

T.C

İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**KENTLİ DİNDAR KADINLARIN MEKÂN ALGISI
VE KULLANIMI: İZMİR ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

MERVE HARBELİOĞLU

İZMİR - 2019

T.C

İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**KENTLİ DİNDAR KADINLARIN MEKÂN ALGISI
VE KULLANIMI: İZMİR ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

MERVE HARBELİOĞLU

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHAMMET ERTOY

İZMİR - 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak SUNDUĞUM “KENTLİ DİNDAR KADINLARIN MEKÂN ALGISI VE KULLANIMI: İZMİR ÖRNEĞİ” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17/07/2019

Merve HARBELİOĞLU

İmza

 TS EN ISO 9001:2015	T.C. İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü	
	TEZ SINAVI TUTANAK FORMU	Dok. No: FR/604/21
		İlk Yayın Tar.: 03.10.2017
		Rev. No/Tar.: 00/..
		Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : Sosyoloji Anabilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisi Merve HARBELİOĞLU ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih: 17.07.2019
Sayı :

Halil Saim Parlador V.
Sosyoloji Anabilim Dalı Başkanı
Imza

SINAV TUTANAĞI

Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen “Kentli Dindar Kadınların Mekân Algısı ve Kullanımı: İzmir Örneği” başlıklı tezli yüksek lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 17.07.2019 tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında OYBİRLİĞİ/~~ÇOKLUĞU~~ ile aşağıdaki karar verilmiştir.

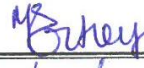

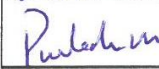
KABUL

Kabul Edilen Tezli Yüksek Lisans tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
- ii)Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
- iii)Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
- iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisansda geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ERTÖY	
Üye	Prof. Dr. Ahmet TALİMCİLER	
Üye	Doç. Dr. Halil Saim PARLADIR	
Üye		
Üye		

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KENTLİ DİNDAR KADINLARIN MEKÂN ALGISI VE KULLANIMI: İZMİR ÖRNEĞİ

Merve HARBELİOĞLU

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji AnaBilim Dalı

Günümüzde göç ve kentleşme bağlamında bir taraftan kentsel mekânların yapısı, işlevi ve değişimi bir taraftan da dindarlığın ve dindarların bu değişime gösterdiği uyum veya direnç sosyolojik bir gözlemi ve dikkati gerektirmektedir. Kentte gündelik hayatın en önemli boyutunu mekânlar ve bu mekânlarda gerçekleştirilen faaliyetler meydana getirmektedir. Toplumsal etkileşim yanında hayata dair inanç ve kabullerin bu mekânlara nasıl ve hangi çerçevede taşındığı önem arz eder. Yaşam biçimlerini, toplumsal etkileşimi ve gündelik hayatın düzenlenmesini önemli ölçüde etkileyen dini inanç ve kabullerin kentsel mekân algısına ve kullanımına yansımalarının tespiti bu bakımdan sosyolojinin araştırma sahasına dâhil olur. Eğer mekânsal kısıtlamaları, sosyal yaşama mümkün olduğu kadar katılmamayı salık veren bir dindarlık perspektifine sahip değilse, dindar bir bireyin çoğunluğu seküler karakterde inşa edilmiş ve bu çerçevede işlevselleşmiş mekânlarda kendini hangi amaçla konumlandığı araştırmaya değer bir konudur. Bu konumlanışa bir meşrulaştırma çabası da eşlik ediyorsa, bu meşruiyetin hangi dinsel, toplumsal veya ekonomik kaynaklardan beslendiği ya da üretildiği de ayrıca sorgulanmaya değerdir. Kullanılan mekânların günlük dini ibadetler veya dinsel yönü ön planda olan bazı ritüeller bağlamında işlevsizleştirilmesi de bu sorgulama çerçevesine dâhil edilebilir. Çalışmada sözü edilen bu değişkenlerin gözlemlenmesi ve elde edilen bulgular etrafında kent, kentleşme, kentleşme, kent dindarlığı ve

kentsel mekânlar hakkında genel bir yorum çerçevesine ulaşılması amaçlanmaktadır. Buna paralel olarak bazı açılardan geleneksel bazı açılardan da modern bir dindarlık anlayışını yansıttığı varsayılan kentli dindar kadınların kentsel mekân algısı ve kullanımının söz konusu değişimler çerçevesinde ele alınması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Dindarlık, Kentsel Mekân, Kent Dindarlığı, Kadın Dindarlığı.

ABSTRACT

Master's Thesis

Urban Religious Women's Perception and Usage of Space: The Sample of İzmir

Merve HARBELİOĞLU

İzmir Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Sociology

Nowadays, in the context of immigration and urbanization, in some ways of the structure of the urban space, the function and the alteration of it, on the other way the adaptation or the resist of the religion and religiousness must be required a sociological observation and carefulness. The most important dimension of the city's daily life is created in these places and the activities which are happening in there. Beside of the social interaction, the belief and acceptance about life; it is also important that how and in which frame that is moved. In this respect, the determination of the reflections of religious beliefs and assumptions on the perception and use of urban spaces which affect the way of life, social interaction and regulation of daily life are included in the research field of sociology. If the spatial constraints do not have a perspective of religiosity that suggests not to participate as much as possible in the social life, it is worth investigating for what purpose a religious individual is located in secular character built and functionalized in this context. If the effort of legitimization also accompanies to this positioning, it is also worth questioning in which religious, communal and economic sources it is fed and produced. It can also be added into this questioning frame that the places which are made nonfunctional as a part of the daily prayers and some sacred-oriented rituals. It is aimed to reach an opinion frame by observing these mentioned factors and according to the results of the city, urbanization, to get urbanized, the city religiousness and urbanized areas.

In parallel to this, it is aimed to address the perception and use of urban space of urban religious women who are assumed to reflect a traditional religious understanding in some respects within the framework of these changes.

Key Words: Urbanization, Religion, Urban Space, City Religiousness, Women Religiousness.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TEZ SINAV TUTANAĞI FORMU.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLO LİSTESİ.....	viii
EKLER.....	viii
KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ.....	viiiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1. 1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	3
1.2.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ.....	4
1.3. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	9
1.4.ARAŞTIRMA EVRENİ VE ÖRNEKLEM.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL TEMELLER

2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	13
2.1.1.KENT.....	13
2.1.2. KENTLEŞME.....	15

2.1.3. KENTLİLEŞME.....	16
2.1.4. MEKÂN / KENTSEL MEKÂN	18
2.1.5. DİNDARLIK/ KENT DİNDARLIĞI.....	20
2.1.6. KADIN DİNDARLIĞI.....	23
2.1.7. İZMİR KENTLİLİĞİ.....	25
2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR

3.1. KATILIMCILARIN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ.....	35
3.2. KENTLİ DİNDAR KADINLARIN KENTSEL MEKÂN TERCİHLERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....	37
3.2.1 . Mekânsal Özellikler.....	39
3.2.1.1. Mekânlarda Mescit Bulunması ve Temizlik.....	40
3.2.1.2. Oyun Odaları ve Bebek Bakım Odaları.....	44
3.2.1.3. Mekânların Alkolsüz Oluşu.....	45
3.2.1.4. Mekânların Mimari Yapısı ve Dekorasyonu.....	47
3.3. KENTLİ DİNDAR KADINLARIN KENTSEL MEKÂNLARDA İCRA ETTİKLERİ DİNİ PRATİKLER.....	48
3.3.1. Namaz.....	50
3.3.2. Mevlit.....	53
3.3.3. Yasin ve Tebareke Okumaları	55
3.3.4. İftar	57
3.4. KADINLARIN BOŞ ZAMAN ETKİNLİKLERİ İLE DİNDARLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ	59
3.4.1. Spor ve Sağlıklı Yaşam	60

3.4.2. Eğlence Kültürü	64
3.4.3. Mesleki ve Eğitsel Kurslar.....	66
3.5. KADINLARIN KENTSEL MEKÂNDA GRUP DAVRANIŞLARI.....	68
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA	75
EKLER.....	81

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo- Demografik Özellikleri

EKLER

EK 1: Kentli Dindar Kadınların Mekân Algısına ve Kullanımına Yönelik Yarı-Yapılandırılmış Mülakat Soruları.....	82
--	----

KISALTMALAR

AVM: Alışveriş Merkezi

Hn: Hanım

ÖNSÖZ

Kentler kuruluşları, işlevleri, faaliyet sahaları yanında barındırdıkları nüfus, insan ilişkileri ve yaşam deneyimleri ile ortaya çıktığı ilk dönemlerden bu yana insanların ilgisini, araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Kentsel yaşamın önemli boyutlarından birini oluşturan din de, gerek dini gelenekler, kurumlar ve ritüeller gerekse dindarlığın çeşitli boyutları açısından benzer bir merak ve ilgi konusudur. Bu çalışma, kendine özgü nitelikleri olan kentsel dindarlığı, kadınların kentsel mekân tercihleri ve kullanımı çerçevesinde ele almaktadır. Çalışmada kentli dindar kadınların mekân algısı ve kullanımı sorunsallaştırılırken gündelik dini pratiklerin icrası yanında boş zaman etkinliklerine, kültürel faaliyetlere ve grup davranışlarına odaklanılmıştır.

Çalışmamız, Giriş, araştırmanın metodolojisini içeren Birinci Bölüm, kavramsal ve kuramsal temellere yer verilen İkinci Bölüm; araştırmaya dair bulguların değerlendirildiği ve yorumlandığı Üçüncü Bölüm'den ve Sonuç kısmından oluşmaktadır.

Araştırmanın metodolojisi başlığını taşıyan Birinci Bölüm'de, araştırmanın amacı, yöntemi, veri toplama teknikleri, kapsamı, sınırlılıkları, evreni ve örnekleme dair bilgilere yer verilmiştir. Çalışmamızın İkinci Bölüm'ü, kent, kentleşme, kentleşme din, dindarlık ve kent dindarlığı kavramları ile araştırmanın dayandığı kuramsal perspektifleri sunmayı amaçlamaktadır. Üçüncü Bölüm'de ise, alandan elde edilen bulgulara ve bunların literatüre dayalı yorumlarına yer verilmiştir. Araştırmanın genel sonuçlarına, tartışılması gereken hususlara ve yeni araştırmalar için önerilere de sonuç kısmında değinilmiştir.

Merve HARBELİOĞLU

GİRİŞ

Modernleşme, rasyonelleşme, sekülerleşme ve kentleşme din-toplumsal değişme münasebetinin yaygın biçimde irdelendiği araştırma sahalarındandır. Dinin ve dindarların yaşanan bu süreçlere gösterdiği uyum veya tepkiler çeşitli düzeylerde sosyolojik araştırmalara konu olmaktadır. Toplumsal değişmelerden hem etkilenen hem de bu değişimleri etkileyen bir kurum olarak din, modernleşmenin en güçlü taşıyıcılarından olan kentleşmeyle birlikte çeşitli dönüşümler geçirmiştir. Bazen geleneğin yeniden inşa edildiği bazen de bütünüyle yeni dini geleneklerin olduğu kentsel yaşam, kent dindarlığı denilen ve kendine özgü nitelikleri olan bir deneyime kaynaklık etmektedir. Geleneksel üretim ilişkilerinden, toplumsal organizasyon biçimlerinden ve tüketim alışkanlıklarından radikal kopuşları içeren kentsel yaşam, dini gelenekler, inanç ve uygulamalarla birlikte dini toplulukların yapılarını ve işlevleri de dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, dindarlığın boyutları ve tezahürleri açısından da dikkate değer sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Kentsel dindarlık, kadın dindarlığı, dindarlığın kentsel mekânlarda temsil ediliş biçimi, kentsel mekânların dinsel açıdan işlevi yahut işlevsizliği bu boyutlarla yakından ilişkilidir.

Kentler, sosyolojik gözlemi gerektiren pek çok olgunun yanında geleneksel ve modern dini kurumları, pek çok dini grup ve cemaati ve geleneksel ve modern tören ve ritüelleri yaşatır. Hatta kimi kentlerin kendilerine özgü bir inanç ve yaşantı ikliminin olduğundan da söz edilebilir. Kendine özgülükler içerdiği bilimsel araştırmalarca ortaya konulmuş bulunan kent dindarlığı ile kadın dindarlığı arasında kurulacak bir ilişki ve bu ilişkinin kentsel mekânlara yansımalarının tespiti sözü edilen değişimleri gözlenmesi açısından önem arz eder. Kentsel yaşam, başta çalışma hayatı olmak üzere sunduğu çeşitli olanaklarla kadınlara ve dolayısıyla kadın dindarlığına görünürlük kazandırmıştır. Bazen en geleneksel yanlarıyla bazen de bütünüyle modern bir tarzda karşımıza çıkan bu görünürlüğün kentli kadınların dindarlığı ve gündelik hayat deneyimleri bağlamında tartışılması sosyolojik bir bakış açısını gerektirmektedir.

Kentli dindar kadınların mekân tercihleri ve kullanımı sorunsallaştırılırken bir yandan kentsel mekânların niteliklerine bir yandan da gündelik hayat ve dinsellik arasındaki etkileşime odaklanmak gerekmektedir. Çünkü kentsel mekânlar, mescit vb. bazı dini öncelikler dışarıda tutulduğunda, çoğunlukla seküler karakterde inşa edilmekte ve alışveriş, eğlence, yemek gibi faaliyetlere göre düzenlenmektedir. Zaten araştırmayı gerekli ve belki de ilginç kılacak olan da seçilen mekânların bu özellikleridir.

Dini duyarlılıklarla kentlilik bilinç ve pratiği arasındaki etkileşim, kadınların dini yaşantılarındaki kendine özgü özellikler; kentli dindar kadınların sosyalleşme deneyimleri, spor, eğlence, kurs vb. boş zaman etkinlikleri bazı soru ve varsayımları beraberinde getirmektedir. Örneğin, kadınların dini inanç ve yaşantıları spor, eğlence veya eğitsel faaliyet olarak tasnif edebileceğimiz ve kentsel mekânlarda yürütülen faaliyetlere bakışlarını, mekânı tercih ve kullanımlarını, sosyal ilişkilerini, kıyafet seçimlerini; anne, eş yahut çalışan kadın olarak toplumsal rollerini nasıl etkilemektedir? Eğer kentli kadın dindarlığı kent dindarlığının bir boyutunu temsil ediyorsa, kentsel dindarlık kadınların dini yaşantıları üzerinde ne türden etki ve değişimler meydana getirmektedir? Dindarlıkla mekân tercihi ve kullanımı arasında bir ilişki kurulduğunda, diğer insanların bu mekânlarda icra edilen dinsel pratiklere yaklaşımı nasıldır? Dini talep ve beklentiler kentsel mekânların kuruluşu, işleyişi ve buralarda sunulan hizmetler bakımından belirgin bir dönüşüm meydana getirebilecek düzeyde midir? Bu soru ve varsayımların çoğaltılması mümkündür. Ancak bu çalışmada kentli kadınların bazı bakımlardan kendilerine özgü bir dindarlık biçimi sergilediği; dini inanç ve yaşantıların kadınların mekân tercihleri üzerinde etkisi olduğu ve aynı zamanda bazı mekânsal niteliklerin kadınların tercihlerini etkilediği; dindar kadınların mekân algısı ve kullanımının diğer kadınlardan farklı olabileceği gibi temel varsayımlardan hareket edilmiştir.

En genel anlamda din-toplumsal değişme münasebetine ve dindarlığın boyutlarına dair kuramsal perspektiflere dayanan çalışmamız, kentsel mekân algısı ve kullanımını kent dindarlığı ve İzmir’de yaşayan kentli dindar kadınların sergiledikleri tutumlar üzerinden değerlendirmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1. 1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışma din-toplumsal değişme münasebetine, kent sosyolojisine ve dindarlığın boyutlarına dair kuramsal perspektiflere dayanarak kentsel mekân algısı ve kullanımını, kent dindarlığı ve İzmir’de yaşayan kentli dindar kadınların sergiledikleri tutumlar üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmamıza dâhil olan kentli dindar kadınların mekân tercihleri ve kullanımlarını, İzmir’in kültürel özellikleri de göz önünde bulundurularak, kendi değerleri bağlamında incelemek çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Kentli dindar kadınların, dinsel bilinç ve pratikleri ile gündelik hayat deneyimlerinin bir parçası olarak dinseliliklerini yaşama biçimleri arasındaki etkileşimi de sorunsallaştıran çalışmamız, kentli dindar kadınların mekân kullanımının ne tür göstergeler içerdiğini, dindarlıklarının hangi fiziksel ve dilsel öğelerde somutlaştığını da göstermeyi amaçlamaktadır. Çalışmada elde edilen bulgulardan hareketle, kentleşme ile ortaya çıkan yeni dindarlık biçimleri yanında kentsel dindarlığın modernleşme, rasyonalite, sekülerleşme, kitle toplumu, tüketim gibi değişimlerden nasıl etkilendiğine dair genel bir yorum çerçevesine ulaşılması da hedeflenmektedir. Özellikle endüstrileşmeden itibaren kentlerin işlevleri ile birlikte kente, kentleşmeye ve kentliliğe dair yaklaşımların da çeşitlenmesi bu çeşitliliğe uygun sosyolojik yöntemlerin kullanımını gerekli kılmıştır. Kent araştırmalarında gündelik deneyimleri, toplumsal etkileşimi, anlam inşa süreçlerini önceleyen daha yorumlayıcı ve fenomenolojik perspektiflerin gün geçtikçe daha çok öne çıktığı görülmektedir. Kentte (alış-veriş merkezi, sinema, park, spor merkezi gibi) bireylerin hem kendilerini sundukları hem de diğer bireylerle iletişim kurdukları mekânlar ve bu mekânları tercih etme ölçütleri, bireylerin sosyo-ekonomik düzeylerine, sosyalleşme deneyimlerine, kültürel beklentilerine ve değerler dünyasına göre değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla

çalışmada, yapılan görüşmelerden elde edildiği ölçüde, bu değişkenlerin mekân tercihlerine etkileri de analiz edilecektir.

1.2.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

İnsanların tutum ve davranışlarının bir takım teorik bilgiler ışığında bütünüyle anlaşılması mümkün olmamakla birlikte kişilik özellikleri, toplumsallaşma deneyimleri, tevarüs ettikleri gelenekler bakımından arz ettiği çeşitlilik kadar toplumsal yapı ve süreçlerle etkileşimleri de farklı yaklaşımları gerekli kılar. Bu nedenle çalışmamızda etnografik yöntem, sembolik etkileşimci perspektif ve fenomenolojik yaklaşım bir arada kullanılmaya çalışılmıştır.

Sosyal dünyanın analitik açıklamalarının veya teorilerinin geliştirilmesi üzerine bir yaklaşım olan etnografi, sembolik etkileşimcilik, etnomedoloji ve fenomenoloji gibi yöntemlerle bütünlük arz etmektedir (Warren, 2000: 852). İnsanların gündelik hayatlarında kurdukları düzeni, oluşturdukları anlamları ve etkileşimleri anlamayı amaçlayan sembolik etkileşimcilikte mikro-sosyolojik meseleler ele alınmaktadır. Sembolik etkileşimcilik, toplumun ve insanın doğasına, bireyle toplum arasındaki etkileşim ve ilişkiye dair görüşlerin teorik önermelerini içermektedir. Bir araştırma yöntemi olarak sembolik etkileşimcilik insanların gündelik hayatlarında kurdukları düzeni, oluşturdukları anlamları ve etkileşimleri anlamayı amaçlamaktadır (Slattery, 2012: 334).

Sembolik etkileşimciliğin temsilcilerinden Herbert Mead, zihnin bilimsel olarak araştırılabilir olduğunu ve bunu insanların davranışlarında görmenin mümkün olduğuna işaret etmektedir (Cuff, Sharock ve Francis, 2013: 141). Blumer ise insan eylemindeki anlamın önemine, kaynağına ve yorumlama süreçlerine işaret ederken

1. *insanlar şeylere, şeylerin onlar için ifade ettiği anlamlara göre davranırlar,*
2. *Şeylerin anlamı insanın diğer insanlarla toplumsal etkileşimi sonucunda ortaya çıkar,*
3. *Şeylerin anlamları, bunlarla karşılaşan kişi tarafından yapılan yorum süreçten geçmekte ve değiştirilmektedir”* demektedir (Wallace ve Wolf, 2013: 291-294-295).

Mead “benlik” (the self) kavramını sembolik etkileşimciliğin merkezine koymakta ve bireylerin çevrelerini etkilediğini bu şekilde de o çevrede bulunan nesnelere oluşturduğunu savunur. Wallace ve Wolf, onun yaklaşımını şu örnekle somutlaştırır: *“Yenildiği zaman bir beslenme nesnesi olan domates, birilerine atıldığı zaman öfke ifade eden bir nesne olur. Birey, bir yerde domatesi gıda maddesi olarak kullanırken, bir başka yerde silah haline getirir. Domates esas itibarıyla bunlardan hiçbirisi değildir; birey onu kullanmaya başlamadan önce sadece bir “şey”dir* (Wallace ve Wolf, 2013: 276- 278).

Sembolik etkileşimcilikle benzer noktalara odaklanan etnometodoloji de insanların dünyayı anlamak için nasıl bir yol izlediğini araştırır. Sembolik etkileşimcilik daha çok insanların durumu paylaşımlarında etkileşimi vurgularken etnometodoloji bunun yanı sıra insanların ortaklaşa kullandıkları metotları öne çıkarmaktadır. Başka bir deyişle etnometodoloji, *“bir kültürün mensuplarının karşılıklı olarak anlaşılabilir nesnelere, olaylar ve eylem dersleri ürettiği ve tanıdığı ortak kaynakları, prosedürleri ve uygulamaları inceleyen bir sosyoloji alanıdır.”* (Heritage, 2000: 856).

Etnometodolojik çalışmaların bir kolu olan konuşma analizi ise insanların gündelik hayatlarındaki organizasyonu anlamayı sağlamaktadır. Karşılıklı konuşma analizi, konuşmayı tekrar dinleme imkânı sağlayan, ses kayıtları ile sorulan soruları ve cevapları bütünlük içinde ve detaylıca incelemeyi mümkün kılan bir yaklaşımdır (Cuff vd. 2013:180- 181).

Sosyolojide gündelik deneyimlerin araştırılmasına ve yorumlanmasına olanak veren diğer bir yaklaşım olan fenomenoloji ise bazı sosyologlarca bireysel bilinç durumları ile sosyal yaşam arasındaki ilişkinin anlaşılmasını teşvik etmek için kullanılan bir yöntemdir. Fenomenoloji, sosyal farkındalık, sosyal durumlar ve sosyal dünyaların üretiminde insan bilincinin nasıl işlediğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Fenomenolojik araştırmalar, katılımcı gözlem tekniklerini kullanarak küçük grupların, sosyal durumların ve organizasyonların analizlerini yapmayı amaçlar. Fenomenologlara göre dil, kültür ve sağduyu, aktörler tarafından yaşamları boyunca öğrenilen bir dış dünyanın nesnel özellikleri olarak doğal tutum içinde

deneyimlenir (Orleans, 2000: 2099-2101). Schutz, sosyal düzenin devamı için üç temel unsur belirler: Toplum içinde nasıl davranacağımızı, nasıl yorumlar yapacağımızı sağlayan ortak bilgi dağarcığını temsil eden ‘sağduyu’ sosyal düzenin ilk anahtarıdır. İkinci unsur ise ortak bilgi dağarcıkları içinde nesnelere ve deneyimleri sınıflandırma biçimimizi ifade eden ‘tipleştirmeler’dir. Son olarak başkalarıyla aynı pencereden bakmamıza yarayan ‘karşılıklık’ unsuru vardır. Bahsi geçen bu üç unsur, sosyalleşme sürecinde öğrenilir ve toplumsal düzenin sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağlar (Slattery, 2012: 233). Fenomenolojinin getirdiği bu yaklaşım biçimi gündelik deneyimlerin ve anlam dünyalarının karşılıklı etkileşiminin çözümlenmesine olanak tanır ve bu yönüyle bizim çalışmamız açısından da önem arz etmektedir.

Araştırmamız, söz konusu yöntemsel çeşitliliği yansıtabilmek üzere nitel bir araştırma olarak planlanmıştır. Sınırlı sayıda kişi ile yapılan mülakatlarla hem araştırmaya derinlik kazandırmak hem de temel sorunsalların çeşitli uzanımlarının tespiti amaçlanmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakatlarla elde edilen bulguların yorumlanmasına yönelik bir çerçeve oluşturmak üzere literatür araştırması yapılmıştır. Araştırmanın gerçekleştirildiği mekânların ve araştırmaya katılanların seçiminde ise gözlem ve katılımlı gözlem tekniklerinden yararlanılmıştır.

Çalışmamıza en büyük katkıyı yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği ile yaptığımız görüşmeler sağlamıştır. Varsayımlarımızdan yola çıkarak hazırladığımız yarı-yapılandırılmış mülakat formu, kentli dindar kadınların kentsel mekân tercihlerine etki eden faktörleri, mekânda icra ettikleri dinsel faaliyetleri ve boş zaman etkinliklerine dair tutum ve davranışlarını ölçmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Yarı-yapılandırılmış mülakat formu, mekân tercihinin etki eden faktörleri, mekânda icra edilen dini pratikleri ve boş zaman etkinliklerini dinsel çerçevede ele alan 15 sorudan oluşmaktadır. Görüşmeler 2018 ve 2019 yıllarında üç farklı dönemde gerçekleştirilmiştir. İlk görüşmeler 10.05.2018 – 17.08.2018 tarihleri arasında yapılmıştır. Deneme mahiyetindeki bu görüşmelerin ardından sahadan daha sağlıklı veri elde edebilmek adına mülakat soruları yeniden gözden geçirilmiştir. Yeni oluşturulan mülakat formu ile araştırmacı hem soruların

işlevselliğini hem de tahmini mülakat süresini belirleyebilmek için yakın çevresinden seçtiği bazı kadınlarla pilot bir çalışma yapmıştır. Pilot çalışma ile daha etkin bir mülakat deneyimi için hazırlık yapılmıştır. Bu deneme ve pilot çalışma ile karşılaşılması muhtemel özel durumlar veya sorunlara yönelik kestirimlerde bulunmak hedeflenmiştir. Yarı - yapılandırılmış mülakat tekniğinin en büyük avantajlarından biri, sağladığı esneklikle soru sayısının ve sırasının ortama göre değiştirilebilir olmasıdır. Bunun yanı sıra, görüşme yapılanların kişilik özelliklerine, ilgilerine ve önceliklerine göre soruların temel varsayım ve temalardan kopulmadan farklı tarzlarda sorulmasına da imkân tanımaktadır. Araştırmanın esas verilerinin derlendiği diğer görüşmeler ise 12.10.2018 – 20.01.2019 ve 15.04.2019 – 30.05.2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bazı görüşmeler Ramazan ayına denk getirilerek mekânda icra edilen faaliyetlerin çeşitliliği sağlanmıştır. Ramazan ayında oruç tutan bireylerin, iftar yapmak için kentsel mekânları da tercih ettiği araştırmanın genel gözlemlerinden çıkarılmıştır. Araştırma bütünüyle bireysel görüşmelere yönelik planlanmış olmasına rağmen süreç içerisinde bireysel görüşmelere ek olarak iki farklı grup görüşmesi de yapılmıştır. Çalışma planının dışında olan grup görüşmeleri araştırmanın varsayımlarıyla örtüşen kimi bulgulara kaynaklık ettiği ve veri çeşitliliğine katkı sağladığı için çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmamız 26'sı bireysel, 13'ü grup (6'lı ve 7'li gruplar) olmak üzere toplam 39 kişi ile gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler İzmir'in farklı semtlerinde bulunan ve farklı işlevleri bulunan mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin çoğu kapalı mekânlarda - AVM, kitap kafe, kafe, spor salonu, canlı müzik kafe, Devlet Opera ve Balesi - yapılırken bazıları da açık alanlarda – park, yürüyüş yolu, piknik alanı – gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler, yalnızca mekânı kullanan kadınlarla yapılmıştır. Örneklem grubunun sosyo- demografik özelliklerine yönelik sorular, katılımcıda olumsuz bir algı oluşturmamak adına, sohbet esnasında bağlam ve mülakatın seyri uygun düştükçe sorulmuştur. Katılımcıların çoğunun en azından başlangıçta, sosyo- demografik ve ekonomik durumlarına ilişkin soruların ne maksatla sorulduğuna ilişkin endişeler taşıdığı; mülakatın çok zaman aldığına ve özel yaşantılarına ilişkin sorular içerdiğine dair kaygılarını dile getirdikleri/getirecekleri pilot araştırmada

ortaya çıkmıştır. İnsanların özellikle manevi yaşantılarına, dini inanç ve tutumlarına yönelik sorulara muhatap olmak istemediği, bunların sorgulanmasından rahatsızlık duyduğu, hele hele olağan bir gündelik faaliyet esnasında bu türden konuşmalar yapmaktan kaçındıkları ilk gözlemler arasındadır. Araştırmacı, bu kaygıları giderebilmek ve insanların güvenini kazanabilmek için araştırmanın amacını açıkça ifade etmenin yanında içtenlikli bir tutum sergilemeye gayret etmiştir. Dindarlığa dair tutum ve davranışlarına yönelik sorularda, katılımcıların olumlu bir imaj çizme gayretinde oldukları görülmüştür. Araştırmacı bu durumun önüne geçmek amacıyla tamamen dinsel bir jargon kullanmaktan ve görüşme esnasında mümkün olduğunca kendi düşüncelerini ifade etmekten kaçınmıştır. Dini pratiklerin icrasına yönelik sorularda da katılımcıların genellikle çekinerek cevap verdikleri görülmüştür. Böyle zamanlarda katılımcının kendini rahat hissetmesi için, ısrarcı bir tutum sergilenmeyip konuyu değiştirerek sorulan soruların cevabı dolaylı yolla elde edilmeye çalışılmıştır. Yine örneğin, ailesi ile birlikte zaman geçiren kadınların mülakat için zaman ayırmaya istekli olmadıkları görülmüş, bunun üzerine aynı ortamda, ailenin yanında ve mümkün olduğunca serbest bir sohbet ortamı oluşturmak suretiyle mülakat gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada katılımcıların dindarlığı, ölçme soruları yerine gözlemlerle elde edilen bulgulara, dinsel jargona ve mülakat esnasında dini inanç ve pratiklerine ilişkin dile getirilen hususlara göre belirlenmiştir. Örneğin, alış veriş merkezinin mescidinde namaz kılmak üzere bulunan kadınlar, başörtüsü ve tesettüre uygun kıyafet tercih edenler, başörtüsü takmadığı halde namaz için yanında başörtüsü bulunduranlar; kentsel mekânları dini sohbet, tören veya ritüeller için işlevselleştirenler ve bütün bunların yanında gündelik konuşmalarında belirgin bir dinsel dil kullananlar bu doğal gözlemin ilk muhataplarını oluşturmuştur. Yarı yapılandırılmış mülakatla kentli dindar kadınların çeşitli maksatlarla buldukları mekânlarda öne çıkardıkları dindarlık göstergeleri ile mekâna dair algılarının bütüncül bir şekilde irdelenmesi amaçlanmıştır.

Yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği doğal gözleme de imkân tanımaktadır. Araştırmacı, dindar kadınların mekân algısını ve kullanımlarını gözlemlemek için onlarla birlikte zaman geçirmeye de özen göstermiştir. Bu birlikte zaman geçirme

deneyimi, mülakatların daha verimli geçmesini sağlamıştır. Araştırma yapılan mekanlarda uzun süre vakit geçirerek ve enformel sohbetler ederek kadınların dini nasıl yaşadıklarını ve bunu sosyal hayatları içine nasıl dahil ettiklerini anlamak adına doğal gözlem tekniği kullanılmıştır. Görüşülen kadınları, doğal sohbet ortamında hissettirmek, resmi ve gergin havayı gidermek amaçlanmıştır. Araştırmacı bu sayede alan çalışmasından daha fazla fayda sağlamıştır. Böylelikle kadınların demografik bilgilerinin yanı sıra dini hayatı nasıl yaşadıklarına, görüşlerine, inançlarına ve sosyal hayatlarına dair veri çeşitliliği sağlanmıştır.

Görüşmeler kimi zaman ses kayıt cihazı ile kimi zaman da araştırmaya katılanların ses kaydına yönelik olumsuz tutumları sebebiyle not alınarak gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması ve alan araştırmasından oluşan çalışmamızın verileri, yarı-yapılandırılmış mülakatların yanı sıra araştırmacının sistematik ve detaylı gözlemleri sonucunda gerçekleşmiştir.

1.3. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Dinin Türkiye'nin toplumsal yapısında belirgin ve bazı toplumsal etkileşim düzeylerinde de belirleyici bir konumu vardır. Dinin bu konumu gündelik hayattan kültüre, sanattan ekonomiye ve eğitmeden siyasete kadar pek çok alanda kolayca gözlemlenebilir. Zaman zaman toplumsal değişimin yönü ve hızı da dinin sosyal yaşamdaki konumunu ve etkinliğini belirlemektedir. Bu tezin kapsamı din ile toplumsal yaşam arasındaki bu çok boyutlu etkileşimin kentte, kentsel mekânlarda ve kadınların tercih ve faaliyetleri bakımından araştırılması ile sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmaya, geleneksel toplumdan modern kent yaşamına geçişte dini anlayış ve yaşantılarda belirgin değişimlerin meydana geldiği ve kent yaşamına uygun yeni dindarlık biçimlerinin ortaya çıktığı varsayımı kaynaklık etmiştir. Ayrıca, yapılan araştırmalar kadınların dini hayatın çeşitli boyutları bakımından daha dindar olduklarını ve kadın dindarlığının bazı kendine özgülükler taşıdığını ortaya koymaktadır. Kadın dindarlığına dair literatürde yer alan bu türden bulgular da tezin kapsamının belirlenmesinde etkili olmuştur. Dinin toplumsal işlevleri, dini hayatın

boyutları ve kadın dindarlığı yanında kent, kentleşme ve kentsel mekânla ilgili literatür de kapsama dahil edilmiştir.

Tezin alan araştırmasına dair sınırlılıkları ise şöyle ifade edilebilir. Alan araştırması için seçilen mekânlar belli amaçlarla ve mekânların sunduğu hizmetler doğrultusunda İzmir'in merkez ilçelerinden seçilmiş olsa da bu ilçelerin tamamına erişilememiştir. Kentli kadın dindarlığına dair bulgular farklı zamanlarda farklı kentsel mekânlarda ve ayrı ayrı kişilerle yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Aynı mekânda aynı kişilerle tekrar mülakat yapma imkânının bulunamayışı bir sınırlılık olarak ifade edilebilir. Mekânların geniş, çok yönlü ve önemli ölçüde kalabalık oluşu da hem mülakat yapılacak kişilerin seçimi hem de mülakatın seyri bakımından sınırlayıcı olmuştur. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı ise mülakatın resmi ve zaman alıcı bir faaliyet olarak görülmesidir. Kadınlardan bazıları mülakata başlamadan önce soruları bilip bilemeyecekleri konusunda yaşadıkları endişeyi ve mülakatın uzun olması halinde çok fazla zaman ayıramayacakları yönünde çekincelerini dile getirmişlerdir. Bu çekinceler araştırmacının doğal gözlem yapmasını ve görüşmecilerle samimi bir sohbet havası oluşturmasını gerekli kılmıştır.

Kentsel mekânların anonim karakteri bireylere belirli bir rahatlık sağlamaktadır. Fakat bireyler, inanç, düşünce ve yaşantılarına dair sorulara muhatap olmaktan rahatsızlık duyarlar. Nitekim bir araştırmaya dâhil olma fikri bazı kadınlar tarafından olumsuz karşılanmış bazıları ise araştırmaya katıldığı halde kısa ve ilgisiz tavırlarla cevap vermiştir. Kadınların birkaçı ise araştırmacıyı herhangi bir konuda dertlerini çözecek biri olarak görmüş ve bireysel bazı sorunlarını anlatmaya başlamıştır. Bu durumlar da mülakatın yapılmasını zorlaştıran hususlar arasında zikredilebilir. Kimi görüşmelerin kısa kimilerinin de fazlasıyla uzun olması birtakım zorluklara yol açmıştır. Ancak araştırmanın ilerleyen safhalarında edinilen deneyimler görüşme notlarının belli başlıklar altında daha düzenli bir şekilde oluşturulmasını ve bazı konuların/soruların ön plana çıkarılmasını sağlamıştır.

Görüşme yapılmadan önce sorduğumuz ön görüşme soruları ile kadınların çalışmaya dâhil olup olamayacağı belirlenmiş ve sorular doğrultusunda çalışmamız için uygun olmadığı düşünülen kadınlar çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Mülakat sorularına verdikleri cevaplar itibarıyla görüşmenin beklenen derinliğe erişmesine imkân tanımayan kişiler de kapsam dışında tutulmuştur. Ancak bu gibi kimselerle yapılan görüşmeler genel bir gözlem yahut değerlendirme çerçevesi olarak kullanılmıştır.

1.4.ARAŞTIRMA EVRENİ VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini İzmir'in metropol ilçelerinden bazılarındaki kentsel mekânlar ve bu mekânları kullanan kadınlar oluşturmaktadır. Örneklem oluşturulurken mekânların amaç ve hizmet çeşitliliği yansıtmasına dikkat edilmiştir. Bunun için kültür merkezi, spor salonu, kitap kafe /kafe, alış-veriş merkezi gibi farklı amaç ve işlevleri olan mekânlar seçilmiştir. Mekânların açık alan ve kapalı alan faaliyetlerine imkân tanınması da göz önünde bulundurularak Alış-veriş merkezlerinden Mavibahçe AVM (Mavişehir / Karşıyaka), Özdilek AVM (İnciraltı /Balçova), Agora AVM (Balçova), İKEA (Bornova) ve İzmir Park AVM (Eşrefpaşa / Konak) tercih edilmiştir. Örneğin Mavibahçe AVM hem kapalı hem açık alana sahip olması, sahile yakın konumu, sinema, yemek alanı ve mescidin bulunması hem de çeşitli organizasyonlara da (konser, tiyatro, atölye vs.) ev sahipliği yapması sebebiyle örnekleme dâhil edilmiştir. Özdilek AVM de benzer nitelikleri ile dikkat çeken ve sıkça tercih edilen mekânlar arasındadır. Kapalı alanda hizmet veren Agora AVM ve İzmir Park ise kentte buldukları konum itibarıyla araştırmaya dâhil edilen mekânlardır.

Bostanlı, Konak, Göztepe ve Şirinyer'de ise kitap kafe veya kafeler kentli kadın dindarlığının değişen yanlarını gözlemlemek için seçilen mekânlardır. Spor ve kültürel aktiviteler bağlamında yalnızca kadınlara hizmet veren B-fit spor salonu (Yeşilyurt /Karabağlar) ve açık alandaki spor alanları (Karabağlar/ Narlıdere) ise kentli dindar kadınların mekân tercihlerine etki eden dinsel tutumları yanında sosyo-ekonomik değişkenlerin bu tutumlarla ilişkisini belirlemeye dönüktür. Devlet Opera ve Balesi (Konak) ise kentlileşme, kültür ve kent kültürü gibi değişkenleri hesaba katan bir tercih olarak ortaya konulmuştur.

Kentli dindar kadınlar örneklemini ise yaşları 25 ile 65 arasında değişen 39 kadın oluşturmaktadır. Çalışmamız başlangıçta yalnızca bireysel görüşmeler doğrultusunda planlanmıştır. Fakat araştırmacı gözlemleri doğrultusunda toplu şekilde etkinlik yapan iki farklı gruptan kadınlarla da grup görüşmesi yapmıştır. Bu nedenle 39 kişinin 26'sını bireysel, 13'ünü (6'lı ve 7'li) grup görüşmeleri oluşturmaktadır. Bu örneklem grubunun seçiminde katılımcıların isteklilikleri yanında ifade gücünün yüksek olmasına da dikkat edilmiş; mülakatlar katılımcıları buldukları ortamdan uzaklaştırmadan etkinlik alanında gerçekleştirilmiştir.

Literatürde yürütülmekte olan ve araştırmada yer alan amaçlara en kolay ve en hızlı şekilde ulaşmayı sağlayacak katılımcıların tercih edildiği örneklem biçimi kasıtlı örneklem olarak ifade edilmektedir (Kozak, 2014: 118). Bizim çalışmamızın örneklemini de kasıtlı örneklemdir. Altındış ve Ergin (2018: 96) bu örneklem biçimini *“çalışmayı yürüten araştırmacının sübjektif kararlarına ve kendi yargılarına, geçmiş yaşantılara, kayıtlara göre evrenin içerisinden araştırmaya uygun olmasına karar verdiği elemanları seçtiği yöntemdir”* şeklinde tanımlamaktadır. Çalışmamızın hızlı ilerleyebilmesi adına tercih edilen bu yöntemle örneklem grubumuz kolaylıkla oluşturulmuştur.

Son olarak çalışmamızın etik boyutuna ilişkin bilgiler vermek yerinde olacaktır. Katılımcılara, araştırmanın amacı, elde edilen bulguların hangi çerçevede kullanılacağı, kimliklerinin ve özel hayatlarına ilişkin bilgilerin gizli tutulacağı açıkça ifade edilmiştir. Araştırmanın bulgular ve yorumlar kısmında görüşlerine yer verilen kadınların gerçek isimleri yerine takma isimler kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL TEMELLER

2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.1.KENT

Sözlüklerde kent, “*sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi*” şeklinde tanımlanmaktadır (Keleş, 1998: 67). Kent; birbirinden bağımsız, farklı deneyimlerin eş zamanlı gerçekleştiği bir mekân olduğundan daimi karşıtlıkları barındırır. Bu yüzden kente dair bir araştırmanın çok büyük ve karmaşık toplumsal organizasyon biçimlerini kapsayacağını aklımızda tutmamız gerekir (Flanagan, 1990: 7-8). Kent, birçok insan için benzer çağrışımlara yol açsa da tanımına yönelik bazı belirsizlikler söz konusudur. Parrillo’ya (2009) göre bu belirsizlik dünyanın çeşitli ülkelerinde, kentin tanımında kullanılan ölçütlerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu ölçütler arasında kentteki idari işlevler, ekonomik özellikler, işlevsel nitelikler ve nüfus büyüklüğü yer almaktadır.

Ticarete bağlı olarak değişen ilişkiler ağı yeni toplumun yapı taşlarını oluşturmaya başlamıştır. Yapılan kent tanımları da çoğunlukla ticaretin gelişmesi ve nüfus artışı (Pirenne, 1990) pazar, güvenlik mekanizmaları, özerk ekonomi (Weber, 2010); tarım dışı üretim, örgütlenme (Ökmen ve Görmez, 2010) meslekler ve karmaşık insan ilişkileri (Keleş,1993) gibi ana başlıklara dayanmaktadır.

Tarihsel gelişim süresince kent için yapılan tanımlar kentin kökenlerinin dışında yüklendiği işlevsel rollerle de ilişkilidir. Kentler, çok sayıda insanın ortak bir noktada buluşmasını ve belli çıkarları paylaşmasını sağlamakla birlikte barındırdığı çeşitliliğin gelişmesi için de uygun ortamlar sağlamaktadır (Tittle, 2009; Wirth, 2002). Kalabalık nüfusları bünyesinde barındıran kentler kozmopolit yapısıyla ulusal ya da uluslararası etkinliklere de ev sahipliği yapmakta ve bu etkinlikler gerek bölge

ekonomisine gerekse etkinliği yapılan kültürün tanınmasına ve insan ilişkilerinin artmasına olanak sağlamaktadır. Hadjicotandi'nin (2009: 5154) ifadesiyle de kentler yeniliklerin ve kültürler arası bağlantıların kilit noktası olmaktadır.

Aslanoğlu'nun (2000: 21-24) birden fazla nedenin karşılıklı etkileşimi dhilinde ele aldığı kent olgusu, Childe, Sjoberg ve Lampard'ın geliştirdiği kavramsal çerçevelerle açıklanabilir. Childe, ilk olarak kentin büyümesi ve nüfus yapısı ile birlikte gelişen ticarete ve kamu sermayesinin varlığına işaret etmekte ve iktisadi yaşantının kayıt tutma zorunluluğunu getirmesi üzerinde durmaktadır. Sjoberg ise kentlerin ortaya çıkışı için teknolojinin, ekolojinin ve sosyal örgütlenmenin gerekliliğini ifade etmektedir. Kentlerin ortaya çıkışına ekolojistlerin geliştirdiği kavramsal çerçeveyi uyarlayan Lampard da kenti, nüfus yoğunluğu, teknolojik kapasite, örgütlenme ve evre değişkenleri bağlamında değerlendirmektedir.

Kent, doğası gereği çeşitlilikleri barındıran bir yapıya sahiptir. Sorokin ve Zimmerman bu çeşitlilikleri, meslek, evre, genişlik, yoğunluk, türdeş olma veya olmama, toplumsal farklılaşma ve tabakalaşma, hareketlilik ve toplumsal ilişki sistemi olmak üzere sekiz grupta toplamaktadır. Bu sınıflandırmadan yola çıkarak kent hayatına etki eden değişkenlerden birinin hatta başlıcasının ekonomik faaliyetler olduğunu söylemek yanlış olmaz. Özellikle sanayi devrimi ile değişen ve gelişen üretim biçimi kentin yeni yaşam tarzının da habercisi olmuştur (akt. Ertürk, 1997: 49). Aslanoğlu (2000: 35) sanayi öncesi kentin mekânsal yapısının, kentin ekonomik ve sosyal yapısı ile uyumlu olduğuna, yapıların alçak ve sokakların ise yalnızca insanların ve hayvanların geçebileceği genişlikte olduğuna işaret eder. Sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan kentlerde ise ekonominin canlanması ile birlikte geniş yollar ve yüksek yapıların ortaya çıktığı görülmektedir. Ekonomik gelişmelerin üretim, iş bölümü ve toplumsal organizasyona etkilerinin yanında kentsel mekânlarda meydana getirdiği dönüşümler de kayda değerdir. Bu yeni durumda kolayca gözlemlenebilecek değişimlerden biri iş yerleri ile ikamet yerleri arasındaki mesafelerin uzaması ve dolayısıyla belirgin bir mekânsal ayırımın ortaya çıkmasıdır. Kentte yaşayan bireyler saatler süren iş yolculuğuna, mesai saatinden oldukça önce uyanmaya ve ailesi ile geçirdiği vakitten taviz vermeye mecbur kalmıştır. Tittle da

(2009) kentsel yaşamın kamusal ve özel alanlara ayrıldığına ve bu durumun bireylerin toplumsal rollerini arttırdığına işaret etmektedir. Konuya açıklık getirmek açısından şöyle bir örnek verilebilir: Çalışan, evli ve çocuklu bir kadın, evde eş ve anne rolünü icra ederken iş yerinde patronunu memnun etme gayretindeki bir çalışan ve öğle arasında arkadaşları ile günün kritiğini yapan, belki de evdeki sorunları anlatan veya dostane tavsiyelerde bulunan bir iş arkadaşı rolüne girmektedir. Farklılaşan roller kamusal alanda ve özel alanda farklı davranışları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda kentteki iş hayatı toplumsal ilişkilere farklı bir boyut kazandırmaktadır. Söz konusu farklılıkların en belirgin olanı ise insan ilişkilerinin hızlı ve geçici olmasının yanı sıra bireylerin birbirinden fayda sağlaması prensibine dayalı olarak gelişmesidir. Stevenson (2003: 13) bunu sanayi ve sanayi sonrası toplumda üretim ilişkilerinin değişimine bağlamaktadır. İfade edilmelidir ki, sanayi devrimi yalnızca işin doğasını değil aynı zamanda toplumun örgütlenmesini, cinsiyet ve akrabalık ilişkilerini ve bireylere yüklenen sorumlulukları da çarpıcı bir şekilde değiştirmiştir.

2.1.2. KENTLEŞME

Kentleşme dar anlamıyla kentin oluşumu ifade etmektedir. *“Kentlerin kuruluşunun yaklaşık M. Ö. dördüncü bin yıla dayanması ve Orta Çağ’da yapılan uzun mesafeli ticaretin ve merkantil kapitalizmin genişlemesi Avrupa’da büyük şehirlerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Benzer şekilde kentleşme, feodalizmin gerilemesi ve kapitalizmin gelişmesi arasında önemli bir tartışma alanı sunmaktadır.”* (Marshall, 2005: 399). Daha geniş anlamıyla kentleşme, *“daha fazla sayıda insanın, nüfusun nispeten yoğun olduğu bölgelere göç ettiği ve yaşadığı süreci ifade eder”* (Orum, 2009: 5159).

Kentleşme bireylerin ortak mekânlarda ortak davranışları sergilemeleri için uygun zemini hazırlamaktadır. Ulaşım ağı, altyapı ve mimari gibi unsurlar kentin fiziksel öğelerini meydana getirmektedir. Örneğin geçmiş zamanlarda çoğunlukla savunma amaçlı olmak üzere kentin sınırları, duvarlar veya surlarla çevriliyken kent merkezleri tapınak, saray, hükümet binaları, dükkânlar ve meydanları barındırmaktaydı (Giddens, 2012: 955).

Kentleşmeyi, bir süreci ifade etmesi açısından küreselleşme ile birlikte düşünmek kavramın derinliğini anlamak açısından fayda sağlamaktadır. Steger'in (2013: 27-32) ifadesiyle, küreselleşme “*geleneksel sınırları aşan yeni toplumsal ağların ve faaliyetlerin oluşturulmasını ve mevcut alanların çoğaltılmasını içeren bir yapıdır.*” Küreselleşmenin, toplumsal ilişkilerin, faaliyetlerin ve karşılıklı bağımlılıkların genişlemesinde ve yayılmasında etkin olması kentleşme ile paralel bir yol izlemekte ve kentleşen bölgeler bireylerin ortak davranışları sergilemesi için imkânlar/mekânlar barındırmaktadır. Bireyler bu mekânlarda bir taraftan ihtiyaçlarını giderirken (alış-veriş, eğlence, ibadet vs.) diğer taraftan da insanlarla etkileşime girmekte ve kentleşmenin devam etmesine bilinçli ya da bilinçsiz katkıda bulunmaktadır. Giddens'in (2012: 957) “*kentleşme, küresel bir süreç haline gelmiştir*” ifadesi bir çarkın dişlisini andırmaktadır. Bu ifadeye örnek olarak bireylerin kimi zaman neyi, niçin yaptıklarının farkında olmadan diğer insanlarla birtakım uyumlu davranışlar sergilemesi gösterilebilir.

Kentleşmeye olumsuz bir anlam yükleyen Bookchin (2014:39) kentin ekolojik özelliklerine ve kır-kent savaşına işaret etmektedir. Bununla birlikte kentleşme ile birlikte oluşan kent kültürünün, insanların boş zamanlarının bir parçası olarak üretildiğini ve bir pazarlama nesnesine dönüştüğünü vurgulamaktadır. Lefebvre de (2017:86), “*kent hayatı, köylü hayatına nüfuz ederken onu geleneksel öğelerinden yoksun bırakır*” değerlendirmesiyle kentleşme için eleştirel bir bakış açısı oluşturmaktadır. Kentleşmenin tüketim alışkanlıklarıyla birlikte değerlendirilmesi ve temel ihtiyaçların yanında mekânların, duyguların ve faaliyetlerin de birer tüketim olgusuna dönüşmesi benzer eleştirileri gündeme taşımaktadır.

2.1.3. KENTLİLEŞME

Sosyoloji sözlüğü kentlileşmeyi şöyle tanımlamaktadır:

“*Kentlilik, kent topluluklarının tipik toplumsal yaşam kalıplarını anlatan bir terimdir. Kentli yaşam tarzı, oldukça uzmanlaşmış bir iş bölümünü, toplumsal ilişkilerde araççılığın gelişmesini, akrabalık ilişkilerinin zayıflamasını, gönüllü birliklerin çoğalmasını, normatif çoğulculuğu, sekülerleşmeyi, toplumsal çatışmaların artışı ve kitle iletişim araçlarının gün geçtikçe daha önemli bir rol oynamasını kapsamaktadır*” (Marshall, 2005: 400).

Kentbilim Terimleri Sözlüğü (1998: 80) ise kentlileşmeyi, “çoğu kez kentleşmeyle karıştırılmakla birlikte ondan ayrı olan ve kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması süreci” olarak tanımlamaktadır. Wirth (2002: 86) ise kentlileşmeyi üç ayrı biçimde ele almaktadır:

“(1) Nüfusu, teknolojiyi ve ekolojik düzeni kapsayan fiziksel bir yapı (2) Özgül toplumsal yapıyı, toplumsal kurumlar dizisini ve tipik toplumsal ilişkiler kalıbını içeren bir toplumsal örgütlenme sistemi ve (3) tutumlar, düşünceler bütünü ve tipik ortak davranış kurallarından kaynaklanan ve toplumsal denetim mekanizmasına bağlı kişiliklerin bir araya getirilmesi.”

Bu sınıflandırmadan yola çıkarak kentlileşmenin temelde fiziksel, örgütsel ve ortak davranışlar bağlamında tanımlandığı sonucuna ulaşılabılır.

Kentli olmak, kentteki birtakım faaliyetlere katılımı da doğrudan ilişkilidir. Kent ve köy hayatının temelde ekonomik faaliyetlere dayanan ayrımları sosyal faaliyetlere de yansımaktadır. Köy hayatında toprağa dayalı bir çalışma sistemi olduğu için köydeki bireylerin yaşam biçimleri de doğaya uygun bir şekilde sürmektedir. Sabahın erken saatlerinde tarlada iş gören köylülerin sabah sporu kavramını gündelik hayatlarında kullanmaları beklenmezken sabah sporu kentli yaşam tarzında kentin karakteristik boyutlarından birini oluşturmaktadır. Wirth (2002) de kente ait birtakım özelliklerin benimsenmesi olarak tanımladığı kentlileşmeyi, köy toplumundan çağdaş kent toplumuna geçişte gelenek, görenek ve hâkim davranışların bireyi kent hayatına uyum sağlamaya zorladığı bir süreçle ilişkilendirmektedir.

Sezal (1992: 28), kentli olmayı “organize edilmiş sosyal hayatın içinde, o organizasyonu bozmayacak ve/veya aksatmayacak şekilde yer almaya; bunun içinde kent hayatı organizasyonunu günlük hayata kusursuz olarak bütünleyebilmeye bağlıdır” ifadesi ile özetlemiştir. Güneşin doğuşu ile birlikte tarlada yerini alan köy halkı gün batımı ile birlikte evlerine çekilerek dinlenmekte ve nadiren gerçekleşen köy etkinlikleri dışında sosyal aktivitede bulunmamaktadır. Oysa kent hayatında bireyler işten arta kalan zamanlarını kentin sunduğu olanaklar çerçevesinde değerlendirme arzusu taşırlar. Bu arzunun tatmini için gerçekleştirilen faaliyetlerin

bütünü “boş zaman” kavramı ile açıklamak mümkündür. Aytaç (2002), boş zamanı “*çalışmanın yeniden üretimi için gerekli bir zaman/yaşam alanıdır*” şeklinde ifade etmiştir. Bu tanım dikkate alındığında boş zamanın bireylerin çalışmak için gerekli zihinsel dinginliğe ve motivasyona erişmek için kullandığı zamanı ve etkinlikleri kapsadığını söylemek mümkündür.

Kapitalizmin hızlı ve pratik üretim biçimi kentte yaşayan bireylerin sosyal hayatlarına da nüfuz etmektedir. Boş zamanın kentlileşme ile ilişkilendirilmesi bu bağlamda değerlidir. Çünkü çalışma saatlerinin dışında kendine zaman ayırmak kentsel yaşama özgü bir arayış olarak ortaya çıkmaktadır.

2.1.4. MEKÂN / KENTSEL MEKÂN

Sosyal bilimlerde mekân pek çok yönüyle ele alınan bir kavramdır. Mekânın bir boyutu olan kentsel mekân ise kuruluşu ve işlevleri yanında ekonomik ve toplumsal faaliyetlere, insan ilişkilerine zemin teşkil etmesi bakımından çeşitli araştırmalara konu olmaktadır. Wasson (2009: 4624) mekânın dört yüzüne işaret etmektedir. Bunlar, bireyselliği yaşadığımız özel yerler, bireylerle etkileşim halinde olduğumuz yerler, geniş sosyal etkinlikleri barındıran kamusal alanlar ve sosyal yaşamın örgütlendiği alanlardır. Mekânın bu çeşitliliği değişen ekonomik faaliyetlerin sosyal hayata yansımaları göstermektedir. Sanayi öncesi dönemde toprağa dayalı üretim ve ekonomi bireylerin yavaş, doğaya uyumlu ve daha yüz yüze toplumsal ilişkilerin yaşandığı bir sürece işaret etmektedir. Yeni üretim ve tüketim ilişkilerinin sonucu olan hız ve kitleselleşme ise bireylerde sürekli bir uyum çabasının yanı sıra zaman yönetimi baskısı da meydana getirmektedir. Bu nedenle Lefebvre’e (2016: 23-24) göre mekânı toplumsal bir ürün olarak ele almak kolay olmamakla birlikte yeni ve öngörülmemiş sorunsallar da içermektedir. Bir ilişkiler bütününe işaret eden mekân kavramı, üretim, ürün ve bunların ilişkilerinin derinlemesine kavranılmasını gerektirmektedir. Hem üretici hem de bir ürün olarak ele alınması gereken mekân, diyalektik yapısı ile toplumsal ilişkilerin dayanağı konumunda yer almaktadır.

Değişen ticaret anlayışı ile birlikte mekâna atfedilen anlam da farklılaşmıştır. Kentsel mekân olarak adlandırılan bu yeni mekânlar, geleneksel ilişkileri zayıflatarak

bireyselliği, güvensizliği, yalnızlığı ve ticarileşmeyi de beraberinde getirmiştir. Modern kentsel mekânların çoğu iletişimden yoksun bırakma, uzaktan izleme ve denetim stratejisine uygun tasarlandığından güvensizlik yaratmaktadır. Bugün kentsel mekânların çoğunda insanlar sadece ihtiyaçlarını karşılamak üzere bulunmakta ve sıcak samimi bir diyaloga girmeden buldukları yerleri terk etmektedir (Aytaç, 2013: 161).

Kentsel mekânlar, mekâna farklı bir boyut kazandırmanın yanı sıra toplumsal yapı ve değişimleri inceleme açısından da bir perspektif oluşturmaktadır. Alver'in (2013: 19) ifade ettiği gibi *“Bir evde minderlerin yerini koltuk takımlarının alması, bir algı değişimine işarettir. Apartmanlaşma belli bir bakış açısını yansıtmaktadır. Modern alışveriş merkezlerinin yeni bir söylem, yeni bir anlayış ortaya koyduğu ve toplumun alışveriş tutumlarını doğrudan etkilediği bir gerçektir.”*

Aytaç'ın (2013:139) ifadesiyle kentsel mekânlar *“kentnin nabzının attığı, sosyal ilişkilerin cereyan ettiği, gündelik hayata dair her türden akışlara sahne olan, müzeler, sanat galerileri, tiyatrolar, sinemalar, konser salonları, alışveriş merkezleri, sosyal kulüpler, yayınevleri, kitapevleri, üniversiteler, salonlar, kafe/kahvehaneler, barlar, restoranlar, oteller, vb. kamusal/sivil mekânları akla getirmektedir.”* Kentli bireyler mekân tercihi yaparken kullanacakları mekânların kendi inançları ve kültürleri ile uyumlu olmasına özen göstermektedir. Nitekim kent, çeşitli inanç ve kültürlerle birlikte bu inançlara ve kültürlere hitap edecek mekânları da barındırmaktadır. Kentsel mekânları canlı tutan temel dayanak noktası ise o mekânın bireylere hissettirdikleri duygular ve bireyin orada yaşadığı anlardır. Assmann (2001: 42) mekânın bu yönünü hafıza ve hatıra bağlamında ele alır. Ona göre aile için ev, kırsal kesimde yaşayanlar için köy ve kentsoylular için kentler mekânsal hafızayı oluşturmaktadır. Geçmiş ile bugün arasında köprü kuran mekânlar hem değişime ayak uydurmakla hem de hitap ettiği kesimin beğenilerine uyum sağlamakla hayatta kalmayı başarmaktadırlar.

Nasıl ki kent değişim ve dönüşüm içerisinde bir süreci ifade ediyorsa kentsel mekânlar da barındıkları insan grupları ile yeniliklere ve değişime açık durumda bulunmaktadır. İnsanların kent ile kurdukları bağları temsil eden kentsel mekânlar

aidiyet, hatıra ve kimliğin yeniden üretilmesi anlamında büyük önem taşımaktadır (Aytaç, 2013: 139).

2.1.5. DİNDARLIK/ KENT DİNDARLIĞI

Dinin ve dindarlığın tanımları dinin özsel ve işlevsel boyutlarına, coğrafyaya, mensubu olunan dine ve dinin meydana getirdiği geleneklere göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca dinin, dindarlığın, dini kurum ve pratiklerin ele alındığı disiplinlerin, din araştırmalarında kullanılan yöntemlerin ve bakış açılarının çeşitliliği de tanımlama sorununa yol açmaktadır. En genel ve yaygın tanımıyla din, “*kutsal fikrine dayalı olan ve müminlerin bir sosyo-dinsel topluluk içinde birleştiren inançlar, semboller ve pratikler kümesidir*”(Marshall, 2005). Sosyal bilimlerde özellikle de fenomenoloji ve sosyolojide din tanımlarının kutsala, insanın kutsalla münasebetine, kutsalın toplumsal tezahürlerine göre yapıyor oluşu dikkat çekicidir. Sosyologlar dini bir tanrı ya da tanrılara olan inançla değil kutsala gönderme yaparak, dinin toplumsal işlevlerini, dini grupları, dini hayatın çeşitli boyutlarını, dini gelenek ve ritüelleri öne çıkararak tanımlamaktadırlar. Dinin bu yönleriyle tanımlanması ve araştırılması hem toplumsal karşılaştırmaları hem de nesnel tarihsel ve toplumsal olguları gözlemlenmesini olanaklı kılmaktadır (Akyüz ve Çapçioğlu, 2012: 42-46). P. L. Berger (2015: 51) ise “*Her insan topluluğu bir dünya kurma girişimidir. Bu girişimde din özel bir yer işgal eder*” sözüyle dinin toplumların kuruluş ve işleyişindeki benzersiz konumuna dikkat çekmektedir. Din aynı zamanda bireylerin, tercihlerini, yaşam biçimlerini, gündelik eylem ve alışkanlıklarını ve toplumsal ilişkilerini de etkileyen bir yöne sahiptir Dini inanç ve uygulamalar söz konusu olduğunda bireysel plandaki bu farklılaşmaların ritüel, gelenek ve kurumlar düzeyine taşındığı görülür. Örneğin kimi dinlerde alkol haram kılınmışken bazıları için o dini törenlerin asli unsurlarından biri olabilmektedir. Benzer şekilde, bir dini gelenekte kutsal ve dokunulmaz sayılan bir hayvan diğerinde tanrı adına kurban edilmektedir.

Kültürel ve sosyal farklılaşmaların bireylerin dindarlık algılarında ve yaşantılarında da farklılıklar meydana getirmesi kaçınılmazdır. Hele hele dindarlık genel bir çerçevede “*belli bir dini geleneğin sınırları içinde şekillenen dini yaşayış*”

(Yapıcı, 2016: 134) diye tanımlandığında, dindarlığın söz konusu geleneğin sabit ve değişken bütün yönleriyle ilişkisi gündeme gelir. Dindarlığı, yaşam tarzları, gündelik hayatın dönüşümü, değerler ve dinselliğin modern, seküler, kurumsal görünümleri bağlamında düşünülmesi ise bütünüyle sosyolojik bir perspektifi gerekli kılar (Subaşı, 2004: 37-44). Sosyoloji araştırmalarda dindarlık, toplumsal yaşamın modernlik, sekülerlik ve özel alan dindarlığı gibi güncel değişkenleriyle yahut siyaset, kurumsal hiyerarşi, kamusal yaşam gibi boyutlarla ilişkilendirilmektedir. Bu ilişkilendirme, dindarlıkla bu alanlar arasında bir yandan uyum, bütünleşme ve alternatifleri diğer yandan çatışma ve uzlaşmazlıkları gündeme taşımaktadır. (Subaşı, 2002: 20; Kurt, 2009: 2).

Türkiye’de yapılan dindarlık çalışmaları çoğunlukla Glock’un dindarlığın boyutlarına ilişkin çalışmasına dayanmaktadır. Glock (2017), dindarlığı inanç boyutu, ibadet boyutu, tecrübe boyutu, bilgi boyutu ve etki boyutu olmak üzere beş farklı kategoride incelemektedir. İnanç boyutu ile dindarlık, bireylerin inandığı dinin inanç sistemini benimsemesidir. İnanıcı takip eden ibadet boyutu ise törenler, dualar, oruç ve ayin gibi dini pratikleri ifade etmektedir. Dinin tecrübe boyutu “*nihai gerçekliğe katılmayı*” ya da “*dini bir duyguyu tecrübe etmeyi*” ifade etmektedir. Bireylerin yaşam biçimine ve duygularına işaret eden dinin bu boyutu “*duygu, korku, vecd hali, huşu ya da mutluluk hissi*” ile tanımlanmaktadır. Dinin bilgi boyutu ise “*bireyin din ve kutsal kitap kaynaklı bilgilerini ifade etmektedir*”. Son olarak dinin etki boyutunu “*insanın dini inanç, pratik, tecrübe ve bilgisinin bütün dünyevi boyutlarının sonuçlarının özetlenmiş halidir*” şeklinde tanımlayan Glock, dinin manevi huzura kavuşmaya, korku ve endişelerden kurtulmaya vesile olduğuna ve bunun bireyler üzerinde olumlu etkiler yarattığına işaret etmektedir.

Din sosyolojisinde ise bireysel psikolojik bir yaklaşımla dindarlığın boyutlarının ele alındığı bu çalışmaların yerini, dini hayatın boyutlarına, dinin toplumsal işlevlerine, dini gruplara, dini geleneklere ve dinin kurumsal yönüne ve diğer toplumsal olgularla münasebetine ağırlık veren çalışmalar almaktadır. Bizim araştırmamız da dini hayatın bir boyutunu teşkil eden kent dindarlığına, kendine özgü toplumsal görünümleri olan kadın dindarlığına ve kentsel mekânların kullanımına odaklanmaktadır. Daha mikro ölçekte sosyolojik gözleme konu

edilebilecek kentsel mekân tercihi ve kullanımını, tipolojik bir düzeyi temsil eden kadın dindarlığı ve kent dindarlığı ile ilişkili olarak ele almayı hedefleyen bu çalışmada her biri ayrı ayrı çalışmalara konu olabilecek bu düzeylere kısaca değinilmiştir. Dindarlığın bir çeşidi olan kent dindarlığının tanımı yapılırken, kentli yaşamına işaret etmek yerinde olacaktır. Sosyo-ekonomik gelişmeler geleneksel yaşam biçimini dönüştürmenin yanı sıra kentli bireylerin diğer algılarının da değişmesine neden olmaktadır. Nitekim kent dindarlığının temel dinamiklerini kentleşme ve buna bağlı olarak da modernleşme oluşturmaktadır. Modernleşmenin getirdiği yaşam biçimi dini hem gündelik pratikler ve kurumsal düzeyde hem de sembolik nitelikleri ile farklılaştırmaktadır. Kentsel yaşamın kendine özgü özellikleri ve öncelikleri söz konusu olduğunda bu farklılaşmalar dindarlığın da kentsel yaşam bağlamında yeniden ve farklı bir perspektifte ele alınmasını gerektirmektedir (Çelik, 2006: 96).

Dindarlık “*dini yaşama biçimi, özel ve kamusal alanda dini kurallara uyma hali*” (Bilgin, 2003: 195) olarak tanımlandığında, kent dindarlığı, dinarların kamusal ve özel alan pratiklerini ve stratejilerini yahut yaşam tarzlarını sorunsallaştırmayı gerekli kılar. Şüphesiz, kent hayatı temelde yaygın, anonim toplumsal ilişkilerin belirleyici ekonomik faaliyetlerin öncelikli olduğu bir yaşam deneyimidir. Çelik’ e (2006: 98), göre de kentsel yaşamın iş bölümü ve iktisadi faaliyetleri öne çıkaran bu yapısı dindarlık özellikle pratik boyutta belirgin biçimde etkilemektedir. Toplumsal yaşamda meydana gelen büyük dönüşümlerin dindarların bilinç düzeylerinde de önemli etkiler bıraktığı göz ardı edilemez. Ancak bunların en kolay gözlemlenebildiği boyutlar etki ve dini pratikler düzeyindedir.

Kentsel yaşam biçiminin yanı sıra kentsel mekânlarda kuruluş ve işleyişi, ekonomik öncelikleri ve toplumsal beklentileri karşılama düzeyleri bakımından dindarlığın toplumsal yaşamda görünürlüğü ve icrasına yönelik bazı kısıtlamalar içerir (Çelik, 2006: 99). Bununla birlikte kent dindarlığı; popülerlik, tüketim, moda gibi değişkenler yanında kente özgü yeni dini pratikler ve kentsel mekânların yeni dini anlayış ve yaşantılar çerçevesinde işlevselleştirilmesi bakımından da dikkat çekicidir. Kent dindarlığı bu yönüyle hem geleneksel dindarlıkla bir karşılaştırma birimi hem de kent hayatının koşullarına bir adaptasyon süreci olarak yorumlanabilir.

(Bilgin, 2003: 205). Eğitim olanakları, iş yaşamı, toplumsal cinsiyet, toplumsal rollerin çeşitlenmesi ve değişimi gibi hususlar bu bağlamda değerlendirilebilir.

2.1.6.KADIN DİNDARLIĞI

Kadın dindarlığını ele alırken cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına da işaret etmek gerekir. “Cinsiyet”, biyolojik kadın-erkek farkını anlatırken “toplumsal cinsiyet” kadın ve erkek arasındaki sosyal rollerin, kültürel ideallerin ve iş bölümünün farklılaşmasını ifade eder. Fakat Çelik ve Şahin’in (2009: 145-146) de işaret ettiği gibi toplumsal cinsiyet sosyolojide ağırlıklı olarak kadınları, kadına yönelik toplumsal bakışı ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet sosyal yapı, dil ve kültürden bağımsız düşünülemez ve her toplumda farklı sosyo-kültürel bağlamı simgeler. Toplumun gelenekleri, adetleri, töreleri ve diğer sosyal etkinlikleri genelde cinsiyet, özelde ise kadınlık algısının oluşmasında etkili olmaktadır.

Yapılan araştırmalar, kadınların dindarlığın çeşitli boyutları açısından kadınların erkeklerden daha dindar olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçta elbette kadınlarla erkeklerin duygu dünyalarının, toplumsal rollerinin farklılığı yanında kültürel değişkenlerin de rolü vardır. “Kadınlar daha dındardır” varsayımının farklı kültürel özellikler gösteren ülkelerde cinsiyetlere göre dindarlık derecesini ölçmeye yönelik çalışmalarca doğrulandığı görülmektedir. Strak’ın ve World Values Survey’in araştırmalarında da Türkiye’de kadınların erkeklerden daha dindardır olduğu sonucuna varılmaktadır (Çelik ve Şahin, 2009: 155-157).

Sosyoloji yazınında kadın ve erkek dindarlığının farklılaşmasına ilişkin iki temel unsur bulunmaktadır. Bunlar kadınların *yapısal özellikleri* ve *sosyalleşme süreçleridir* (Kurt, 2009: 9). Kadınların erkeklere oranla dindarlığa daha fazla yönelmeleri başta eğitim ve mesleki yaşam olmak üzere sosyo-ekonomik değişkenlerle ilişkilendirilmektedir. Nitekim kadınların hala erkeklere göre daha düşük eğitim seviyesinde oldukları görülmektedir. Tarihsel süreçte kadınların toplumdaki konumları itibariyle sınırlı sosyal ve ekonomik şartlara sahip olması, erkeklere oranla meslek edinen kadın sayısının az olması kadınlarda yoksunluk duygusunun artmasına ve bu yoksunluğu dini yaşantı ile ortadan kaldırma çabasına

işaret etmektedir. Sosyalleşme sürecinde bilhassa kültürün etkisiyle “kadınlığın” ve “erkekliğin” ne olduğuna dair oluşan algı da kadın dindarlığını etkilemektedir. Kadınların doğaları gereği erkeklere göre daha nazik, uysal ve uyumlu oluşu ile toplumun bu yöndeki eğitim anlayışının birleşmesi de dindarlığa yansımaktadır (Çelik ve Şahin, 2009: 160). Buna ek olarak toplum tarafından kadına atfedilen roller de kadın dindarlığına katkı sağlamaktadır. Kadınların annelik rolü ile tüm aile bireylerini mutlu etme çabası ve bu süreçte yaşanan sıkıntılar ya da sevinçlerde dinin ibadet boyutu ile teselli bulması da kadın dindarlığını etkilemektedir (Kurt, 2009: 9).

Ontolojik yaklaşıma göre ise kadınların erkeklerden daha dindar olmalarının nedeni, kadınların kendilerini daha çok sorgulamaları, suçluluk ve pişmanlık hislerine daha çok kapılmalarıdır. Kadınlar kendilerini duygusal açıdan güçlü bulsalar dahi fiziksel olarak erkeklerden daha güçsüz hissetmektedirler. Kadınlar kendilerini güçsüz hissettiklerinde daha güçlü bir şeye dayanma ihtiyacı hissetmektedirler. Din de kadınların korku ve endişelerinden uzaklaşmasına olanak sağlayan işlevleri ile onların bu ihtiyaçlarına karşılık gelen bir olgudur.. Benzer şekilde kadınların toplumda kendilerini gerçekleştirme, meslek edinmesi, söz sahibi olması da kısıtlanan sosyalleşme süreçlerindedir. Kadınlar bu kısıtlılıklar içerisinde dini bir teselli mekanizması olarak görmekte ve dini duyuyu, düşünüş ve pratiklere daha çok ilgi göstermektedirler. (Yapıcı, 2016: 140-141).

Sekülerizmin cinsiyetlendirilmiş boyutu, farklı edebi ve siyasal düşünce akımlarının kızların eğitim görmesini, özgür aşkı, kadınlar ile erkeklerin karma mekânlarda sosyalleşebilmesini ve kadınları iç mekânlara kapatan, kadınlar için kimi roller belirleyen, cinsiyetlerin birbirinden aynı yerlerde durmasını ve çok eşliliği dayatan geleneksel ahlak kurallarına karşı kadınların kamusal alanda görünür olmasını savunduğu Osmanlı dönemindeki başlangıcından bu yana Türk modernleşmesinin içkin bir özelliği olmuştur. Türk laikliği cumhuriyet devletinin dinin namevcut, kadınların ise mevcut olduğu bir kamusal alanı onaylayan güçlü bir iradesi olduğu anlamına geliyordu. Cumhuriyet reformlarının temelinde, kadın haklarında ve kadınların yurttaş olarak kamusal alanda görünür olmaları da cisimleşmiş "medeni" insan ile sekülerizmin aynı kefeye koyulması yatıyordu (Göle, 2012: 54-55).

Modernlikle birlikte değişen düşünce tarzı insanların hayatına girerken, toplumdaki diğer kurumları da doğrudan etkilemiştir. Bunların başında modernliğin din kurumunu etkilemesi gelmektedir. Çelik (2001) din ve modernlik arasındaki ilişkiyi kentsel yaşam bağlamında şöyle ifade etmektedir:

“dinin, toplumun farklı kesitleri arasında bir bağ kuran unsur ve güç olma vasfı modern kentsel ortamlarda önemli ölçüde aşınarak, kurumsallaşma olgusu onun diğer sektörlerle denk bir düzeyde görülmesine yol açmıştır. Modern kent, hayat tarzlarının çoğullaşması ve dini sembollerin tekelinin kırılması anlamında sekülerleşmenin mümkün alanını ifade etmektedir. Kozmopolit kent ortamı içerisinde geleneksel otorite ve denetim mekanizmalarının çözülmesi ile hayatın ve tabiatın insan merkezli bir dünya tasarımı çerçevesinde algılanmaya başlanması gerçekleşmiş, bu durum ise dinin kamusal alan ve ilişkilerdeki etkinliğinin kişiler arası ilişkiler düzeyine çekilmesini sağlamıştır”(Çelik, 2001:139).

Türkiye söz konusu olduğunda, eğitim, göç ve kentleşme ile birlikte dindar kadınların kamusal alanda görünürlüklerinin ve taleplerinin artması bir taraftan din-modernlik ilişkisinin yeni toplumsal görünümünü bir taraftan da kurumsal, siyasal düzenlemeleri tartışmaya açmıştır. Siyasal ve hukuki tartışmalar bir yana kentsel mekânların yanı sıra üniversitelerde, medyada ve tatil mekânlarında dinin ve dindarların kazandığı görünürlük hem seküler çevrelerin hem de dindarların yaşam biçimlerini etkilemiştir (Göle, 2000: 13-17). Özellikle kentli, orta sınıfa mensup kadınları etkileyen bu sürecin sosyolojik dinamikleri, yol açtığı tartışmalar, çevre-merkez karşıtlığı, muhafazakâr modernleşme, kent dindarlığı, yeni dini hareketler, bireysel dindarlık, melezleşme, alternatif modernlikler, spiritüalizm ve fundamentalizm gibi pek çok yeni gündeme ve tartışmaya yol açmıştır. Kadınlar söz konusu olduğunda, Göle'nin (2016: 30) ifadesiyle, *“Türk modernleşmesinin temel ilkeleri en iyi şekilde ulusal kalkınmayla kadınların özgürleşmesi arasında kurulan zımnî eşitliğin görülmesiyle anlaşılabilir.”*

2.1.7. İZMİR KENTLİLİĞİ

Hem İzmirliilerin hem de Türkiye’de yaşayan diğer insanların çoğunda İzmir’in farklı olduğu hususunda fikir birliği olduğu görülmektedir. Tekeli’ye (2009: 29) göre bu farklılığın hem nesnel hem de toplumsal olarak inşa edilmiş bir yanı vardır. İzmir’in farklı duruşunu ilk olarak fiziki yapısı ile açıklamak mümkündür. İzmir’e

ilişkin en güçlü imgenin “deniz” olduğuna işaret eden Uzun, Altun ve Bal (2009: 115), pek çok kentte var olan denizin İzmir için kent ve kentlinin karakterine etki eden özel bir öge olarak görmektedir. Kentin denizi, insanların hayatında merkez konumdadır. İki kıyı arasındaki ulaşımı da sağlayan deniz, günlük yaşam içinde kentlilerin yoğunluğun dışına çıkarak dinlenmesine de olanak sağlamaktadır (Tekeli, 2009: 29-30). İzmir’in farklılığının diğer yüzü ise İzmirlilerin kendini farklı görmesinden kaynaklanmaktadır. Bu farklılığı çoğunlukla yerel bir takım tutmakla da ilişkilendiren İzmirli, Karşıyakalı, Göztepelili ve Eşrefpaşalı gibi kimliklerle İzmirli kimliğini de farklılaştırmaktadır (Tekeli, 2009: 31).

İzmirli, İzmirli olmaktan memnun olmakla birlikte bunu bir ayrıcalık olarak görürler. İzmirli denildiğinde genellikle kolay iletişim kurabilen, hoşgörülü, pragmatik ve bağınaz olmayan bir kişi akla gelmektedir. Özellikle kadınların iletişim kurma şekli Orta Anadolu’nun kadınlarından farklıdır. İzmirli kadınlar toplumun dışında değil merkezinde yer alır. İş hayatında ve sosyal yaşamda kadınların etkin olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise İzmir’in uzun yıllara dayanan kozmopolit bir kent olması ile ilişkilendirilebilir (Tekeli, 2009: 32). İzmir, geçmişten günümüze kozmopolit yapısı ile her zaman dikkat çekmiştir. Osmanlı imparatorluğunun çoklu sosyal yapısı özellikle İzmir’de kolektif toplumsal yapının oluşmasına sebep olmuştur (Okçay, 2014: 15).

Boş zaman etkinliklerinde ise İzmirlinin iş hayatının yanında bir de ev dışında geçirdiği zaman vardır (Tekeli,2009: 33). İş çıkışlarında kentin buluşma noktalarında buluşan İzmirli deniz havası almak için çoğu zaman Göztepe, İnciraltı sahillerinde ya da Kordon’da vakit geçirirler. Kentteki sosyal yaşam oldukça rahat ve kimsenin birbirine karışmadığı bir iletişim ağı oluşturmaktadır. Toplumsal yapının önemli bileşenlerinden olan kadınların, İzmir kültürünün oluşmasında önemli bir payı vardır. Cumhuriyet dönemi ile birlikte çağdaş Türkiye’nin adımları atılmış ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kız çocuklarının okutulması zorunlu hale getirilmiştir (Nazlı, Nemutlu, Çeber, Soğukpınar, Akçiçek, 2009: 58). Kadınlara yönelik yenilikler, Cumhuriyet Türkiye’sinde sosyal değişimin odak noktasına kadınların alındığını göstermiştir. Bu sebeple okuma-yazma oranı yüksek olan İzmirli kadınların

kendilerini özgün kılan özelliğın eğitim seviyesi olduğu düşünölmektedir (Nazlı, vd., 2009: 59). Eğitim seviyesi yüksek olan kadınlar, iş hayatına atılmakta ve toplumda kadın görünürlüğünün artmasını sağlamaktadır.

İzmir'in fiziksel ve beşeri dinamiklerine eşlik eden din kurumuna bakış diğerkentlere oranla farklılık göstermektedir. Okçay'ın (2014: 117) ifadesine göre İzmir II. Murat zamanında çoğunluğu Müslüman olan bir kent haline gelmiştir. İslam şehirleri genellikle merkezde yer alan bir camii ve bunun çevresinde bulunan bedesten/han gibi yapıların oluşturduğu bir ticaret bölgesi ve arka alanlardaki mahallelerden oluşurdu. Birçok ketin bu tanıma uyduğu görölmekte fakat İzmir için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bu durumun sebebi ise İzmir'in başlangıçta bir liman kenti olarak oluşması ve sonrasında İslam kenti olmasından kaynaklanmaktadır (Okçay, 2014: 118). Liman kenti olan İzmir iç ve dış ticaret sebebiyle geçmişten bugüne yabancı kültürlerle etkileşim halinde olmuş ve bu durum da İzmir'in çok çeşitli kültürleri barındırmasına olanak sağlamıştır. Bugün İzmir'in diğerkentlerden farklı bir konumda olması bu tarihsel süreç perspektifinde değerlendirilebilir.

2.2. KURAMSAL TEMELLER

Çalışmamızın bu bölümünde gerek varsayımlarımıza kaynaklık eden gerekse alandan elde edilen bulgulara yorumlama çerçevesi sunan kuramsal temellere yer vermek istiyoruz. On dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan Sanayi Devrimi ilk olarak üretim ve ticareti, bunlara bağlı olarak da insanların yaşam biçimini değiştirmiştir. Üretim biçiminin değişmesi iş kollarını da etkilemiştir ve endüstriyel sistemin kentte meydana getirdiği işler insanların köyden kente göç etmesine neden olmuştur (Ritzer, 2008: 7). Yaşanan bu değişimlere kadar kent bir inceleme nesnesi olarak görölmemiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte gelişen kapitalizmin yeni bir üretim ve tüketim anlayışını beraberinde getirmesi ile toplumun ekonomik, siyasi ve sosyal kurumlarına etkisi incelenmeye başlamıştır. Kentin analizi ilk olarak Marx ve Weber'in çalışmaları ile ortaya çıkmıştır (Aslanoğlu, 2000: 57). Simmel'in kentteki bireylerin psikolojik tahayyüllerine ilişkin yazdığı *Metropol ve Zihinsel Yaşam* adlı

makalesi de kente, kentleşmeye ve kentleşmenin kuramsal zeminine katkıda bulunmuştur. Kent araştırmalarının sosyolojide şöhret bulması ise Chicago Okulu üyeleri Park, Burgess, McKenzie ve Wirth'in çalışmaları ile gerçekleşmiştir. Bu çalışmalar (Bal, 2011: 187). Chicago Okulu, geliştirdikleri yaklaşım olan ekolojik kuram ile bir sistem içerisindeki tüm canlıların birbirleri ile etkileşim halinde olduğunu ileri sürmüşlerdir ve kenti bu kuramsal çerçevede ele almışlardır. Sonraki dönemlerde çağdaş kent kuramcılarında Lefebvre, Harvey ve Castells'in kente dair incelemeleri kent sosyolojisinin kuramsal çerçevesini oluşturmuştur.

Kenti analiz nesnesi olarak ele almasalar da kapitalizme geçişte oynadığı roller açısından inceleyen Marx ve Weber'in kent üzerine söyledikleri dikkate değerdir. Marx kenti kırdan farklı yanları ile ele almış ve sanayi, ticari ve tarımsal işgücü arasındaki işbölümü ve sermaye ile toprak mülkiyeti arasındaki ayrımlar üzerinde durmuştur. (Aslanoğlu, 2000: 57; Bal, 2011: 162).

Weber (2010: 42) "*metropolitan insan, olağandışı fazla dürtüye (stimulation) sahiptir ve kendisini kökünden koparacak dışsal çevredeki etkenlere karşı koruyan bir mantalite geliştirir. Bunun anlamı, kalbiyle değil kafasıyla hareket etmesi gerektiğidir. Yani derin duygusal tepkilere teslim olmak geride kalmalıdır. Çevresi, onun bilincini (duygularını değil) artırır, bu da aklın egemenliğine yol açar. Kentel ortamın uzmanlaşmasıyla pek çok istikamette uzanan entelektüelite, kentin karakteristiğidir*" açıklamasıyla rasyonelleşme ile kentleşme arasındaki ilişkiye işaret etmiştir. Weber'e göre pazar, pazarın mantığı, rasyonalitesi ve yarattığı ekonomi kent yaşamının başlıca niteliğidir. Ayrıca kentteki sosyal hayat dakikliği, kestirebilirliği ve kesinliği gerektirir ki bu da doğrudan para ekonomisi ve rasyonalizm ile ilişkilidir. Weber kenti incelerken ideal kent kavramını kullanmaktadır. Bir kentin pazaryeri, kalesi, hukuk sistemini, birlikte yaşamayı gerektiren unsurları ve özerkliği bulundurması gerekir. (Weber, 2010: 43). Chicago Okulu düşünürleri ise kenti ekolojik boyutta yani toplumdaki her şeyin birbiri ile etkileşim halinde olduğu kabulü ile incelemişlerdir.

Simmel'e (2005: 169) göre metropol, her zaman para ekonomisinin yeri olmuştur çünkü kentlerin çok boyutlu ekonomik faaliyetleri para akışının daha yoğun

olduğu bir ticari hayatı da beraberinde getirmiştir. Her an içinde yenilikleri barındıran ve sürekli üretim ve tüketimin olduğu bir yer olması nedeniyle kent insan davranışlarını da dönüştürmüş ve zamanla iş yaşamını merkeze alan bir insan modelinin gelişimine yol açmıştır. Kentli bireyin psikolojisini ardı arkası kesilmeyen uyaranlara maruz kalması üzerinden değerlendiren Simmel, kentin yaşam biçimini oluşturan en önemli unsurlardan birini de *zaman* olarak görmektedir. Dakiklik kentli bireyi ayırt etmedeki en önemli faktörlerden biridir (Simmel, 2000). Çoğunlukla mesai saatlerine bağlı yaşayan bireyler tüm sosyal hayatlarını iş saatlerine bağlı düzenlemek zorundadır.

Park ise erime potası (melting pot) kavramı ile kenti birbirine geçen ilişkiler sistemi olarak görmekte ve birbiri ile etkileşim halinde olan bu canlı organizmanın yeni sosyal yapılar ortaya çıkardığına işaret etmektedir. Ona göre kent, ulaşım ve iletişim ağlarının yanı sıra bireylerin yaşamlarındaki etkileşime de yön vermektedir. Böylece kentte yaşayan insanların etkileşimi birbirlerini gören fakat tanımayan otel müşterilerinin durumunu andırmaktadır. Bu şekilde oluşan iletişim ağı beraberinde ahlaki mesafeleri getirmekte ve kentin iletişim karakteristiğine yüzeysel bir nitelik kazandırmaktadır. (Park, 2000: 607- 608).

Kentin kırsaldan ayırt edilen bir zihniyeti olduğuna işaret eden Wirth ise kentselliği tanımlamak üzere üç önermede bulunur. Bunlar, nüfusun niceliği, yerleşim yerinin yoğunluğu, kent sakinlerinin heterojenliği ve grup yaşamıdır (Wirth, 1938: 10). Bunların yanı sıra kentin geçmişı, iletişim imkânları, mesleklerde uzmanlaşma vs. gibi özellikleri de bulunmaktadır. Örneğin mesleklerde uzmanlaşma sosyal yaşamın, gündelik etkinliklerin toplumsal statü ve iş yaşamı bağlamında gelişmesine de yol açmaktadır. Wirth, 1984: 175-196-217).

Kenti inceleyen önceki dönem araştırmacılarından farklı olarak çağdaş kuramcılar kentin içine girerek, gündelik hayat ve mekân pratiklerini de ele almaya başlamışlardır. Lefebvre, kente dair tanımlarında kentsel mekâna olan vurgusu ile sonraki araştırmacıları da etkilemiştir. Kenti gündelik hayat teorisi üzerinden okumak için öncelikle gündelik hayatın içinde bulunmak, onu kabul etmek ve arada eleştirel bir mesafe bırakmak gerekmektedir (Lefebvre, 2007: 87).

Castells'in kuramsal yaklaşımında ise kent kolektif tüketim kavramı etrafında ele alınır. Kent, esas olarak bütün toplumsal grupların günlük yaşamının temelinde yer alan konut, sağlık, kültür, ticaret, ulaşım gibi ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi ile ilişkilidir. Gelişmiş kapitalizmde bu bir yandan (sermayenin ve üretim araçlarının yoğunlaşması sonucunda) tüketimin artan toplumsallaşması, diğer yandan da tüketim araçlarının üretimi ve dağılımındaki kapitalist mantık arasında oluşan temel çelişkiyi ifade eder (Castells, 1997: 14).

Çalışmamızın diğer önemli kuramsal temelini ise dine dair yaklaşımlar meydana getirmektedir. Dine dair en klasik yaklaşımlardan birine sahip olan Durkheim'a (2005: 19) göre kolektif bir toplumsal temsil ve gerçeklik olarak din, toplumun kolektif bilincinin bir yansımasıdır. Dinin bu yönünün hem toplumsal bilinçte hem de ritüellerde izlenmesi mümkündür. (Durkheim, 2005: 27).

İnançlar ve değerlerle toplumun ekonomik ve toplumsal organizasyonu arasındaki ilişkiyi araştıran Max Weber (2009), kapitalizmle birlikte ortaya çıkan rasyonalite ile Protestanlığın öğretileri arasında yakın bağlantılar tespit etmiştir. Ona göre, Protestanlığın zahitliği çalışma, üretim ve tasarrufla ilişkilendiren öğretisi kapitalist mantığın gelişimini temin etmiştir. (Weber, 2009: 34-35).

Özellikle kapitalist ekonomik anlayışın ilerlemesiyle birlikte değişen birçok kurumun içinde en başta dinin yer aldığını söylemek yerinde olacaktır. Bu değişim, bireylerin değişen yaşam biçimlerini ve bu bağlamda icra ettikleri faaliyetlerin bütününe kapsamaktadır. Öte yandan Weber, modern kültürü tanrısız bir kültür olarak görmemiştir. Toplumsal düzen ve güçlerin ahlaksal olmayan karakterlerinin farkındalığıyla akılcı kültür ve yeni dindarlık tipleri yaratmaktadır (Kippenberg, 2012: 138). Weber'in din sosyolojisi, yıllarca bir dünyevileşme kuramı olarak okunmuştur. Modernliğin ortaya çıkışıyla birlikte, toplumsal kurumlar dinsel olanlardan ayrılmış, dinsel inanç ve uygulamalar özel bir alana doğru yön değiştirmiş ve güç kaybetmiştir (Kippenberg, 2012: 139). Wach'ın (1987: 52) aktardığına göre çalışmalarında “sosyal davranışı” merkeze alan Weber, “dini amaçla gerçekleştirilen davranışların anlaşılması için akılcı motifleri tercih etmektedir.” Dini yaşamı anlamak adına en önemli adımlardan biri olarak gündelik hayatın haricinde kalan

güçleri tanıyıp anlamının gerektiğine işaret eden Weber, dini davranışın ancak bu yolla anlaşılabilirliğini savunmaktadır (Wach, 1987: 52).

Weber, rasyonalizasyon kavramı ile modern dünyanın akılcılaşmasına ve birbiriyle ilişkili bir dizi sosyal sürece göndermede bulunmaktadır. Bu çeşitli sosyal süreçler dünyevi faaliyetlerin bilimsel mantığın günlük hayata uygulaması ve sistematik bilginin pratiğe dökülmesi yoluyla entelektüelleştirilmesini içermektedir. Rasyonalizasyon aynı zamanda gerçekliğin büyüünün bozulması ile de ilişkilidir ki, bu durum değer ve tutumların sekülerleşmesi anlamına gelmektedir (Turner, 2012: 143).

Kentleşme, gündelik hayat ve rasyonalizasyon bağlamında çalışmamızın kuramsal zemininde yer alan sekülerleşme, modernleşme ile birlikte dini kurumların bazı işlevlerinin dini olmayan kurumlarca devralınması hukukun dinden arındırılması, dinin başat rolde olduğu ve gelenek, örf ve adetlere göre düzenlenen kırsaldaki yaşamın, evrensel ve seküler kurallara göre şekillenen şehir yaşamına dönüşmesi; işlevsel farklılaşma, üretim, verimlilik ve faydanın yani rasyonalitenin gündelik yaşamın esas dinamiği haline gelmesi bağlamında çözümleme şemamıza dâhil olmaktadır (Özay, 2007: 175-178). Dini bütünüyle ortadan kalkacağına ya da bir özel alan etkinliği haline geleceğine dair yaklaşımlar yanında sekülerleşmenin kendini sınırlayıcı bir düşünce olduğu, kutsalın telafi mekanizmalarını ortadan kaldıramadığı ve dinin modern koşullara göre kendini yeniden ürettiği yönünde iddialar da mevcuttur. (Özay, 2007: 194). Berger'in ifadesiyle (1995: 432) "*her şeyin üzerinde düzenleyici bir prensip olan din*" her ne kadar geleneksel işlevleri dönüşüme uğramış olsa da bireyin ve toplumun yaşamında etkisini ve önemini muhafaza etmektedir.

Sekülerleşmeye ilişkin bu iki paradigmatik yaklaşım, toplumsal değişimin varlığı konusunda hemfikirdir. Görüşlerin karşıtlaştığı nokta bu değişimin yönüne ve mahiyetine ilişkindir. Ertit'in (2014: 104) ifade ettiği gibi,

"Bunlardan ilki teorinin ne olduğu ya da ne olmadığına dair, özellikle Amerikalı ve Avrupalı din sosyologları arasında 1960'lardan beri süre giden tartışmalardır. İkincisi ise birincisinden ayrı düşünülmemeyecek şekilde- teorinin başta Batı Avrupa

ülkeleri olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan din ve toplum arasındaki inişli çıkışlı ilişkiye açıklama getirip getiremediğidir.”

Dinin toplum üzerindeki etkisi zamanla artış ya da azalış göstermektedir. Buna neden olan durumları Avrupa’da gerçekleşen dönüşümlerle açıklamak mümkündür. Avrupa’da başlayan birbiri ile ilişkili dinamikler diğer ülkelere de yayılarak toplumsal değişime sebep olmuştur. Bu dinamikler içinde Rönesans (15. yy) Protestan Reformu (16.yy), Mutlak monarşinin ortaya çıkışı (16. Ve 17. yy), Bilimsel Devrim (17. yy), Aydınlanma Çağı (18. yy), Endüstriyel Kapitalizm (18. yy ortaları ve 19. yy ortaları) ve Kentleşme (19. yy) yer almaktadır. Ertit (2014: 107) bu gelişmeler içinden özellikle bilimsel gelişmeler, endüstriyel kapitalizm ve kentleşmeye işaret etmektedir. Bunun nedenini ise şöyle ifade etmektedir: Rasyonel bilinç düzeyinin artışı ile birlikte gelişen teknoloji dine duyulan ihtiyacın azalmasına sebep olmuştur. Bu sayede insanların doğa karşısındaki çaresizliği azalmış ve yönünü teknolojiye dönmüştür. Bunun yanı sıra sağlık sektöründeki gelişmeler de çözümsüz görülen hastalıkların iyileşebildiğini kanıtlayarak, insanların din adamlarına yönelmelerinin önünü kesmiştir. Kentleşme ile birlikte artan mobilizasyon, yaygınlaşan özel alanlar ve farklı alternatifler ise insanların daha hareketli, kendilerine uygun ve çeşitli dini inançtan kimselerle aynı ortamı paylaşmaya olanak tanımıştır (Ertit, 2014: 107-113).

Göle (2012: 19-20) sekülerizmin hem bir devlet idare biçimine hem de bireylerin otokontrolünü sağlamaya yarayan bir dizi ahlaki değere karşılık geldiğine işaret etmektedir. Gündelik hayatın düzenleyici işlevi olan sekülerleşme “*Müslüman bir kültürde "seküler bir habitus" un yaratılması, geleneksel ve dinsel kültürde, kadınların yeni hayat biçimlerinin göstergesi olarak öne çıkaran bir dizi değişimin yaşanması anlamına gelir*”. Örnek olarak Müslümanların dini kimliklerini görünür kıldıkları mekânların – okul- otel- hastane- ve diğer yeni bileşenlerin oluşturduğu kamusal mekânlara işaret etmektedir (Göle, 2012: 20-23). Wacquant ise habitusun dört ayırt edici özelliğine işaret etmektedir. Bunlardan ilki sosyalleşmenin eğitim yoluyla edinildiğine dairdir. İkinci özelliği bilinç ve söylemin altında yatan eylemsel ustalık mekanizması olarak işlev gösterdiği. Üçüncü olarak toplumsal konum ve güzergâha bağlı olarak çeşitlilik gösterdiği ve son olarak da biçimlendirilebilir ve

aktarılabılır olduğu ile ilişkilidir (Akt. Akçaoğlu, 2018: 55). Akçaoğlu'nun (2018: 83-84) ifadesi ile de muhafazakâr orta sınıfın habitusu “*Rengârenk, havalı ve zarif tesettürlü elbiseler giyen, lüks sitelerde yaşayan, son model arabaları süren ve havalı mekânlarda sosyalleşen muhafazakârlar, yeni beğeninın sembolü oldular*”. Muhafazakâr orta sınıfın değişen hayat tarzı ilk olarak evdeki dizaynla - dini detayları içeren tablolar ve modern mobilyalar- görünür olmaya başlamıştır. Sonrasında ise sosyalleşme mekânlarının ve giyim tarzlarının farklılaşması muhafazakârların değişen yaşam biçimlerine örnek olarak verilebilir (Akçaoğlu, 2018: 83-84).

Türk toplumunun gündelik hayat pratiklerine işleyen sekülerizm, Türkiye’de değişim ve dönüşüm yaşattığı kültürün “medeniyet getirme misyonu” nun bir parçası haline gelmiştir. Göle (2012: 89) son yirmi yılda değişen anlayışı şöyle ifade etmektedir,

“Gerek Müslüman toplumlarda gerek Avrupa toplumlundaki kamusal mecralarda kendini var etmeyi başardıkça yeni görünürlük biçimleri de edinmiş oldu. Artık kamusal hayatta hem seküler hem de dinsel bir ağız kullanan yeni aktörler ortaya çıkıyor; dinsel meselelerin patlamasıyla birlikte kamusal tartışmaların çerçevesi dönüşüm geçiriyor; İslami filmler ve romanlar kültür eleştirisinin rağbet gören konular haline geliyor; yeni Müslüman orta sınıfların artan taleplerine karşılık olarak yeni mekânlar, piyasalar ve yeni iletişim araçları ortaya çıkıyor. Yeni İslami dilsel üslûplar, bedensel ritüeller ve mekânsal pratikler zuhur edip kamusal hayatla kaynaştıkça İslam da kendine ait bir kamusal alan yaratmış oluyor. Kamusal İslam, bir yandan, İslami hareketin makro siyasetten mikro pratiklere yöneldiğine tanıklık ediyor, öte yandansa seküler kamusal alanın sınırlarını ve anlamlarını sarsıyor”.

Çalışmamızın insan davranışlarının temelini oluşturan kuramlar kısmında ise rasyonel seçim teorisi, alışveriş kuramı ve dini çoğulculuk bulunmaktadır. Bugünün insanları hayatlarını seçim yapmak üzerine kuran ve bu seçimleri yaparken de kendileri için en fazla fayda sağlayan şeylere odaklanmaktadır. Söz konusu dini tercihler olduğunda ise dinin, ekonomik kuramdan türetilmiş olan rasyonel seçimin uygulamalarına en az müsait beşeri faaliyet alanı olduğu görülmektedir. Rasyonel seçim kuramı, insan davranışlarının yönünü belirleyen şeyin az maliyetle en yüksek kârı elde etme isteği olduğunu varsaymaktadır (Hamilton, 2012: 197-198).

Rasyonel seçim kuramı, tüm insani etkileşimleri bir alışveriş formunda düşünen alışveriş kuramına dayanmaktadır (Hamilton, 2012: 199). Bu kuram,

insanların, diğer insanlarla olan ilişkilerini yenileme eğiliminde olduğuna ve bunun sebebini ise yeni sosyal ilişkilerin ödüllendirici yönü ile ilişkilendirmektedir. Çoğu sosyal ilişkide de bir isteği tatmin etme arzusu görölmektedir. Bu karşılıklı ilişki çağdaş sosyoloji yazınında şöyle ifade edilmiştir: Bireylerin herhangi bir konuda keyif almak, mutlu olmak ve doyuma ulaşmak gibi ödüllere çoğunlukla sosyal etkileşimle ulaşmasına (Wallace ve Wolf, 2013: 448). Bir başka deyişle “İnsanlar, bilgi ve anlayışlarının sınırları içinde, ulaşılabilir seçeneklerle kısıtlı, tercihlerinin ve zevklerinin güdümünde rasyonel seçimler yapmaya yönelir” (Strak ve Finke, 2000: 65; Akt. Hamilton, 2012: 199).

Ekonomik alışveriş yalnızca pazarla sınırlı olsa da sosyal alışveriş her yerde var olmaktadır. Bu bağlamda sosyal davranışı ele alan Homans ilk sistematik kuramı geliştirerek sosyal davranışı, İki ya da daha fazla kişi ile gerçekleştirilen somut veya soyut bir ödöl elde edilen faaliyet alışverişi olarak tanımlamaktadır (Wallace ve Wolf, 2013: 448). Çalışmanın kuramsal temellerine ilişkin anlatımlara burada son vererek alan araştırmasından elde edilen bulgulara ve yorumlara geçmek istiyoruz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR

3.1. KATILIMCILARIN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde verdiğimiz görüşme notlarının daha kolay izlenebilmesi için görüşmeye katılan kişilerin sosyo- demografik özelliklerini gösteren bir tabloyu sunmak istiyoruz. Elde edilen bulguların değerlendirilmesine ilişkin olarak katılımcıların verdikleri sosyo-demografik bilgilerle dindarlık ve kentsel mekân kullanımına ilişkin değerlendirmeler anlamlı bir bütün oluşturmaktadır.

Yarı-yapılandırılmış mülakat yapılan katılımcıların bazı sosyo-demografik bilgileri şöyledir:

Katılımcıların yaş aralıkları 25-35 yaş arası 21 kişi, 36-45 yaş arası 8 kişi, 46-56 yaş arası 7 kişi ve 60 yaş üstü 3 kişiden oluşmaktadır. Bu katılımcıların 8'i bekâr 31 evli olmakla birlikte meslek dağılımında ise kadınların çoğunu, 22 kişi ile ev hanımları oluşturmaktadır. Bunun dışında öğrenci, öğretmen, grafik tasarımcı, işçi, kuaför, serbest meslekle uğraşan ve işsiz kadınların olduğu da görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların hane gelirleri ile ilgili verdikleri bilgilerin yüzeysel olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bunun sebebi için ise insanların gelirleri hakkında konuşmaktan hoşlanmamalarıdır. Gelir bilgisi paylaşımları çalışmamız açısından önem arz etmektedir fakat bazı katılımcıların hane gelirlerini bazılarının ise bireysel gelirlerini paylaşmış olduğu görülmektedir. Bu nedenle gelirle ilgili bir genelleme yapmak mümkün görünmemektedir.

	İsim	Yaş	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu	Meslek	Hane Geliri	Memleketi	Oturduğu Semt	Görüşme Mekanı
1	Defne	27	Bekar	-	Lisans	Öğrenci	2000	Ordu	Mavişehir	AVM Özdilek İnciraltı
2	Zehra	26	Evli	2	Lisans	Öğretmen	2000	İzmir	Poligon	AVM Özdilek İnciraltı
3	Yonca	26	Bekar	-	Lisans	Öğretmen	4000	İzmir	Çiğli	AVM Mavibahçe Mavişehir
4	Nurgül	32	Evli	1	Lisans	Öğretmen	4000	İzmir	Buca	Kitap Kafe Buca
5	Leyla	33	Evli	2	Lisans	Ev Hn.	3000	Niğde	Buca	Yürüyüş Yolu Buca
6	Rabia	55	Evli	3	İlkokul	Ev Hn.	2500	Afyon	Gültepe	AVM İzmir Park Eşrefpaşa
7	Neşe	25	Bekar	-	Lisans	Eleman	3000	Sivas	Çiğli	Kafe Bostanlı
8	Nurcan	54	Evli	1	Lisans	Grafik Tasarım	4000	İzmir	Hatay	Devlet Opera ve Baleşi Konak
9	Esin	32	Evli	2	Lisans	Ev Hn.	3000	Sivas	Gazimir	AVM IKEA Bornova
10	Kader	41	Evli	1	Lise	Ev Hn.	4000	İzmir	Bozyaka	AVM Agora Balçova
11	Saliha	25	Evli	2	Lisans	Ev Hn.	3000	İzmir	Yeşilyurt	Park Yeşilyurt
12	Ayşe	32	Evli	1	Lise	Ev Hn.	3500	İzmir	Yeşilyurt	Park Yeşilyurt
13	Nida	47	Evli	2	Lise	Ev Hn.	4000	İzmir	Çamdibi	Park Çamdibi
14	Fatma	61	Evli	2	Lise	Ev Hn.	3500	İzmir	Buca	Canlı Müzik Kafe Konak
15	Sultan	59	Evli	1	Lise	Ev Hn.	3500	İzmir	Yeşilyurt	Canlı Müzik Kafe Konak
16	Meryem	55	Evli	2	İlkokul	Ev Hn.	4000	İzmir	Bornova	Canlı Müzik Kafe Konak
17	Nurhayat	47	Evli	2	Lise	Ev Hn.	3000	Uşak	Üçyol	Canlı Müzik Kafe Konak
18	Zeliha	61	Evli	3	Lise	Ev Hn.	3500	Manisa	Bozyaka	Canlı Müzik Kafe Konak
19	Sevde	36	Evli	1	Lise	İşçi	3000	İzmir	Bozyaka	Canlı Müzik Kafe Konak
20	Tugba	28	Evli	1	Lise	Ev Hn.	4000	Samsun	Hatay	Sahil Karantina Konak
21	Nazife	65	Evli	4	İlkokul	Ev Hn.	3500	İzmir	Yeşilyurt	AVM İkea Bornova
22	Nehir	32	Bekar	-	Lise	Ev Hn.	4000	İzmir	Gazimir	Sahil İnciraltı Balçova
23	Semiha	32	Evli	2	Lise	Ev Hn.	3500	İzmir	Poligon	Park Poligon
24	Hayriye	36	Evli	2	Lisans	İşçi	4500	İzmir	Bornova	AVM Agora Balçova
25	Funda	28	Bekar	-	Lise	İşsiz	3000	İzmir	Yeşilyurt	Park Yeşilyurt
26	Zeynep	32	Evli	1	Lise	Ev Hn.	3500	Diyarbakır	Üçyol	Park Üçyol
27	Kübra	26	Evli	1	Lise	Serbest	3500	Ankara	Buca	Piknik Alanı İnciraltı Balçova
28	Yıldız	27	Evli	2	Lise	Ev Hn.	3000	İzmir	Balçova	AVM Agora Balçova
29	Derya	27	Evli	2	Lisans	Evhanımı	4000	İzmir	Yeşilyurt	Kafe Mado Alanacak
30	İlknur	32	Bekar	-	Lisans	Grafik Tasarım	4000	İzmir	Hatay	Yürüyüş Yolu Hatay
31	İşıl	31	Evli	1	Lisans	Öğretmen	4500	İzmir	Şirinyer	Kafe Mado Alanacak
32	Melek	42	Evli	1	Lise	Kuaför	4000	İzmir	Bayraklı	AVM Agora Balçova
33	Medine	55	Evli	3	İlkokul	Ev Hn.	3500	Bingöl	Yeşilyurt	AVM Agora Balçova
34	Serap	42	Evli	1	Lise	İşçi	4000	Afyon	Buca	AVM Agora Balçova
35	Fahriye	42	Evli	1	Lisans	Serbest	5000	İzmir	Hatay	AVM Agora Balçova
36	Gözde	26	Bekar	-	Lisans	İşsiz	3000	İzmir	Balçova	Spor Salonu Balçova
37	Umay	45	Bekar	-	Lise	Ev Hn.	3000	Uşak	Bozyaka	Spor Salonu Bozyaka
38	Seher	36	Evli	1	Lise	İşçi	3500	Sivas	Bozyaka	Kafe Mado Alanacak
39	Esmâ	33	Evli	1	Lise	Ev Hn.	3500	Aydın	Yeşilyurt	Spor Salonu Yeşilyurt

Tablo:1 Katılımcıların Sosyo- Demografik Özellikleri

3.2. KENTLİ DİNDAR KADINLARIN KENTSEL MEKÂN TERCİHLERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Bireylerin ortak paydada toplanmasını sağlayan mekânlar, tüketimin yanı sıra Aytaç'ın da işaret ettiği gibi “*taşıdığı kültürel derinlik, ahlaki sını, toplumsal cinsiyetçi hadler, sosyo-ekonomik bağlam, politik iklim vs. itibariyle de, içindeki insanları yeniden kurar, onlara aidiyet bağlamı, ortak tasavvurlar, yeni bakma biçimleri ve yorumlama perspektifleri kazandırır.*” (Aytaç, 2013: 140).

Bu başlık, çalışmamızdan elde edilen bulguların, kentli dindar kadınların mekân algısı ve kullanımına dair öngördüğümüz temel varsayımlarla ilişkilendirilmesini içermektedir. Kentli dindarlığının, dindarlığın çeşitli tezahürleri ile dini hayatın ve dindarlığın özgün bir boyutu olduğu varsayımı ve alandan elde edilen bilgiler örtüşmektedir. Benzer şekilde dindar kadınların mekân kullanımının diğer kadınlardan farklı olduğu varsayımı bağlamında görüşmelerden elde edilen verilerle örneklem grubumuzun mekân kullanımına etki eden faktörlerin dindarlığa has özellikler barındırdığını doğrulamıştır. Mekân tercihlerine etki eden faktörlerden dinsellikle yakından ilişkili olanlar, söz konusu mekânların gündelik dini ibadetlerin yapılmasına imkân tanınması ve bu mekânlarda sunulan hizmetlerde (özellikle yeme içme bağlamında) dini hassasiyetlerin gözetilmesidir.

Örneklem grubumuzdaki kadınların mekân kullanımını etkileyen faktörler içinde mekânın evlerine veya iş yerlerine yakınlığı da önem arz etmektedir. Nitekim görüşme yaptığımız kadınların birçoğu (ev hanımı) ev dışında toplanacakları yerleri tercih ederken konum olarak herkese yakın olan yerleri seçtiklerini ifade etmişlerdir. Görüşme yaptığımız çalışan kadınların da toplanmak için başka bir semtteki mekâna giderek zaman kaybı yaşamamak adına iş yerlerine yakın yerleri tercih ettikleri görülmüştür. İş yerlerine ya da evlerine yakın yerleri tercih etmelerinde yolda zaman kaybetmek istememelerinin yanı sıra ekonomik sebepler de yer almaktadır. Görüşme yaptığımız kadınların birçoğu arkadaşları ile görüşecekleri zaman müdavimi oldukları yerlere gittiklerini bu sayede kendilerine özel fiyat uygulaması yapıldığını belirtmişlerdir. Daha önce hiç gitmedikleri bir mekâna gidecek olsalar dahi

içlerinden birinin o mekânı arayıp kendilerine özel menü ve fiyat talep ettiğini belirtmişlerdir.

Kentsel mekânların niteliğinin kadınların mekân algısını etkilediği varsayımına ilişkin veriler de mekânın sunduğu hizmet ve çeşitlilik bağlamıyla örtüşmektedir. Nitekim görüşme yaptığımız katılımcıların tüm ihtiyaçlarını aynı yerde karşılama isteğine imkân tanıyan AVM'leri tercih ettikleri görülmüştür. Bireysel ya da aile olarak tercih ettikleri mekânlarda giyim, gıda, kozmetik ve çocuklara ait oyun alanları en sık zikredilen hususlardandır. Tüm bu ihtiyaçları ayrı ayrı mekânlardan temin etmenin hem zaman kaybına neden olacağı hem de çok sıcak ya da çok soğuk zamanlarda mevsimsel zorluklar yaşayacakları gerekçesi ile kapalı ve her türlü konforu sağlayan mekânlara yöneldikleri görülmüştür. Örneklem grubumuzun, mekânda icra ettikleri faaliyetlerde alış-verişin yanı sıra sinemayı tercih etme oranı da oldukça yüksektir. Gözlemlerimize ve görüşmelerimize dayanarak her türlü ihtiyacı bir arada barındırması nedeniyle AVM'lerin kentli dindar kadınlar tarafından en sık tercih edilen yerler olduğunu söyleyebiliriz.

Kimi zaman da mekânı tercihlerini toplanma amaçları belirlemektedir. Kadınlar grup olarak toplanmaya ve birtakım faaliyetlere (Yasin/Tebareke okumaları, mevlit vs.) müsaade eden mekânları tercih etmektedirler. Kadınların boş zaman etkinlikleri de mekânı tercihlerinde önemli bir unsurdur. Ev hanımları ev içi sorumluluklarından arta kalan zamanları değerlendirirken, çalışan kadınlar için zamanın daha dar olduğu görülmüştür. Ev kadınlarının boş zaman etkinliklerine daha fazla zaman ayırdıkları bulgularımız arasındadır. Her sabah ya da akşam vakitlerinde çoğunlukla ev halkının uykuda ya da işte/okulda olduğu zamanları değerlendiren ev hanımları sıklıkla spor yaptıklarını dile getirmişlerdir. Kimi kadınlar ise el işi kurslarına gittiklerini, ortaya çıkardıkları ürünleri sattıklarını böylece kendilerine hem ekonomik hem de sosyal olarak katkıda bulduklarını ifade etmişlerdir.

Kullanılan mekânların karma (kadın/erkek karışık) özellik göstermesi de örneklem grubumuzun üzerinde durdukları konulardan biridir. Erkeklerin kendilerine ait mekânlarının olduğunu ve bunun toplum tarafından garip karşılanmadığını dile getiren katılımcılar, yalnızca kadınlara özel mekânların olmasına dair duygu ve

düşüncelerini de dile getirmişlerdir. Mekânların belli bir bölümünün kadınlara ayrılmasına dair istekler çoğunlukla İzmir'e göç ile gelmiş olan kadınlar tarafından dile getirilmektedir. İzmir'de doğup büyümüş dindar kadınların mekânsal olarak kadın/erkek ayrımına yönelik taleplerin olmadığı hatta karma mekânlara da sıcak baktıkları görülmektedir.

Bahsi geçen unsurların yanında estetiği de göz önünde bulunduran kadınların, mekân tercihinde mimari özellikleri de göz önünde bulundurduğu söylenebilir. Boş zaman etkinliklerini açık alanda gerçekleştiren kadınlar civarda bir cami bulunmasının kendilerini ruhsal olarak rahatlattığına değinmişlerdir. Bazıları da gittikleri kafelerin ya da restoranların duvarlarında başta Kur'an-ı Kerim ayetleri olmak üzere dini motiflerin bulunmasının önemine işaret etmişlerdir.

Tezimizin sonraki kısmında, katılımcıların en çok zikrettiği mekânı tercih etmeye dayalı faktörler detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

3.2.1. Mekânsal Özellikler

Kentsel mekânlar sundukları hizmetlerle kent sakinlerinin beğenisini kazanmaya çalışır. Bu bağlamda tercih ettiğimiz mekânların farklı hizmetlere yönelik olması göz önünde bulundurulmuştur. Kent pratiklerinin yanında dinselliğe de müsaade eden mekânların seçilmesi kentli kadın dindarlığını anlamak adına önemlidir. Müslümanların dini pratiklerine imkân sağlayan mescit de kentsel mekânlarda bulunuşu ile dindarlar için o mekânı çekici kılmaktadır. Namaz kılmanın yanında dini metinler okumaya ve dinlenmeye de olanak sağlaması bakımından mescit mekân tercih ölçütlerinin başında gelmektedir. Kadınlar ibadetlerini gerçekleştirecekleri yerlerin temizliğine de önem vermektedirler. Özel kurum veya kuruluşlarda yer alan mescitlerin açık kentsel mekânlarda bulunan mescitlerden ya da camilerden daha temiz olduğu yönündeki kanaat, kadınların kapalı alanda hizmet veren mekânları tercih etmelerini sağlamaktadır.

Çocuk sahibi olan kadınların ise mekân tercih ölçütlerinin başında bebek bakım odaları ya da çocuk oyun alanları gelmektedir. Öyle ki, dini yaşantının yanı sıra çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere bahsi geçen mekânları tercih etmektedirler.

Bireyler, mekân hizmetlerinin yanında inançları doğrultusunda yenilmesi ve içilmesi uygun bulunmayan ürünlerin olduğu yerleri de tercih etmemektedir. Öyle ki alkol satışı olan kafe veya restoranlar kentli dindar kadınlar tarafından zorunlu haller dışında tercih edilmeyen mekânlar arasında yer almaktadır.

Görsellik ve mekânın yapısı çoğu insan için tercihlerini şekillendiren unsurların başında gelir. Bireylerin kendilerini huzurlu hissettikleri mekânlarda zaman geçirme eğilimleri, dolaylı da olsa, kullandıkları mekânın görselliğini ön plana çıkarmaktadır. Görselliğin yanı sıra mekânların mimari olarak kadın ve erkeği bir arada tutan yapısı da kentli dindar kadınlar için önemlidir. Öyle ki kentsel mekânlarda da dinin gerektirdiklerini yaşamak isteyen kadınlar, çoğu zaman karma mekânları kullanmak istemediklerini dile getirmekle birlikte bu duruma uyum sağladıkları da görülmektedir.

3.2.1.1. Mekânlarda Mescit Bulunması ve Temizlik

Kentli dindar kadınların mekânı kullanırken gözettikleri hassasiyetleri yukarıda zikretmiştik. Bunlar arasında kentsel mekânlarda icra edilen faaliyetlerin yanında günlük ibadetleri yapabilmek için gittikleri mekânlarda ya da civarında ibadethane (cami, mescit vs.) bulunmasını istedikleri görülmüştür. Nitekim gittikleri yerlerde uzun saatler geçirdiklerini belirten kadınlar vakit namazlarını aksatmamak için mescit/cami olan yerleri tercih ettiklerini vurgulamıştır.

Özdilek AVM mescidinde görüştüğümüz Defne Hanım (27, Bekâr) kentsel mekânda dinselini yaşayabilmekle ilgili şu ifadeler yer veriyor;

“Özdilek’e geliyorum, çünkü burası çok temiz (mescitten bahsediyor). Mesela abdest alma yerleri olsun, namaz kılma yeri olsun dışarıdaki yerlere göre güzel yani. Bir de tabii alış-veriş yapma durumu var, dışarıda olsak namaz kılacak yer bulmak zor öyle her yerde olmuyor, burası her işimizi görüyor.”

Kentsel ve dini pratiklere olanak vermesi nedeniyle tercih edilen Özdilek AVM, diğer görüşmecilerin de sıklıkla dile getirdiği bir kentsel mekândır. Deniz kenarında bulunuyor olması da sahilde vakit geçiren bireylerin mescidini kullanmasına olanak sağlamaktadır. Başka bir sahil yolunu tercih etmek yerine bu

bölgenin tercih edilmesindeki en büyük faktör mekânın (Özdilek AVM) sunduğu imkânlardır.

Özdilek AVM'nin mescidinde görüştüğümüz katılımcılardan bir diğeri de (Zehra, 26, Evli) tercih ettiği mekânda birçok ihtiyacını karşıladığını bu yüzden namaz vakitleri ile ilgili sıkıntı yaşamamak adına tercihlerine etki eden faktörleri şöyle ifade etmişti:

“ Özdilek'e gelmemizin sebeplerinden ilki denize çok yakın olması, sonuçta deniz manzarası da önemli. İkincisi ise mescidinin bulunmasıdır. Hem kıyafet alış-verişimi hem de market alışverişimi buradan yapıyorum. Oldukça uzun zaman geçirdiğim yerlerde namaz vakitleri ile ilgili sorun yaşamamak adına gittiğim yerde mescit bulunmasına dikkat ediyorum. Bir de kadınlar için abdest işi de kolay olmuyor kimi camilerin abdest alma yeri dışarıda. Mesela Kemeraltı'na gitsek saat kulesinin oradaki caminin abdest alma yeri komple açık ve hanımlara ayrı yer yok. Bir iki defa mecbur kaldım orayı kullanmak için baya zor olmuştu. Eşim ceketini tuttu falan öyle yapmıştık ama kapalı yerlerde böyle bir sorunla karşılaşmıyorum ve rahatlıkla mescidi kullanabiliyorum.”

İfadelerine yer verilen her iki kadının da mekânı tercih etme nedenleri arasında inançlarının gerektirdiklerini yaşamalarına müsaade eden ortamlar olduğu görülmektedir. Öyle ki bireylerin uhrevi ve dünyevi ihtiyaçlarını karşılayacak yerlerde bulunmaları o mekânın yanı sıra çevresinde bulunan diğer alanların tüketimini de artırmaktadır. Bu yorumu destekleyecek bir görüşme de Mavibahçe AVM'de gerçekleşmiştir.

Yonca Hanım (26, Bekâr) Mavibahçe AVM'yi tercih etme nedenlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Açıkçası burası benim için biraz pahalı bir yer. Ama mağazalar sıkıntı değil uygun fiyatlı dükkânlar da var, giysi alacağım zaman buraya geliyorum. Uzun vakit geçiriyorum burada kocaman yer sonuç olarak. Namaz vakitlerini kaçırmıyorum burada o avantaj mesela, caddelerdeki dükkânlara bakmaya kalksam camii bulmak zor yani zaman kaybı olacak, burada hepsi elimizin altında. Bir de şunu diyeceğim, buradan alacağımızı aldıktan sonra namaz vs. işleri de halledip Bostanlı sahile gidiyoruz, orda tam sahilin yakınında camii var sahilde piknik yapmasak bile her zaman, bi deniz havası alıyoruz ve yine ibadetleri kaçırmıyoruz, çünkü camiye yakın tarafta oturuyoruz.”

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere mescit bulunan yerlerin mekân tercihinde ve kendi perspektiflerinde bir plan programa dâhil olduğu görülmektedir. Rastgele gidilen bir yerden ziyade temel ihtiyaçlar düzeyinde bir tercih söz konusudur.

Ailecek gezmeye gittikleri zamanlardan da bahseden kadınlar, gidecekleri yol güzergâhını da mescit/cami bulunuşuna göre düzenlediklerini belirtmişlerdir. Mola verecekleri zamanı muhakkak namaz vakitlerine göre ayarladıklarını ifade eden Nurgül Hanım (32, Evli) bir aile gezisini şöyle anlatmaktadır:

“...İzmir’den memlekete doğru yola çıktık. Aslında otobüsle gitmek daha avantajlı fakat otobüsün mola vakitleri, namaz vakitleri ile uyuşmadığı için özel arabamızla yola çıktık. Bu sayede istediğimiz yerde durmanın yanında camisi olan köylerde ya da mescit bulunduran bir mekânda duraklayarak ibadetimizi yaptık. Bu sayede hem içimiz rahat ediyor hem de farklı bir cami görmek insana farklı bir duygu yaşıyor.”

Dinin gerektirdiklerini ön plana koyan kadınların aynı hassasiyette olmayan arkadaşları ile kimi zaman sorun yaşadıkları da görülmüştür. Mekân tercihinde ibadethaneyi diğer ihtiyaçlardan daha ön sıraya koyan Leyla Hanım (33, Evli) arkadaşı ile mekân tercihleri konusunda yaşadıkları bir gerilimi şöyle ifade etmiştir:

“...muhakkak vakit namazlarımı ezan okunur okunmaz yapmaya özen gösteririm. Bu ölçüde de beni tanıyanlar tanır, katiyen namaz kılamayacağım bir yerde bulunmam. Çok sevdiğim bir arkadaşım, son zamanlarda din ile ilgili yapılması gerekenleri geri plana atması nedeni ile bir soğukluk yaşadık. Açıkçası benim için dünyevi olan şeyler çok da önemli değil, fakat bir gün alış-veriş yapacağımız yeri tercih ederken şöyle bir ikileme düştük. Kendisi Agora AVM’ye gitmeyi istedi fakat ben biliyorum ki Agora AVM’nin mescidi küçük ve özensiz. Oysaki mescidinin daha düzenli olduğunu bildiğim AVM’ler de var. Bu konuda benim hassasiyetlerime özen göstermediği için o günkü görüşmeyi iptal ettim.”

Bahsi geçen görüşmedeki katılımcının da mekân tercih ölçütleri arasında çevresindeki kişilere uyum sağlamaktan ziyade dini hassasiyetlerini önceleyen bir tercih yaptığını söyleyebiliriz. Nitekim bir başka katılımcının görüşleri ise konuya ilişkin örnek olması bakımından önemlidir. Rabia Hanım (55, Evli) ibadetlerini yerine getirmenin önemini şu şekilde ifade etmektedir:

“ Gideceğimiz yerin namaz kılacak yeri olması bizim için çok önemli. Zaten namaz kılmaya müsait bir yer olmazsa gittiğimiz yerde ya da yakınında cami olmazsa gidemeyiz, namaz vakti kaçtıktan sonra bir değeri kalmaz. Hatta şöyle

bir şey oldu, annem gelmişti ziyaretimize yemeğe çıkaralım dedik, akşam ezanının okunmasına da yarım saat falan vardı, annem huzursuz oldu bu duruma, namaz kılamayacak diye rica etti. Ahmet'ten (eşi) gideceğimiz yerde namaz kılmaya müsait bir yer var mı sor diye, eşim de yemek yemeğe gideceğimiz yeri aradı, zaten arkadaşı işletiyor orayı da sorduk işte, yokmuş namaz kılacak yer biz de bekleyelim dedik gideceğimiz yerde mescit olmadığı için ezandan sonra çıktık yani yemeğe.”

İlnur Hanım (32, Bekâr) da namazı vaktinde kılmaya özen gösterdiğini ifade etmenin yanı sıra gittiği her mekânın temiz ve güvenilir olmasına ve muhakkak mekânın mescit bulundurmasına şu şekilde değinmektedir:

“Başörtüsü ve pardösü malum olmazsa olmazım bu kıyafetlerle her yerde rahatça abdest almak mümkün değil. Bu yüzden genelde bildiğim ve namaz kılabileceğim yerlere gidiyorum. Zaten namaz kılamadığım yerde kendimi özgür hissetmiyorum, iç sıkıntım artıyor; her ne sebeple olursa olsun namazı kaçırmak istemiyorum.”

Mekânı tercih ederken mescidin temizliğini de ön plana alan katılımcıların ifadeleri yer almaktadır. Öyle ki gideceği yerlerde mescit/cami bulunmasını ön planda tutan kadınlar mescit/caminin temiz oluşunu da göz önünde bulundurmaktadır. Bu ölçüde mekân tercihi yapan kadınların ise sıklıkla özel kuruluşlarda yer alan mescitleri tercih ettikleri görülmüştür. Zübeyde Hanım (54, Evli) çoğunlukla AVM'lerin mescidinin daha konforlu olduğuna ilişkin tecrübe ve düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

“Camilerin yeri çok ayrı elbette fakat eğer dini bir etkinlik yoksa mesela Ramazan ayı, kandiller vs. o zaman camilerde gerekli özeni göremiyorum. Abdesthanelerinde sıcak su, peçete sabun gibi temel şeyler çoğunlukla olmuyor. Belki de namaz kılan kılmayan herkesin kullanmasına müsait olan bir ortam olduğu için de böyle bir aksaklık olmuş olabilir ama AVM mescitlerinde böyle bir durum olmuyor. Sabun ve peçete gibi şeyler biter bitmez yenisi ile değiştiriliyor, mevsime göre su ayarı yapılıyor, yani dinimizi daha konforlu yaşamamızı sağlıyor. Ben de eğer bir ihtiyacım varsa bunu mescidinin temiz olduğunu bildiğim semtlerdeki alış-veriş yerlerinden karşılamaya çalışırım.”

Diğer katılımcıların mekân tercihine etki eden faktörler arasında mescidin temizliği yer almaktadır. Katılımcıların ihtiyaçlarını karşılamak veya boş zamanlarını değerlendirmek adına çoğunlukla mescit/camii olan yerleri tercih ettikleri görülmüştür.

3.2.1.2 Oyun Alanları ve Bebek Bakım Odaları

Katılımcıları verdiği cevaplardan yola çıkarak ortak olduğunu düşündüğümüz genel tercih faktörlerine (mekânın temizliği, güvenliği, mekândaki ürün çeşitliliği ve mekânın konumu) işaret etmiştik. Fakat mekân tercihinde özel durumları olan bireylerin mekân tercihinini etkileyen faktörler bir ölçüde farklılık göstermektedir. Örneğin çocuk sahibi olan bireylerin mekân tercih ölçüleri kuşkusuz bu değişkene bağlı olmayan bireylerden farklıdır. Nitekim aynı durum bu değişkenliği gösteren bireylerin dini yaşama biçimleri için de geçerlidir.

Çocuk sahibi olan Esin Hanım (32, Evli), mekân tercihlerini etkileyen faktörleri şöyle dile getirmiştir:

“Öncelikle gideceğim yerin çocuklara da uygun olması gerekiyor. İki tane kızım var mesela yemek yemeğe gitmişsek ya da alış-veriş yapacaksak ikisini oyalamak zor. Bu yüzden oyun alanı olan bir yer olursa benim için çok iyi olur. Çocuklar yemeklerini yedikten sonra onları oyun alanına bırakmak bizim için de yemek yeme fırsatı oluşturuyor. Hatta bazı yerlerde çocuklarla ilgilenen görevliler bile oluyor, kamera ile izliyoruz. Bu durum çok büyük avantaj, çünkü ufak bir ihtiyaç diye çıkıyoruz. Çocuklar her gördüklerini istiyor. Bu durumda ekonomik olarak bizi zor duruma sokuyor. En iyisi güvenle oynayabilecekleri alanların olması. Mesela İKEA’da çocuklar için bir alan var büyük kızımızı orada tek başına bırakabiliyoruz ama küçüğü yanımıza alıyoruz tabi. En azından böyle de olsa işimiz kolaylaşıyor.”

Özellikle bebek sahibi olan kadınların bebek bakım odası olan yerleri tercih ettiği sıklıkla rastlanan bulgulardandır. Kadınların bebeğin ihtiyaçlarını rahatça karşılamanın yanında kendi mahremiyetlerini de göz önünde bulundurduğu görülmüştür. Tesettürlü kadınların bebeklerinin beslenme ihtiyacını gidermek için bebek bakım odalarının gerekli güvenceyi sağladığı konusunda hemfikirlerdir. Kader Hanım (41, Evli) da tercih ettiği mekânların bebek bakım odaları olması gerekliliğini şu şekilde vurgulamaktadır:

“Kıyafetlerim nedeni ile çok rahat davranamıyorum, hatta bebeğim biraz büyüdüğü zaman peşinden nasıl koşarım bilemiyorum ama şimdilik emzirme odaları olan yerler benim favorim. Çocuk nerdeyse yarım saatte bir beslenmek istiyor. Sonuçta alış-verişe çıkmışsak hemen eve dönmemiz mümkün değil. O nedenle AVM’lerin dışında bazı kafelerde de bu şekil konulara özen gösterildiğini görmek isterim. Ama şimdilik AVM tarzı yerler alış-veriş için bana en uygun yerler”.

Kentsel mekânların açık oyun alanları da çocuk sahibi olan kadınlar için çocuklarının doğayı tanınması ve temiz hava alması için önemli görülmektedir. Fakat bu alanlar bebek sahibi kadınlar için çok konforlu değildir. Buna rağmen açık alanda zaman geçirmeyi sevdiklerini dile getiren kadınlar, bebeklerinin bakımlarını arabalarında yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bebekli ve açık alanda zaman geçirirken görüşme yaptığımız Saliha Hanım (25, Evli) bizimle şu ifadelerini paylaşmıştır:

“Buraya ablamla birlikte geldik, bebeğim küçük olduğu için tek başıma tedirgin oldum açıkçası. Ablam tecrübeli onun 10 yaşında oğlu var, hem o burada parkta zaman geçiriyor hem de ben nefes alıyorum. Tabi bebeğin ihtiyaçları konusunda burada bir bebek bakım yeri yok, biz de aracımızda işimizi görüyoruz, ablam yine bu konuda da destek oluyor.”

Açık alanda zaman geçiren bebek sahibi diğer kadınların ise evlerine yakın oturduklarını ve bu nedenle bebeklerinin ihtiyaçları ölçüsünde evlerine gidip geldiklerini belirtmişlerdir. Ayşe Hanım (32, Evli) bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“...ev zaten çok yakın buraya hemen şurada (eli ile evin yerini göstererek), bütün gün kapalı bir yerde kalamam yani bebek de olsa sonuçta bir hava değişimi şart. Bebeğin gıda ihtiyacı tabi ulu orta olmaz. O yüzden hemen eve gidip bebeğimin ihtiyaçlarını giderdikten sonra geri geliriz. Komşularla birlikte otururuz zaten burada da (parktan bahsediyor).”

Açık alanda vakit geçiren kadınların sosyalleşmenin yanında bebeklerinin bakımını da göz önünde bulundurması, kapalı alanlara kıyasla bir takım güçlükler doğurmaktadır. Fakat kadınlar bu duruma da bir çözüm geliştirerek sosyal faaliyetlerini sürdürmektedir.

3.2.1.3. Mekânların Alkolsüz Oluşu

Dinin emir ve yasakları inanan insanların tutum ve davranışlarına şekil vermektedir. Kendini dindar olarak kabul eden bireyler rastgele tercihlerde bulunmaktan ziyade dinin emrettiği gibi yaşamaya gayret etmektedir. Ülkemizde Müslüman nüfusun fazla olmasına rağmen artık çoğu yerde alkol satış ve sunumunun yapılması dini hassasiyetlerini ön planda tutan kişilerin mekân tercihi yaparken göz önünde bulundukları hususlar arasında yer almaktadır. Çalışmamızın kapsamı

bağlamında kentli dindar kadınların da mekân tercihlerine etki eden ve en sık dile getirilen hususlardan biri de “alkolsüz mekân” tercihidir.

Yapılan görüşmelerin derinleşmesi ile birlikte gidecekleri diğer mekânları hangi ölçütlere göre seçtiklerini Nida Hanım (47, Evli) şu şekilde ifade etmiştir:

“ Ailecek yapılan aktiviteler bizim için oldukça önem arz etmekte mesela bir akşam yemeği için dışarı çıkacaksak herhangi bir yere asla gitmeyiz, gideceğimiz yerin kesinlikle helal ürünler satmasını ve tabii olarak alkolsüz olmasını isteriz. Bunun için Şirincan Restoranını tercih ederiz. Alkol bulundurmeyen ender yerlerden biridir.”

Alkol olan yerleri tercih etmeyeceğini dile getiren kadınlar kafelerde veya büyük restoranlarda içki bulunmasını olumsuz karşılamaktadır. Örneğin eşi ile daha önce hiç gitmedikleri bir yerde yemek yediklerini ifade eden katılımcı (Fatma, 61, Evli), yemekleri geldikten sonra yan masada alkol tüketen kişileri gördüğünde duyduğu şaşkınlığı şöyle ifade etmiştir:

“...dışarıdan hiç alkollü bir yere benzemiyordu; gayet normal yiyecek, içecek satan bir yerdi. Biz de siparişimizi verdik bekliyorduk. Hatta göz ucu ile diğer masaları da gördüğüm için herkes normal yemeğini yiyordu. Ne olduysa birden yan masamızdaki kişilere alkollü içecek sunuldu. Bu durumdan çok rahatsız olduk fakat yemek siparişimizi verdiğimiz için beklemek zorundaydık. Hızlıca yiyip kalktık ve tekrar oraya gideceğimizi zannetmiyorum.”

Alış-veriş merkezlerinin sunduğu çeşitlilik kuşkusuz bireylerin pek çok işi bir arada yapmasına olanak sağlamaktadır. Giyim alış-verişi için gidilen AVM’de mola vermek için yemek alanlarının bulunması mekânın tüketimini de kuvvetlendirmektedir. Nitekim AVM’ler bünyelerinde barındırdıkları kafelerin nitelikleri nedeniyle bazı kadınlar tarafından eleştirilmektedir. Bu duruma Sultan Hanım’ın (59, Evli) ifadeleri örnek gösterilebilir:

“ Artık nereye gidersek gidelim bir şekilde alkol karşımıza çıkıyor. Açıkçası tabii kullanmasam bile beni rahatsız ediyor. Yani koca AVM evet ama içinde alkollü insanların bulunuyor olması beni tedirgin eden durumlardan biri. Davranışını kestirmek mümkün değil. Herkesin her şey de özgür olduğunu düşünmüyorum. Toplu olarak kullanılan yerler sonuçta.”

Bugün kentsel mekânların çoğunda hatta açık alanlardaki sosyalleşme mekânlarında alkol tüketimine tanık olmak mümkündür. Kapalı mekânların yanı sıra kentin çoğu açık alandaki sosyalleşme mekânlarında da alkol tüketilmektedir.

Küçükyaşı- Karantina sahilde yürüyüş yapan Tuğba Hanım (28, Evli) da bahsi geçen konuya ilişkin şunları ifade etmiştir:

“Şöyle bir yürüyüş yapmak için sahile iniyoruz ama her yerde içen insanlar var. Onlara göre normal olabilir ama bize uyan bir durum değil yani. Adım başı bu tip şeylere rastlamak mümkün. Biz de çoğu zaman bu tip kişilerin olmadığı yerlere gitmeye çalışıyoruz ama dediğim gibi her yerde normal görülüyor bir de uyarıcı eden de yok sadece bir içecek değil yani herkesi tehdit edecek bir durum oluşturabilir.”

Özetle kadınların kimliklerine, duygu ve düşüncelerine uymayan yerlerden uzak durdukları görülmektedir. Görüşmelerimizde en sık dile getirilen hususlardan biri alkoldür. Fakat alkole ilişkin düşüncelerin bazı noktalarda farklılaştığı görülmüştür. Bu farklılaşmaya özellikle grup görüşmelerinde rastlanmıştır. Bu konu çalışmamızın “Grup Dinamikleri” kısmında tartışılacaktır.

3.2.1.4. Mekânların Mimari Yapısı ve Dekorasyonu

Mekânlar, sunduğu hizmetlerin yanında, görsellikleriyle bireylerin tercihlerini etkilemektedir. Yansıtmak istenilen düşünceyi ifade etmenin bir boyutu olan görsellik, insanların bir mekânı tercih etmeden önceki karar verme sürecine dolaylı da olsa etki etmektedir. Temel ihtiyaçları bir kenara bırakırsak, bireyler özel ihtiyaç olarak kabul edebileceğimiz boş zaman aktivitelerini geçirecekleri yerlerin görselliğine de önem vermektedir. Aynı hizmeti sunan iki mekândan, dekorasyonu itibarıyla bireylerin ilgileri doğrultusunda dikkat çekici olan mekânlar diğerlerinden bir adım önde görülmektedir. Çalışmamızda elde edilen bulgular gösteriyor ki örneklem grubumuz mekânların duvarlarında, tarihi fotoğraflar, dini semboller ya da ayetlerin bulunmasını önemsemektedir. Konu ile ilgili katılımcılardan (Nurhayat, 47, Evli) biri şunları ifade etmektedir, *“...eski fotoğrafları severim, yani gittiğim yerlerde mesela İzmir'deyiz, İzmir'le ilgili, geçmiş zaman fotoğrafları olsa çok hoşuma gider; orda olmaktan daha çok keyif alırım.”*

Din, insanların maneviyatına ilişkin bilgiler de içerir. Bu nedenle insanların içsel motivasyonlarını sağlayan en önemli faktörlerden biri dindir. Bu bağlamda, bireyler buldukları çoğu yerde dini sembol ve ayetlerin bulunmasından hoşnut

olmaktadır. Katılımcılardan (Zeliha, 61, Evli) biri, gittiği bir mekânın duvarında hadis bulunmasını şu şekilde yorumlamaktadır:

“ Baya zaman oluyor adını hatırlayamayacağım bir kafeye gitmiştim. Baya küçük bi yerdi, daha önceden hiç gitmediğim bir semt olduğu için nereye oturacağıma karar veremedim. Şöyle göz ucuyla nasıl yerler olabilir diye baktığımda, duvarda asılı bir panoda hadis yazıyordu. Birden bu çok hoşuma gitti. Kendimden biri gibi gördüm yani o yeri, öylelikle oturdum.”

Katılımcıların fotoğraf ve panoların yanı sıra, mekânın mimarisine dair de beklentileri bulunmaktadır. Kentteki mekânların kadın-erkek ayrı alanlara sahip olmaması, kentli dindar kadınlar tarafından eleştirilen konulardandır. Örneklem grubumuzdaki katılımcıların çoğu mekânların bir bölümünün kadınlara ayrılmasına dair beklentilerini dile getirmişlerdir. Mimari olarak ayrı bir bölüm bulunmasa da günün bir bölümünde belli saatlerde mekânın kadınlara ayrılmasına yönelik talepler bulunmaktadır. İzmir’de böyle bir durumun olmamasına karşın kadınlar toplanacakları günlerde mekânın bir bölümünü belli bir ücret karşılığında kendilerine ayırtmak yönünde bir çözüm üretmektedirler.

Katılımcılardan (Tuğba, 28, Evli) biri mekânların mimarisinde kadınlara özel yer bulunmayışına dair şunları söylemiştir:

“Bizler kadın kadına toplanmayı severiz. Evde toplanmaktan sıkılıyoruz, zor oluyor. Dışarı çıktığımız zamanlarda da mesela benim eşim erkeklerin olduğu ortamda oturmama müsaade etmiyor. Bizde hep gittiğimiz yerler var oraya rica ediyoruz, alıştılar zaten bize, kafenin bahçe tarafındaki bi yeri bize ayırıyorlar sağ olsunlar.”

Katılımcıların verdikleri bilgiler ve gözlemlerimiz sonucunda, kentli dindar kadınların mekâna dair tercih ve pratiklerinde mekânın görsel özellikleri ve iç mekân tasarımının da önemli bilgiler verdiğine işaret edebiliriz.

3.3. KENTLİ DİNDAR KADINLARIN KENTSEL MEKÂNLARDA İCRA ETTİKLERİ DİNİ PRATİKLER

Her mekânın müdavimi, o mekânın niteliği bağlamında çeşitlilik göstermekte ve insanlar da doğası gereği bir mekânı seçerken kendi kimliği ile uyuşmasını beklemektedir. Kentin kendine özgü mekânları içinde dini pratikleri görmek bu anlamda önemlidir. Nitekim lokma *döktürme* faaliyeti, kentsel mekânlarda sıklıkla

görebileceğimiz manzaralardandır. Bireyler bazen vefat eden yakınlarının ardından bazen de istedikleri yerine geldiğinde hayır amacıyla bu faaliyeti gerçekleştirmektedirler.

Kadınların dini konulardaki hassasiyetleri göz önünde bulundurulduğunda bazı dini ritüelleri icrasının mekân arayışlarını etkilediği söylenebilir. Bu arayışları kadınları ister istemez özü itibarıyla seküler amaçlara hizmet eden mekânlara yönlendirmektedir. Nitekim dini faaliyetlere hizmet etmek amacıyla açılmamış mekânların zaman zaman dini faaliyet icra etmek isteyenler için de tahsis edildiği ve buna göre düzenlendiği gözlemlenmiştir.

Geçmişte çoğunlukla ya da sadece evlerde icra edilen kimi dini ibadetlerin veya törenlerin günümüzde kentsel mekânlarda yapıldığı görülmektedir. Hatta bunun bazı kadınlarca özellikle arzu edildiği de söylenebilir. Mekân kullanımına etki eden faktörler arasında söz ettiğimiz *mescit bulunmasına* namaz kılma faaliyetini de içerdiği için mekânda icra edilen faaliyetlerde ayrıca yer verilmemiştir. Nitekim katılımcıların büyük çoğunluğu gittiği mekânda namaz ibadetini yapmanın oldukça önemli olduğunu ve bu konuda taviz vermediklerini dile getirmişlerdir.

Toplumdaki kurumların değişimi ile kendini yeniden inşa eden din kurumu da bireylerin benlik inşa sürecine eşlik etmektedir. Geçmişte daha içe kapanık olan ve çoğu faaliyeti evlerinde gerçekleştiren kadınların bugün kentsel mekânlarda görünürlüğünün arttığı gözlemlenmektedir. Yaptığımız görüşmeler yapılan faaliyetlere, nesnelere ve mekânlara yüklenen anlamların da değiştiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, kentsel mekânlarda gözlemlene şansı bulduğumuz bebek mevlitlerinde, gelen konuklara hediye olarak mini boy Kur'an-ı Kerim, bebeğin cinsiyetine göre mavi ya da pembe tercih edilmiş tesbih, özenle paketlenmiş güllü lokumlar sunulmaktadır. Bunların yanı sıra bir de ikram masasının olduğu görülmektedir. Bir şirket aracılığı ile düzenlenen organizasyonlarda ise hediyeliklerin yanı sıra mekânda satılmayan yiyecek ve içeceklerin de ikram edildiği görülmüştür.

Gözlem ve görüşme yaptığımız bir diğer dini faaliyet ise Yasin okuma grubudur. Katılımcılardan bazıları her ayın belli günlerinde toplanmanın ve *gün* yapmanın yanı sıra müdavimi oldukları mekânda Yasin okuması veya çeşitli dini

okumlar yaptıklarını ifade etmektedirler. Bu faaliyetleri gerçekleştiren grupların yapısına bakıldığında kadınların günlük ibadetler, kıyafet seçimi ve dini jargon gibi hususlarda bir hayli çeşitlilik arz ettiği görülmektedir.

Ramazan ayında görüşme yaptığımız katılımcıların iftar yapmak için de gerek kapalı gerekse açık kentsel mekânları tercih ettikleri kadınların ifadelerinde yer almaktadır. Bir mekânı dinin gerektirdiklerini de yaşamaya müsait olup olmaması ile değerlendirmeyen katılımcılar da mevcuttur. Nitekim bazı katılımcıların yalnızca sosyalleşmek ve kendine zaman ayırmak amacıyla gittikleri kafelerde kitap okuma faaliyeti gerçekleştirdiğine de tanık olduk.

Mekânın kullanım amacı, kullanan kişilerin kimlikleri ile de doğrudan ilişkilidir. Kentin her anlamda çok fazla çeşitliliği barındırması kentsel mekânların da o ölçüde çeşitlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bulgularımızın yoğunlaştığı kentsel mekân faaliyetlerinden bebek mevlidi, Yasin okuma grubu ve iftarlar ve bu faaliyetlere katılan kadınlarla yaptığımız görüşmeler mekâna atfedilen anlamların çeşitliliğini de göstermektedir.

3.3.1. Namaz

Gözlemlerimiz sonucunda kentsel mekânlarda en sık rastlanan dini pratiğin *namaz* olduğu saptanmıştır. İnançlarının gerektirdiklerinden ödün vermeden kent yaşamına katılmak isteyen kadınların vakit namazlarını kaçırmamak için çoğunlukla içerisinde mescit ya da yakınında camii olan mekânları tercih ettiklerini ifade etmiştik. Katılımcıların ikamet ettikleri semtlerle gittikleri mekânların konumlarının birbirine uzak olduğu durumlarda, vakit namazlarını buldukları mekânın içinde ya da çevresinde kılmaya yönelik tutum ve davranışları olduğu görülmüştür. Görüşme yapılanların dışında diğer kadınların da kentsel mekânlarda dini pratikleri yerine getirdikleri gözlemlerimiz arasında yer almaktadır.

İKEA'nın mescidinden çıkan bir kadın (Nazife, 56, Evli) yaptığımız görüşmede şunları söylemiştir:

“Buraya geldik mi hemen işimizi halledip gitmemiz zor. Hazır mescit olan bi yer varken de namazı kazaya bırakmanın lüzumu yok. Gelip burada namaz kılma şansımız var; hem de sürekli yürüyoruz buranın içinde çok da yoruluyoruz, bi dinlenme yeri de olmuş oluyor.”

İnciraltı sahilinde yürüyüş yaptığını ve namaz vakti geldiğinde Özdilek AVM'nin mescidine girerek namaz kıldığını ifade eden bir diğer katılımcı (Nehir, 32, Bekâr) ise;

“ Gittiğimiz yerler birbirine uzak; ben Balçova’da oturuyorum. Sahil olarak da burası bana hem yakın hem de vakit namazımı kaçırmıyorum. Özdilek’e giriyorum, namaz kılıyorum. Başka bi alanını kullanmıyorum yani sadece namaz için giriyorum. Çok iyi yapılmış bu yerler en azından bizler gibi insanlara kolaylık oluyor. Yoksa belki de evin yakınlarından pek uzağa gidemeyecektim” demiştir.

Namaza yönelik emir ve tavsiyelerin kadınların tutumunu önemli ölçüde etkilediğini ise katılımcılardan Semiha Hanımın (32, Evli) şu sözlerinden anlıyoruz:

“ Namaz dinin direğidir! Şimdi ev yapılırken nasıl demirler koyuluyor temele, biz insanların da demiri namaz işte. O olmazsa ayakta kalamayız, bu yüzden nereye gidersem gideyim, şehir olmuş köy olmuş fark etmez benim için, her yerde namaz kılabilmem lazım.”

Hangi amaçla dışarıda bulunursa bulunsun dindar bireylerin kentsel mekânlarda namaz kılmaları kentliliğin ve dindarlığın kesiştiği bir alana işaret etmektedir. Katılımcılardan biri (Hayriye, 36, Evli) kentli oluşunun namaz kılmasına engel teşkil etmediğini şu sözlerle dile getirmiştir.

“Gezmek, alış-veriş yapmak benim için zevk... Yani keyif alıyorum, kendime iyi geliyor, böyle bir yerde yaşıyorsam kendimi eve kapatıp kalamam. Ama namaz kılmak, oruç tutmak gibi vazifeleri de göz ardı edemem. Artık her yerde mescit, camii var. Dinimin bana emrettiği şeyleri de illaki yapacağım ama bu nimetlerden de geri kalacak değilim. Gittiğim yer neresi olursa olsun kılarım namazımı yani kim ne demiş umurumda değil, bazı arkadaşlar var işte ya orası caiz mi namaz kılmak için falan hani giren çıkan belli değil gibisinden ama biz kendi inancımızı yaşarız. Ve her zaman dediğim gibi kılarım yani.”

Katılımcılardan biri (Yıldız, 27, Evli) ev dışı zamanlarda namaz ibadetini yerine getirişini şöyle ifade etmektedir:

“ Çocuklar için de hep dışardayız. Daha önce yıllarda pek çıkmazdım dışarı, namazı kaçırmamak için. Mesela öğle namazını kılıp çıkardım ama artık her yer uygun yani ya camii oluyor ya da mescit, illaki namaz kılmak için bir yer bulabiliyorum. Bu şekilde olunca dışarda da daha çok zaman geçirebiliyorum.”

Örnekleme grubumuzun verdiği cevaplara bakarak kentsel mekânların dini pratiklere olanak tanınmasının kadınların dışarıda geçirdiği zamanın uzamasını sağladığını söyleyebiliriz.

Kendisine zaman ayırmaya çok önem verdiğini ifade eden bir katılımcı (Zeynep, 32, Evli) ise ev dışı zamanlarda gerçekleştirdiği etkinlikleri şu şekilde ifade etmektedir:

“Her zaman kendimi düşünerek... Sağlığımı mesela, sonra psikolojik olarak da iyi olmam lazım. Ama her defasında bazı sorumlulukları unutmamak gerekir. Gezerim, alış-verişimi yaparım ama dini yükümlülüklerimi de yerine getiririm. Zaten mescit olan ya da camisi olan yerlere giderim çoğunlukla. Namazımı kılarım sonra kaldığım yerden devam.”

Kentsel mekânlarda geçirilen zamana ek olarak kentlerin kalabalık nüfusu ve yoğun trafiği ev dışında geçirilen zamanın bir hayli uzamasına neden olmaktadır. Namaz kılan katılımcıların kentsel mekânlarda mescit ya da camii arayışı kentsel pratiklerinin bir parçası durumuna gelmiştir. Kentsel mekânlar bireylerde yorgunluk hissini de artırmaktadır. Dolayısıyla kadınların mescidi bir dinlenme mekânı olarak kullandıklarını da rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu konuya ilişkin bir katılımcımız (Kübra, 26, Evli), mekânlarda mescidin bulunmasına ilişkin görüşlerini *“namaz kılmak için kullanıyoruz mescidi ama dinlenmek için de çok iyi oluyor yani, en azından bir yerde oturup para harcamıyoruz”* şeklinde dile getirmiştir. Mescidi, gün içinde dini okuma yapmak için kullanan katılımcılar da vardır. Mescide giden bazı kadınların namaz vakitleri dışında yanlarında bulundurdukları Yasin ya da dua kitapları okudukları gözlenmiştir. Katılımcılardan (Funda, 28, Bekâr) biri namaz kılmanın dışında mescitte neler yaptığını dair şöyle konuşmuştur:

“Namaz kılmak için baya iyi oluyor mescitler., Bazı yerlerde abdesthane yok ama ne yapalım bir yolunu buluyoruz yine de. Namaz kıldıktan sonra mesela yorulmuşsam, yanımda getirdiğim bir kitabı okuyorum, varsa namazını bitiren biri kısık sesle bir selam veriyorum, her türlü iyi geliyor.”

Bahsi geçen örneklerden de anlaşılacağı üzere kentli pratiklerini yerine getirirken dini kimliklerini de gizlemeyen kadınlar namazlarını aksatmamak için özellikle içinde mescit ya da yakınında cami olan mekânları seçmektedir. Dini inançlarının gerektirdiklerini kentsel mekânlarda da yaşamak isteyen kadınlar bu

sayede görünürlük kazanarak seküler amaçlarla inşa edilen mekânları kendi inançları doğrultusunda kullanmaktadır.

3.3.2. Mevlit

Son yıllarda seküler özelliklere sahip mekânların her türlü fikir ve inanca ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Nitekim çalışmamız bağlamında tercih ettiğimiz mekânların her birinde bu çeşitliliği gözlemlemek mümkündür. Görüşme ve gözlem yaptığımız MADO da bu mekânlardan biridir. Burada tanık olduğumuz bebek mevlidi, geleneksel mevlitlerle mukayese edildiğinde, kentsel dindarlığa dair pek çok hususiyet arz etmektedir. Açık ve kapalı kadınlardan oluşan konuklar, mevlit sahipleri tarafından mekâna kabul edilmenin ardından mevlit için hazırlanan masalara oturmaktadırlar. Masanın başı ise mevlit okumasını yapacak olan kadına ayrılmıştır.

Mevlidin profesyonel bir organizasyon şirketi tarafından üstlenildiği ikram ve hediye edilecek ürünlerin bulunduğu masanın süslenmesinden, anne ve bebeğinin kıyafetine varana kadar her şeyi bu organizasyon şirketinin yaptığı öğrenilmiştir.

Mevlit sahibi çok yoğun olduğu için onun akrabası olduklarını dile getiren iki kadınla görüşme yapılmıştır. Görüşmeler yapılırken, yarı-yapılandırılmış mülakat sorularını duyan diğer kadınlar da birçok soruya ortak yorum yapma eğilimi göstermişlerdir.

Mevlidi ev dışında yapma nedenlerini Derya Hanım (27, Evli), şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Şimdi diyeceksiniz ki dondurmacıda mevlit mi olur (gülüşmeler)... Şöyle bir durum oldu. Kardeşim kocasının işi nedeniyle İzmir’e geldi; evlerini de daha tam oturtamadılar eşya falan. Bizde bir kafede yapalım dedik. Herkes kafelerde artık nişan ve doğum günü bile yapıyor, aslında başlangıçta çekindik biraz mevlit nasıl olur falan diye ama sanki bir doğum günü konsepti gibi yaptık bir şirketle anlaştık. Küçük hediyeler (tespih, Yasin kitabı) falan hazırlandı gelenlere hediye etmek için. Sonra işte mikrofon falan olmadan daha sessizce mevlidi yaptık çok şükür.”

Seher Hanım (36, Evli) ise dışarıda mevlit yapmanın zaman kazandırma ve daha kaliteli vakit geçirme imkânı tanınmasına dair şunları ifade etmiştir:

“ Bizler her zaman evlerde yapılan mevlitleri bilirdik ama artık zaman değişti, herkes çalışıyor, gençler işe gitmekten, yemek yapmaya bile fırsat bulamıyor. E hal böyle olunca evde misafir ağırlamak da ağır geliyor açıkçası. Bunun, misafir gelmeden önce temizliği var, ikramı var, misafirler gittikten sonra etrafı toplaması var... Ayrıca eve ikramları sunmaktan gelen gideni göremiyoruz, burada sağ olsunlar personel arkadaşlar bizlerle ilgileniyor, su bile istesek onlar getiriyor (gülüşmeler).”

Mevlit okuması başlamak zereyke, başörtüsü takmayan kadınların bazıları yanlarında getirdiği bazıları da mevlit sahiplerinin dağıttığı tlbentlerle başlarını örterek hazırlık yapmışlardır. Kentsel bir mekânda dini bir trene katılan kadınlardan bazıları sorduğumuz sorular karşısında mevlidin başı açık da dinlenebileceğini söylemiştir. Nitekim birkaç kadın da mevlidi başörtüsü olmadan dinlemiştir.

Kültürümüzde, çoğu evde vitrinlerinin içinde ya da duvara asılı ve özellikle yeşil işlemeli kılıfta yer alan Kur’an-ı Kerim, çeşitli dini pratiklerde hediye edilmek için küçük boy olarak tasarlanmakta ve yine süslü kılıflarla kişilere sunulmaktadır. Mevlit sahiplerinden biri (İlknur, 32, Bekâr) hediyelikleri seçme hususundaki ölçütlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“... Organizasyonu yapan şirket bize birkaç teklif sunmuştu, renk açısından da pembe tercih ettik, kızımız olduğu için. Özellikle her evde olması gereken Kur’an- ı Kerim’i hediyelerimiz içinde bulundurmak istedik. Ayrıca tespihimiz ve lokum ikramımız da var. Lokum bizim geleneklerimizde yer alan özel bir yiyecek sonuçta...”

Doğum günü, kına gecesi, mevlit gibi etkinliklerde faaliyet sahibine hediye getirilir. Günümüzde gelen konuklara eskiden olduğu gibi sadece yiyecek ikram etmekle yetinilmemekte ayrıca hediyeler de verilmektedir. Bugün, konuklar için özenle hazırlanmış hediyelikler bu türden faaliyetlerin vaz geçilmez unsurlarındandır. Katılımcılardan biri (Işıl, 31, Evli), bebek mevlidini şöyle anlatmaktadır.

“Eskiden nasıl olurdu mesela, evde limonata, tavuklu pilav sonra çok bi şey olmazdı. Bir de mevlit okuyacak hocamız gelirdi. Bebeğe hediyeler gelirdi yine. şimdi bu kadar misafir geliyor biz de bebeğimiz için gelen misafirlerimize dinimizin kitabını, tesbihi sonra ne bileyim daha minik hediyelikleri veriyoruz ki gönül olsun yani.”

Geleneksel anlayışın dışında bir mevlit yapılmasının çevreleri tarafından nasıl karşılandığını sorduğumuz katılımcılardan biri (Seher, 36, Evli), yakın çevresinden gelen yorumları şöyle ifade etmiştir:

“...Çok acayip karşılayan olmadı. Çünkü etrafımızda aynı bu şekilde mevlit değil ama doğum günü yapanlar var. Aynı şekil yani bi adı değişik, insanlar alıştı artık bu yeniliklere. Evde bir sürü iş güç gelene gidene hizmetten, yorgunluktan başka bir şey olmuyor. Böyle iyi oldu, yani garipseyen biri varsa da yapacak bi şey yok, bu bizim tercihimiz, ilerisi için çocuğuma güzel bir hatıra diye düşünüyorum.”

Gelenekselin dışında yer alan bazı dini pratikler örneklem grubumuzda da görüldüğü gibi, içinde bulunduğu dönemin karakteristik özelliklerine uyum sağlamaktadır. Geçmişte evde toplanan kadınlar bugün, ev dışı zaman etkinlikleri ile bir taraftan kendilerini diğer taraftan da dini kentsel mekânlarda görünür kılmaktadırlar.

3.3.3. Yasin ve Tebareke Okumaları

Yaptığımız görüşmelerden bir diğeri *Yasin Okuma Grubu*'dur. Bu grupla ilk olarak Agora AVM'de görüşülmüştür. Agora alış-veriş merkezinde yemek yerlerken görüştüğümüz bir grup kadın Agora'ya yalnızca yemek ve alış-veriş için geldiklerini buradan dini okumalar yapacakları ve sohbet edecekleri daha sakin, temiz ve mescidi bulunan bir kafeye geçeceklerini ifade etmişlerdir. Dini okuma ve sohbet için başka bir mekânı tercih etmelerinin sebebini ise Melek Hanım (42, Evli) şöyle dile getirmiştir:

“Burası (Agora AVM) pek çok ihtiyacı karşılıyor ama çok kalabalık ve biraz farklı... Biz aslında bir gün grubu olarak başlamıştık toplanmaya, evde toplanıyorduk yani klasik gün işte. Para toplama gibisinden ama evde hem çok iş oluyor hem diğer misafirlerle ilgilenmekten ev sahibi görülmüyor biz de dışarda bir yerde toplanalım görüşelim dedik. Eee her zaman gittiğimiz güzel bir yer var ama orası sırf kafe yani çay kahve var, saatlerce otursak sıkılırız diye ilk önce burada yemek yiyoruz, kimimiz alış-veriş yapıyor sonra Güzelbahçe tarafındaki dediğim yere gidiyoruz, orda okumalar yapılıp çay içildikten sonra dağılıyoruz.”

Buna ek olarak sorularımızı derinleştirdiğimizde daha öncesinde Agora Özsüt'te dini okuma yaptıkları fakat hem Özsüt'ün okuma faaliyetlerine müsait olmadığı hem de Agora'nın mescidinin olumsuz koşullar barındırdığı (kirli ve

küçük) ifadeleri arasında yer almaktadır. Aynı grup içindeki Medine Hanım'a (55, Evli) Özsüt'ün okuma yapmak için uygun olmadığı kanısına nasıl ulaştıklarını sordüğümüzde şunları söylemiştir:

“İçimizde iki kişi hariç hepimiz kapalıyız. Zaten başörtülü ve böyle mekânları kullandığımız için bi acayip baktıklarını hissediyorum hep ama Özsüt'ü bırakmamızın asıl sebebi müzikli oluşu. Biz kendimizce önemli bir şeyler yaparken arkadan gelen müzikler tabi ki ortamı bozuyor.”

Dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik özelliklerine göre dine ve dindarlığa bakış açısının değiştiğini söylemek yerinde olacaktır. Dindarlık günümüzde daha çok görünürlük kazanan ve hatta bir çeşit moda dönüştüren bir olgudur. Öyle ki, doğum günü, nişan ve diğer çeşitli kutlamalar gibi dini törenler de geçmişte genellikle evlerde icra edilirken bugün her türlü kentsel mekânlarda bu faaliyetleri görmek mümkündür. Dindar olan kişilerin de dini kutlama ya da okumaları kent mekânlarına taşınmaları bu görünür olma isteği ile ilişkilendirilebilir.

Güzelbahçe'deki diğer toplanma mekânının tercih edilme nedenlerini ise Serap Hanım (42, Evli) şöyle aktarmıştır:

“...Orası aslında benim çok sevdiğim bir arkadaşımın yeri, çok tatlı bir bayan, anlattık durumu ona yani buralar lüks yerler nasıl karşılanır falan diye, gerçi bizim giyim kuşamımız uygun yani oralara. Kapalı olanlar da açık olanlar da gayet modern giyiniriz. Neyse kendisi kabul etti istediğimizi sağ olsun. Kafesinin bir bölümünü bizim için ayırıyor her ay. Biz de zaten gürültülü konuşmalar yapan birileri değiliz, çayımızı içip, okumamızı yapıyoruz.”

Fahriye Hanım (42, Evli), ev dışında okuma yapmalarının kendilerine katkısını ise şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben çalışan bir kadın olarak açıkçası dini görevlerimi kimi zaman aksatıyorum. Ama tabi bir düzene koymaya çalışıyorum her şeyi. Bu grupta böyle dışarıda bir etkinlik yapma fikri çok iyi geldi çünkü çalışan biri olarak eve misafir kabul etmem çok zor. Ayrıca yine çalıştığım için dışarıya çıkmak dolaşmak da istiyorum. Her şeyi bir arada yapmaya fırsat veren bir ortam olmuş oldu yani. Hem ruhen hem de sosyal olarak kendimi iyi hissediyorum.”

İfadeleri genel bir perspektifte değerlendirdiğimiz zaman, kadınların hem kentli pratiklerini gerçekleştirdiklerini hem de manevi bir tatmin arayışında oldukları görülmektedir.

3.3.4. İftar

Kentsel mekânların en sık kullanılan bölümlerinin başında yemek alanları gelmektedir. Önemli dini gün ve gecelerde bazı restoran ya da kafelerin yemek menülerinin değiştirildiği görülmüştür. Örneğin Ramazan ayında İKEA'nın yemek bölümünde Ramazana özel, ana yemeğin yanında çorba, su ve hurma olan menülerin sunulduğu gözlemlenmiştir. İKEA'nın yemek katında görüşme yaptığımız Esin Hanım (32, Evli), eşi ile birlikte alış-veriş yapmak için evlerine en uygun yerin İKEA olduğunu ayrıca Ramazana özel menü sunmalarının da burayı tercih etmelerinde etkili olduğunu şöyle ifade etmiştir: *“Oruç tutarken malum sıvı kaybı oluyor vücutta, e iftar yaparken de çorbasız olmaz. İKEA'nın böyle bir menü yapması da çok hoş olmuş. Biz de eşimle birlikte alış-veriş günümüzü burada değerlendirelim dedik.”*

Kadınlar, eşlerinin işten gelmesi sonrasında gezme fırsatı bulduklarını dile getirirlerken, eşlerinin iş çıkış saati iftara yakın olanların da dolaşmak için tüm faaliyetleri bir arada yapacakları mekânları tercih ettikleri görülmektedir. Yemek katı da olan Özdilek AVM'nin iftar yapmaya uygun olduğu çoğu katılımcı tarafından onaylanmıştır.

Yıldız Hanım (27, Evli), ev dışında bir mekânda iftar yapmakla ilgili şunları söylemiştir:

“... Ramazan nedeni ile ben çalışmadığım için günümün büyük kısmını evde geçiriyorum. Ramazan dışındaki zamanlarda kendim de alış-verişe veya gezmeye gidiyorum fakat dediğim gibi bu aylarda ancak akşam fırsat oluyor dışarı çıkmaya. Ezan da geç okunuyor yiyip çıksak zaman geçecek bu yüzden direk iftarı da dışarıda yapalım diyoruz.”

Bazı kadınlar ise ekonomik olarak dışarıda yemek yeme lükslerinin olmadığını, alternatif olarak mahallelerindeki parkta gece piknikleri yaptıklarını dile getirmişlerdir. Kimi zaman parkta iftar yaptıklarını kimi zaman ise sadece çay içmek için parka çıktıklarını Semiha Hanım (32, Evli), şöyle ifade etmiştir:

“... İftarı dışarıda yapma konusu bize pek uymuyor. Kalabalık bir aileyiz. Bir de tasarruflu şekilde evde yeme imkânı varken dışarıyı pek tercih etmiyoruz yani. Ama parkımız var ve uzun yıllardır bu mahallede yaşadığımız için herkes birbirini tanır, bazı akşamlar iftarı parkta yaparız, iftarın üstüne çayı muhakkak parkta içeriz.”

Ramazan ayının sıcak yaz günlerine rastlaması piknik alanlarında iftar yapılmasına yol açmıştır. Çoğunlukla ailelerin yer aldığı açık alanlarda, iftar toplantılarında tercih edilen mekânlara bir örnek olarak denize kıyısı olan İnciraltı Kent Ormanını zikredilebilir. Burada görüştüğümüz Kübra Hanım (26, Evli), dışarıda iftar yapmakla ilgili şu ifadeleri paylaşmıştır:

“...Aslında dışarda çok rahat olmuyor. Bir sürü eşya getir götür, falan ama çocuklar için bir değişiklik oluyor. Aslında iftarı daha farkına vararak yapıyoruz bir yerde çünkü doğanın içinde Allah’ın nimetlerini farkına vararak, bir huşu içinde yani iyi de hissettiriyor tabi ki.”

Hangi inanç ya da düşünceden olursa olsun bireyler, benimsedikleri duyguları davranışlarında ve tercihlerinde görünür kılmaktadır. Kimliğini gizlemek yerine daha çok ön plana çıkarmak ve mensubu olduğu dini her yerde yaşayabilmek isteyen kadınlar dini etkinlikleri de her an ve kentsel mekânların birçoğunda gerçekleştirebildikleri görülmektedir. Katılımcılardan biri (Melek, 42, Evli) kentsel mekânlarda iftar yapmaya yönelik şunları dile getirmiştir.

“Çocukluğumuzdan beri bazı şeyleri öğrendik. Dini bilgiler olsun, edep olsun aklına ne gelirse. Ama burada şu var her zaman evde yaptık iftarı tabi ki. Bi yere misafirliğe gitmedikten sonra. Ama artık zaman değişti, devir değişti. Merak ediyoruz, evet bütçeyi aşıyor kimi zaman ama kırk yılın başında bir biz de istiyoruz yani, şöyle farklı bir yerde iftar yapalım, yemek hazırla bulaşık yıka derdi olmadan. Seviyorum yani böyle yerleri alış-veriş merkezlerini, klimalı falan, üşüme terleme derdi yok.”

Çalışan kadınlardan bazılarının da iftarlarını ev dışı mekânlarda yaptıkları görülmektedir. Katılımcılardan biri (Selcan, 26, Evli) arkadaşlarını dışarıda iftar yapmaya davet edişini şu şekilde aktarmaktadır,

“Karşıyaka’da çalışıyorum ben, evim Balçova’da. İşten eve gelene kadar bir saati geçiyor, eve gel yemek yap... Hadi yemeği dünden yapmış olsam bile bi ortalığı toplamak süpürmek lazım, ona vakit bulmak neredeyse imkânsız. Çünkü sabah çok erken saatte çıkıyorum işe gitmek için. Arkadaşlar beni her zaman davet etti sağ olsunlar, ben çağırmasam olmaz. Dışarda yiyelim dedim ben de davet ettim arkadaşları, ayıp olmaz yani aramızda maksat muhabbet olsun, yer bizim için önemli değil. Böyle imkânlar varken de kullanmak lazım. Yoksa eve çağırmaya kalksam, çok zor hiç birimizin vakti birbirine uymuyor. Ama herkes dışarda olunca bi şekilde ortada bir mekân bulup görüşüyoruz.”

Araştırma bulgularımızın da gösterdiği gibi kimi zaman yalnızca günlük rutinlerinde değişiklik yapmak adına kimi zamanda evde misafir ağırlamaya zamanları olmayışından AVM restoranlarının, kafelerin ya da açık alanların iftar yapmak için uygun olduğunu dile getiren katılımcılar, ibadetlerini yerine getirmenin yanında kentli kimliğini de sürdürmektedir.

3.4. KADINLARIN BOŞ ZAMAN ETKİNLİKLERİ İLE DİNDARLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Algıların ve tercihlerin hayatımızda bir bütün teşkil etmesi nedeniyle, konuyu daha geniş bir perspektifte sunabilmek için dindarlık ve gündelik hayat pratikleri arasındaki ilişkiye işaret etmek yerinde olacaktır.

Lefebvre'e (2012: 37) göre gündelik hayat kavramı birtakım belirsizlikler içermektedir. Nitekim gündelik hayatın nerede olduğunu sorgulayan Lefebvre, *çalışma hayatında mı yoksa boş vakitlerde mi olduğuna, yoksa aile yaşamı ve kültürün dışında 'yaşanan' anlarda mı olduğuna dair bir çerçeve çizmektedir.* Lefebvre (2012: 37), boş zamanı üç düzeyde ele almakta ve bu da bireylerin gündelik faaliyetlerine farklı bir perspektiften bakmayı sağlamaktadır. Boş zamanı başlangıçta Pazar günü yapılan aile piknikleri gibi daha küresel pratikler çerçevesinde ele alırken *üst düzey* boş zamanın bireyler üzerinde pasif tutumlara neden olduğuna işaret etmekte ve örnek olarak *"sinema ekranı karşısındaki seyirci"*yi bu pasif tutumlar içerisindeki *"yabancılaştırıcı"* özelliklere örnek vermektedir. Bu tip tutumların *ticari sömürsünün* de kolay olduğuna işaret eder. Sonucusu ise en *üst düzeyde* boş vakit kavramıdır. Bu boş vakit çeşidi de *"mesleki uzmanlaşmanın dışında olma koşulu ile (örneğin fotoğraf), teknik bir unsur içeren aktif tutumlara, çok uzmanlaşmış kişisel meşguliyetlere yol açmıştır. Bu, kültürlü ya da kültürel boş vakittir"* (Lefebvre, 2012: 37). Gözlemlerimize dayanarak kentli dindar kadınların mekân kullanımının da kültürlü/kültürel boş zaman etkinliği çerçevesinde geliştiğini söylemek mümkündür. Kadınların kentsel aktiviteleri yalnızca vakit geçirmekten ziyade bir amaca yönelik ilerlemektedir. Bu amaçların en başında ise *kentli gibi yaşayabilmek* gelmektedir.

3.4.1. Spor ve Sağlıklı Yaşam

Spor, herhangi bir yaş sınırlaması olmadan icra edilen etkinliklerden biridir. Görüşme yaptığımız mekânlar arasında kadınlara özel kapalı spor salonları ve açık alandaki spor alanları bulunmaktadır. Talimciler'e (2012: 388) göre, “*boş zaman kavramının içeriğinde yaşanan ekonomik ve toplumsal değişmelerden spor olgusu da doğrudan etkilenmiştir.*” Öyle ki kapitalizmin üretim anlayışı ile birlikte spor kıyafetlerinin pazarlanması, sporun kitle tüketiminde ilk sıralarda yer almasını sağlamıştır (Talimciler, 2012: 388). Kent hayatının pratiklerinden olan spor etkinliğine katılmak isteyen kentli dindar kadınlar, bu faaliyetlerin dini yaşama biçimlerine uyumlu ortamlarda olmasına özen göstermektedirler. Dini hassasiyetlerinin kadınların spor faaliyetlerinde farklı bir tutum sergilemelerine yol açtığı söylenebilir. Farklılıkların başında dinin emir ve yasakları gelmektedir. Bu ön koşul ile karar veren ve hareket eden dindar kadınların, spor aktivitelerinde kentli ve dindar kimliklerini aynı anda görünür kıldıkları göze çarpmaktadır. Dinin emir ve yasakları yanında spor etkinliklerini hangi mekânda yapacaklarına etki eden önemli faktörlerden biri de ekonomik koşullardır. Görüşmelerden elde edilen bulgular örneklem grubumuzdaki kadınların spor etkinliği için tercih edecekleri mekâna dair üç farklı tutuma işaret etmektedir: Bunlardan ilki ekonomik durumu uygun olup spor merkezine giden, diğeri maddi durumu yeterli olsa da açık alanda spor yapmayı tercih eden ve son olarak maddi durumu iyi olmadığı için açık alanda spor yapmayı tercih eden kadınlardır.

Kadınların ekonomik koşullarını ve tercih ettikleri mekânların özellikleri, spor kıyafetlerine yönelik tercihlerini de etkilemektedir. Katılımcı (Umay, 45, Evli) spor merkezi ve kıyafet tercihlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“ B-fit’in kadınlara özel olması güzel, rahatça spor yapacağımız bir yer, eskiden böyle imkânların olduğunu zannetmiyorum. Kadın- erkek karışık spor salonlarına asla gitmem. Hiçbir ölçüde ne görüşlerim ne de inancım buna müsaade etmez. Kıyafete gelince normalde tesettürlüyüm yani bol kıyafetler giyerim vücut hatlarım belli olsun istemem ama burada hepimiz kadın kadınavız, bol kıyafet buraya uygun düşmez ben de tayt ve üstüme de uygun bir şey giyiyorum buraya gelince. Tabi bu kıyafetleri dışarda yürüyüş yaparken asla giymiyorum.”

Kıyafet tercihi ile dikkat çeken bir diğerkatılımcı (Gözde, 26, Bekâr) ise, kadınlara özel spor salonuna gitse dahi kıyafetlerinde belli bir ölçütü gözettiğini ifade etmiştir:

“... Evet, kadınlara özel yerleri tercih etmenin ilk sebebi inançlarımla ilgili. Erkeklerle aynı ortamda bu şekilde bir faaliyete müsaade yok, çok doğal olarak. Fakat kadın kadına olan ortamlarda da belli bir sınır var. Kadınlara özel bir yere gelsem de bu sınırı aşmıyorum. Kıyafetlerim dar ya da öyle açık saçık değil. Ayrıca her ihtimale karşı tülbent başımdan eksik olmaz. Giren çıkan olsa bulunduğumuz yere yanlışlıkla da olsa. Olmaz yani tehlikeye atmak istemiyorum.”

Görüşme yaptığımız ve spor salonuna giden çoğukadının B-fit'e ya da ona benzer yalnızca kadınlara ait diğerspor salonlarını tercih ettiği görülmektedir. Özellikle B-fit'i tercih etmelerinde spor etkinliğinin süresinin kısa olması ve namaz vakitleri ile denk gelmemesidir. Spor salonları dinsel faaliyetlerden ödün vermeden kent pratiklerine katılımı sağlamaktadır. Namaz vakitlerini kaçırmamak için kendi planına uygun yer tercihlerini bir katılımcı (Umay, 45, Evli) şöyle anlatmıştır:

“ Bu spor merkezi artık hemen hemen her semtte var. Hatta aynı semtte bir iki tane bile oluyor. Şimdi burada zaman benim için kıymetli, nasıl diyecek olursanız, namaz vakitleri ile denk gelmemesi açısından. Günlük yarım saat süren bir çalışma, buraya gelip gitmem de toplam yarım saatimi alıyor, çoğunlukla ya sabahtan geliyorum zaten ama gün ortasında gidecek olduğum zamanlarda da namazla ilgili bir sıkıntıya düşmüyorum.”

Görüşme yaptığımız katılımcılar yalnızca kadınların olduğu spor salonlarını tercih etmelerine rağmen kentli hemcinslerinin davranışlarından rahatsızlık duydukları durumları da dile getirmişlerdir. Alsancak'ta bir otelin spor salonuna giden başörtülü görüşmecimiz (Gözde, 26, Bekâr), oradaki bazı kadınların davranışlarından rahatsız olduğunu ve bu yüzden kendi mahallesine daha yakın bir spor salonu tercih ettiğini ifade etmiştir:

“Daha önce Alsancak'ta bir yere gittim. Genelde daha salaş kıyafetler giyiyorum fakat spor yaparken bu kıyafetler tabii rahat olmuyor. Klasik herkesin giydiği spor kıyafetlerinden aldım ben de. Hatta spora giderken eşarp yerine şal takıyordum daha uygun olsun diye. Ama orada hiç sohbet muhabbet edecek birini bulmadım. Giyinme odasında bile bir acayip baktıklarını düşündüm; belki de bana öyle geldi. Herkes kadın zaten ama sanki türbanla gelince bir değişik hissettim. Mahalleme daha yakın bir spor merkezine geçtim ben de oraya daha çok kapalı kadın geliyor. Kendimi daha iyi hissettim”.

Kapalı spor merkezlerine gitmenin ekonomik gelirle ilişkili olduğuna değinmiştik. Fakat ekonomik durumu müsaade etse de spor merkezine gitmek yerine açık alanda spor yapmayı tercih eden katılımcılar da bulunmaktadır. Açık alanda spor yapmaktan keyif aldığını ifade eden bir katılımcı (Zeynep, 32, Evli) mekân ve kıyafet tercihine dair şunları söylemiştir:

“ Kapalı olan yerlerde duramıyorum, sıkıntı basıyor. Ayrıca spor açık havada olur yani. Bence ferah bir şekilde yürüyüş yapmak varken neden kapalı yerlerde, aynı yerde durayım. Oturduğum yerler yürümek için çok müsait değil ama illaki bir park bir alan buluyoruz. E tabi sporu dışarda yapınca, giydiklerimizde ona göre oluyor. Uzun tunik mutlaka oluyor, spor ayakkabım sonra bol ama yürüyüşe izin veren bir alt kıyafet giyiyorum, etekle falan olmaz yani.”

Kapalı bir spor salonuna gitmeyi tercih etmeyen diğer katılımcı (Hayriye, 36, Evli) da spora ilişkin düşüncelerini, kentte yaşamının zorluklarıyla ilişkilendirerek şöyle ifade etmektedir:

“ Ben çalışan biriyim. Zaten bütün gün kapalı bir yerde zaman geçiriyorum, şimdi kalkıp yine kapalı bir yerde zaman geçirmek için üstüne para vermeyi mantıklı bulmuyorum. Bir iki defa gittim ama o kadar sıkıcı buldum ki. Şehrin içi sıkışık binalardan gözüküyor. Kesinlikle spor için sahil kenarı en ideal yer bence, cidden nefes almaya olanak tanıyor, sınırlarım yatışıyor. Kapalı yerlerde bir sürü insanın bir arada olmasını sıkıcı buluyorum.”

Ekonomik koşulları elverişli olmayanlarınsa spor merkezlerinden çok belediyenin parklarını, spor aletlerini veya yürüyüş için mahallelerindeki futbol sahalarını kullandıkları görülmektedir. Açık alanda spor yapan kadınların çoğunun ekonomik seviyesinin diğerlerinin altında olduğu verilerimiz içinde yer almaktadır. İmkânları olsa spor merkezine gideceklerini ifade eden kadınlar, genellikle evlerine yakın parklara gelerek kimi zaman çocuklarını da yanlarında getirmek sureti ile spor yaptıkları gözlem ve görüşmelerle desteklenmektedir. Nar-Bel’de bir parkta gerçekleştirdiğimiz görüşmede Nursel Hanım (55, Evli) parkta spor yapma nedenini şöyle ifade etmektedir:

“ Burada yürüyüş yapacak yer yok her yer yokuş, biz de akşamüstleri bazen arkadaşlarla bazen de ben tek başıma buraya geliyorum. Merkeze çok yakın değil burası. Bir spor yerine gidelim desek olmaz, zaten buraya spor merkezi yapsalar da gidemeyiz, pahalı oluyor oralar. Çocuklarımızı da getiriyoruz,

evin içinde sıkılıyorlar onlar oyun oynarken biz de hem sohbet hem bi hareket olsun diye buraya geliyoruz .”

Spor yapmaya dair tutum ve davranışların birçoğu ekonomik parametrelerle ilişkili olsa da, görüşmelerimiz sonucunda kadınların bir yolunu bulup bu etkinliği gerçekleştirme çabasında oldukları görülmektedir. Birçoğunun da spor yapmanın faydalarını televizyondaki programlardan gördüğünü söylemek yerinde olacaktır. Ekonomik yetersizlik nedeni ile açık alanda spor yapmayı tercih eden kadınların kıyafet tercihlerinin de günlük kıyafetleri ile benzerlik taşıdığı görülmektedir. Açık alanda görüşme yaptığımız bir katılımcı, parkta spor yaparken tayt vs. tercih etmediğini yalnızca etek yerine daha bol bir eşofman giydiğini belirtmiştir.

Halk Eğitim merkezlerinin pilates kurslarına giden kadınlar da burayı tercih etme sebeplerinin başında ücretlerin daha uygun oluşuna değinmektedirler. İçlerinden bazıları ekonomik gücü yetmesi durumunda özel bir spor merkezine de gitmeyi ve spor kıyafetler giymek istediklerini dile getirmişlerdir. Katılımcılardan biri (Nida, 47, Evli) bu bağlamdaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Spor için bir merkeze gitmek benim için özel biraz, yani maddi olarak fazla gelir. Ama amaç spor yapmaksa her şekilde yapılır, internetten videoları izliyorum bazen spor hareketlerini evde yapıyorum, bazen de futbol sahasına gidiyorum. Futbol sahası boş olduğu zaman orada yürüyüş ya da spor hareketleri yapmaya imkân oluyor.”

Sporun yanı sıra beslenmesine de dikkat eden kadınlar, çoğu zaman spor yaparken yediklerine de dikkat ettiklerini dile getirmişlerdir. Yeme içme alışkanlıklarına dair sorular yarı-yapılandırılmış mülakat formumuzda yer almasa da spora ilişkin sorduğumuz sorulara yönelik cevaplarla bu konuya dair yeme-içme alışkanlığına dair bulgularda elde edilmiştir.

Katılımcılardan biri (Sultan, 59, Evli) sağlıklı yaşama dair bakış açısının dinin emir ve buyrukları çerçevesinde şekillendiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“ Sporumu yaparım aksatmamaya çalışırım ama bunun yanında az yerim, yani bir kere vücudun aç kalması zihni terbiye eder, bu sayede vücut da terbiye olur, bu benim için çok önemli. Sporun yanında yani spor dediğim yürüyüş o şekilde değişik hareketleri yapamam da, bir de dediğim gibi yemeye içmeye dikkat ediyorum.”

Sağlıklı beslenme amaçlı diyet yaptığını ifade eden bir katılımcı, görüşmenin derinleşmesi sonucunda aslında kilo vermek için diyet yaptığını ifade etmiştir. Kilo vermek için diyet yaptığını söylerken oldukça çekingen olduğu gözlemlenen katılımcı (Meryem, 55, Evli) şu ifadeleri paylaşmıştır: “... *Şimdi çok kilolu gibi gözükmesem de giydiğim şeyler yakışmıyor işte, ben de bir deneyim dedim şu diyet işini, bir de yürüyüş falan da var tabi, bakalım nasıl olacak*” .

Neticede spora ve sağlıklı beslenmeye dair oluşan tutum ve algılara kent kültürünün ekonomik koşulların ve dinin etkisinden söz edilebilir. Görüşülen kadınların zaman zaman dini yaşantı ile kent pratikleri arasında karar ve tercih gücü çektiklerinden de genel bir değerlendirme olarak söz edilebilir. Bahsi geçen spor etkinlikleri, alan çalışmamızda kitle sporuna birer örnektir. Talimciler’ in (2012: 390) işaret ettiği gibi, kitle sporu her yaştan bireye hitap etmenin yanı sıra okuldan ya da işten arta kalan zamanları değerlendirme adına da bir boş zaman etkinliğidir. Kendi zamanlarına göre planlanan spor etkinliği, zaman ve mekân bakımından esnek oluşu ile bireylerin sıklıkla yöneldiği bir boş zaman sporudur.

3.4.2. Eğlence Kültürü

Boş zaman faaliyetlerini belki de en iyi anlatan kelime eğlencedir. Günümüzde kültürel bir zorunluluk olarak gösterilmesi eğlence faaliyetlerine katılmayan bireylerin kendilerini eksik hissetmelerine yol açmaktadır. Nitekim yaptığımız görüşmelerde ortaya çıkan sonuçlar da bu doğrultudadır. Bireyler “*kendime zaman ayırmam lazım*” biçimindeki ifadeleri ile boş zamanlarında özellikle kendilerine yatırım yaptıklarını vurgulamışlardır.

Kentte, sinema, tiyatro, opera, bale, konser vb. pek çok etkinliğe ulaşmak mümkündür. Çoğunlukla belli bir ekonomik seviyenin üzerinde olan bireylerin tercih ettiği bu tip etkinliklere örneklem grubumuzdaki katılımcıların da iştirak ettiği görülmektedir.

Kendini entelektüel ve modern bir dindar olarak tanımlayan, Devlet Opera ve Balesi’nde görüşme yaptığımız Nurcan Hanım (54, Evli) dinin gerekliliklerini yerine getirmenin yanında kentin olanaklarını da değerlendirmekten uzak kalmayacağını şu ifadelerle desteklemektedir:

“ Ben gezmeyi ve dolaşmayı çok severim; dini mi de yaşarım, yaşamaya çalışırım kendimce. Büyükşehirde yaşamak aslında bir taraftan bakınca çok güzel, harika olanaklar var. Bir sürü kafe, müzik dinletileri, tiyatrolar burası (Devlet Opera ve Bale Binası), yani insanlar sıkılacak zaman bulamaz aslında. Hangi görüş veya düşüncede olursa olsun, insanların bu tarz etkinliklere gelmesi gerekir. Ben asla uzak kalmam. Bugün buradayım yarın tiyatroya giderim. Dışarda kahvemi içerim. Neden uzak kalayım, kendimi eve kapatayım ki.”

Günümüzün tüketim anlayışı bireylerin boş zaman aktivitelerini zaruri ve periyodik şekilde yapmaya sevk etmektedir. Nitekim çocuk sahibi katılımcılardan biri (Leyla, 33, Evli) her ay mutlaka sinemaya gittiklerini, bunun kendileri için “zorunlu” olduğunu şöyle ifade ediyor:

“Bizler ne kadar geleneksel ailelerde büyümüş olsak da şimdiki çocukları, bugünün şeylerinden uzak tutamayız. Şimdi okulda orada burada görüyorlar, ne görseler istiyorlar. Evet, haklılar da. Yani ben bile bu yaşta istiyorum ama sürekli bir şey yapmak da sıkıcı şöyle bir kafamı dinleyemiyorum ama bir yandan da sanki yapmazsam eksik kalacakmışım gibi bir his oluyor. İki arada kalmış gibiyiz. Mecbur hem kendimiz hem çocuklar için sinema olsun, oyun parkları olsun gidiyoruz.”

Kente göç ile gelen kadınların sosyal faaliyetlere katılma isteğinin daha fazla olduğu görülmektedir. Manisa’dan İzmir’e gelen bir katılımcımız, İzmir’e geldiği ilk yıllarda hemen her gün kentin farklı bir yerini gezdiğini ifade etmektedir. Bunun yanında hala gezme ve kente özgü etkinliklere katılma isteğinin canlı oluşunu şu ifadelerle aktarmıştır (Işıl,31, Evli):

“ Aslında geldiğim ilk yıllarda inanılmaz gezerdim yani, her yeri farklı güzeldi. Özellikle alış-veriş merkezlerine, sinemalara... Hala daha kentin bu yönünü çok severim, her zaman gidilecek bir yer var. Canlı sokaklar, müzik sesleri... Öyle bana uymayan yerlere oturup etmem ama ne bileyim uzaktan hoş geliyor.”

Dindar kadınların çoğu zaman eğlence mekânlarında görünür olmadığını ifade eden bir katılımcı (Derya, 27, Evli), eğlenmenin belli sınıflara özgüymüş gibi düşünülmesinin doğru olmadığına değinmiştir.

“Her zaman söylenen şey, kapalısin bu yakışır mı, şu yakışır mı? Yakışır niye yakışmasın ki! Biz de eğlenmeyi, güzel giyinmeyi, sinemaya gitmeyi severiz, ayrıca bunları yaptık diye dinden mi çıkacağız. Bizim de hakkımız çok doğal. Hatta onlar, biz, siz diye bi şey yok. İnsan olmak diye bi şey var ve eğlence de herkesin hakkı. Ben türbanlı da olsam gider sinemada filmimi izlerim, sık

giyinirim sonra bi kafede oturabilirim. Sadece belli insanların işte açıkların yapacağı şeyler değil yani.”

Daha öncesinde ev içi mekânlarla sınırlı olan kadınlar, bugün kentin her alanını rahatlıkla kullanabilmekte ve dini yaşamanın yanı sıra tam bir kentli olma uğraşı ile kimi zaman geleneksel inanç ve yerleşik tutumlardan farklı davranabilmektedirler. Katılımcılardan birinin (Esmâ, 33, Evli) bu bağlamdaki görüşleri şöyledir: “ *Evde her zaman namaz kılarım, ama dışarı çıktığım zaman mesela bir sinemaya gittiğimizde namaz kılamıyorum, çünkü filmin belli bi saati var bu durumda maalesef namazı kazaya bırakmak durumunda kalıyorum.”*

Görüldüğü üzere kentsel faaliyetlerin ve günlük ibadetlerin zamanları kimi zaman çakışmaktadır. Bu durumda katılımcıların çoğu zaman ibadetleri ertelediği ve katılacakları etkinliğe odaklandıkları elde edilen bulgular arasında yer almaktadır.

3.4.3. Mesleki ve Eğitsel Kurslar

Kentin, köyden görece daha pahalı bir yaşam biçimi sunması, bireylerin boş zaman aktivitelerini de şekillendirmektedir. Öyle ki özellikle başka illerden göç eden ve çalışma hayatında bulunmayan kadınlar, geçimlerine katkıda bulunmak veya ağırlıklı olarak bazı kent pratiklerine katılmak için hobi kurslarına gittikleri saptanmıştır. Bu kurslar vakit geçirmenin yanında bireylerin hobilerini işe dönüştürmesini de sağlamaktadır. Ahşap boyama kursuna ve yağlı boya resim kursuna giden kadınların kimi zaman yaptıkları ürünleri yakın çevrelerine ya da sosyal medya aracılığı ile tanımadıkları kişilere sattıkları görülmektedir. Kadınlardan biri (Tuğba, 28, Evli) eşinden para istemek yerine bu faaliyetlerden elde ettiği kazançla kentli pratiklerine katıldığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Samsun’dan gelin geldiğim için öncesinde İzmir’de nereler gezilir bilmiyordum; zaten eşim de çok bir yere göndermezdi ama zamanla arkadaş edindim mahalleden onlardan öğrendim, hiç yoktan çarşıya inmeye başladım. Ancak her defasında eşimden para istemekten sıkılmışım ben de yine çevremdekilerin bilgilendirmesi ile el işine yatkın olduğum için bir iki kursa gitti; öğrendikten sonra kursu bıraktım. Evde yaptıklarımı satarak kendi harçlığımı kazanıyorum, böylelikle de almak istediğim bir şey olduğunda kendi paramla alıyorum ya da gezmeye gideceksem kendim hallediyorum.”

Neşe Hanım (25, Bekâr) ekonomik olarak kazanç sağlamasa da sosyal ihtiyaçlarını karşılamak adına gittiği kursu ve devamında kendindeki değişimi şöyle ifade etmektedir:

“Ben vardiyalı bir işte çalışıyorum. Kimi zaman gece işte olmam gerekiyor bazen sabahçı falan oluyorum işte. Diyeceğim şey gündüz evde olduğum zamanlarda bir uğraş olsun diye resim kursuna başladım. Yağlı boya tablo çiziyorum. Yılsonu sergilerimiz oluyor baya ilerledim yani bu alanda ayrıca sergi zamanları tüm resimlerimizi ortaya çıkarıyoruz, yıl içinde neler yaptıklarımızı görüyoruz. Bu harika bir duygu diğer arkadaşlarla duygulanıyoruz, çok iyi hissediyoruz kendimizi. Nereden nereye gelmişiz gibisinden... Hem başkaları tarafından yaptığım şeylerin beğenilmesi çok hoş oluyor, sergi bittikten sonra kimi zaman tablolarımı hediye ediyorum. Tabi en sevdiğilerimi kendime ayırmak şartı ile.”

Ekonomik durumun istenilen standartta olmaması kadınların kentli pratiklerine katılmasına da engel teşkil etmektedir. İnançlarına uygun olmadığını düşündükleri işlerde çalışmalarının mümkün olmadığından söz eden kadınlardan biri (Yıldız, 27), dini hassasiyetler ve kent hayatına uyum sağlama süreçlerini şöyle ifade etmektedir:

“ Kadın-erkek karışık yerlerde işe gitmem mümkün değil, eşim de müsaade etmez, ben de istemem. Fakat eşimin geliri de ancak ev kirası ve diğer giderlere yetiyor, kendisini zorlamak istemediğim için ve ara sıra gezmek ya da kendime özel bir şey almak istediğim için de evde yaptığım el işlerimi (havlu kenarı, tülbent oyası vs.) satıyorum. Bu şekildeki işler dini yaşamımıza uyuyor. Yani sadece kadınlarla muhatap olmuş oluyorum. Ayrıca kazandığım para ile de bazen arkadaşlarımla gezme fırsatı oluşturabiliyorum.”

Evde iş yaparak kendi harçlığını kazandığını ifade eden bir katılımcı (Sultan, 59, Evli) geçmişteki iş tecrübelerini ve şimdi yaptığı işi tercih etme sebebini şöyle ifade etmektedir:

“ Daha genç olduğum zamanlarda bir iki yerde işe gitmek istedim ama babam müsaade etmedi. Aslında haklıydı da... Hem çok uzun saatler çalışılıyordu hem de ortamlar bana uygun değildi. Yalnızca erkeklerin olması değildi problem, kadınlar da bi rahattı ya. Bana uygun değildi yani. Sıkılıyordum da ama evde ufak tefek tülbent kenarı yapmaya başladım. Hadi dedim daha geliştireyim bu işi bir iki kursa baktım. Pahalıydı ama bi yolunu buldum ahşap boyama kursuna gittim. Ama harika şeyler yaptım. Tülbent kenarı falan alan yok zaten bu zamanda, daha modern herkese gidecek bir şeyler yapmak istedim. Ahşap şu sıra çok moda zaten. Hem internetteki hesabımdan hem de yakın çevreye satıyorum yaptıklarımı.”

İş hayatında olsun ya da olmasın, kadınlar gerek kendilerini geliştirmek gerekse gündelik ihtiyaçlarını karşılamak adına eğitsel kurslara katılmışlardır. Böylelikle ekonomik durumu el vermeyen kadınların kendi özel ihtiyaçları için kullanacakları bir gelir elde etmeyi başardıkları görülmektedir. Bu tarz etkinlikler çalışan kadınlar tarafından da sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için tercih edilmektedir.

3.5. KADINLARIN KENTSEL MEKÂNDAN GRUPTA DAVRANIŞLARI

İnsanlar davranış normlarını toplumsallaşma sürecinde öğrenirler. Bu öğrenme sürecinde başta oyunlar olmak üzere grup davranışlarının rolü büyüktür. Toplumsal roller ve mesleki roller de bu süreçte kazanılır. Bireyler gelişirken olgunlaşan zihinleri sayesinde, bu rolleri ve taklitleri içselleştirerek diğer insanlara tepki verme becerisine dönüştürürler. Sosyologlar bu rollerin sabit olmadığına yalnızca bireyin imge ve güdüleriyle geliştirdikleri taslaklar olduğuna işaret etmektedir (Slattery, 2012: 335).

Mead “ferdi ben” ve “sosyal ben” ayrımı yaparak kişinin iç benliğini, toplum önünde sunduğu benliğinden ayırır. İnsanların kendilerine özgü inanç ve düşüncelere sahiptir, fakat toplum içinde tamamen bu doğrultuda davranmazlar; diğer insanların da konu ile ilgili düşüncelerini hesaba katarlar. Bu nedenle ferdi ben ve sosyal ben arasında zaman zaman çatışmalar yaşanır (Slattery, 2012: 335).

Görüşmelerden elde ettiğimiz bulgular bahsi geçen sosyalleşme ve benlik sunumuna ilişkin veriler sağlamaktadır. Özellikle grup görüşmelerinde kadınların davranış ve düşüncelerini ifade ediş biçimlerinde diğer kadınların orada bulunmasının etkisi gözlemlenmiştir. Dini yaşantıya ilişkin sorduğumuz sorularda çoğu zaman grupta uyumlu cevaplar verme eğilimi gösteren katılımcılar, görüşme derinleştikçe kendilerini daha iyi ifade edebilmişlerdir.

Vakit namazlarını kılmaya da önemli dini günlerde (Ramazan ayı, mevlit, kandil vs.) namaz kıldığını ya da hayır yaptığını (lokum, bisküvi dağıtımı vs.) ifadelerinde belirten katılımcı (Nurhayat, 47, Evli) mekân tercihinde arkadaşlarına uyum sağladığını şu şekilde ifade etmiştir: *“Ben diğer arkadaşlar gibi günlük namaz kılmıyorum. Ama tabii bu dindar olmadığım anlamına gelmez. Hem grup olarak*

toplandığımız zaman vakit namazı kılan arkadaşlar için mescit ya da cami olan yerlere gidiyoruz. Onların geri kalmasını istemem.”

Eğer grup üyelerinden biri veya birkaçı vakit namazı kılıyorsa diğerleri bunu dikkate almakta ve mekân tercihini ona göre şekillendirmektedir. Bu tutumu yansıtan bir görüşmede Semiha Hanım (32, Evli) şunları dile getirmiştir:

“Karşıyaka’da buluşuruz arkadaşlarla, toplandığımız yerlerde mescit olmasına dikkat ederiz, çünkü aramızda namaz kılanlar oluyor, eğer mescit veya cami olmayan bir yere gidelim dersek de onlar asla gelmez, biz de dindarız sadece nama kılmıyorum yani. Aslında ara sıra kılıyorum ama çok istikrarlı olmuyor. Arkadaşlar için muhakkak mescitli yerler buluyoruz ya da cami.”

Bireylerin davranışlarında, etkileşimde oldukları duruma ve ortama göre farklılıklar gözlenmektedir. Bireyler buldukları toplumsal konuma uygun birtakım sosyal rollere sahiptirler. Birey bu sosyal rollerini kendi kimliği ile uyuşan yönleri ile birlikte davranışlarında birleştirir ve sosyalizasyon süreçleri ile devam ettirir. Sosyalizasyon süreci ise gerek diğer bireylerle olan etkileşim sonucunda gerekse yakın çevre tarafından öğretilenlerle birlikte hayatın sonuna kadar devam eder. Okumuş’a (2003: 73) göre dinsel sosyalizasyon “*sisteme uygun değer, tutum ve davranışları öğreterek sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal statükoyu dolayısıyla sıklıkla destekler.*” Sosyalleşmenin dini inanç ve değerlerle ilişkili olan yanında benzer özellikler gösterir. Örneğin Neşe Hanım (25, Bekâr) iş hayatı sebebi ile kimi zaman alkol olan mekânlarda bulunma zorunluluğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“En başta alkollü mekânlara gitmeyi tercih etmem ve içmem de zaten ama bir toplantı ya da iş ile ilgili bir şey olursa orda bulunabilirim. Maalesef bazı durumlar bunu gerektiriyor, kurumsal bir yerde çalıştığım için, bu tarz istemediğim şeylere itiraz etmem mümkün değil. Ben içmiyorum zaten alkollü bir şey hatta sigara bile kullanmıyorum ama iş icabı, uygun olmasa da gidiyorum işte...”

Zeliha Hanım (61, Evli) da kent hayatına uyum sağlamak adına bireysel ve grup davranışlarının farklılığını şu şekilde ifade ediyor:

“Arkadaşlar gittiği için alkollü yerlere de geldik ama içmeyiz tabi yani, çalgılı çengili yerleri de sevmem ama geldik işte arkadaşlarla. Kemeraltı’nda toplandık mesela çalgılı bir yere oturduk ama buraya gelmeden önce Kemeraltı’nda döner yedik orada gün yaptık yani paraları topladık, sonra da buraya geldik işte dinlenelim dedik şarkı türkü çalınca da oturduk çay içelim dedik”.

Bazı katılımcıların görüşlerinde de grupla birlikte hareket etmenin bazı tutumlarını etkilediğine dair bulgulara rastlıyoruz. Örneğin Leyla Hanım (33, Evli):

“Alkol kullanmıyorum ama alkol olan yerlerde de otururum. Gruba uyum sağlıyorum. İçmediğim bir ortamda bir sıkıntı olmaz yani, muhakkak oturmasak daha iyi ama artık ekmek aldığımız bakkalda markette bile içki satılıyor nasıl uzak kalacağız ki” demiştir.

Seher Hanım (36, Evli) ise bu doğrultudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“ Önceden gittiğimiz her yeri çok detaylı araştırırdık ama şimdi bazı arkadaşlar daha iyi biliyor gidilecek yerleri, e biz de gidiyoruz ya, çok araştırmıyoruz açıkçası; içmiyoruz nasılsa. Arkadaşlara da şimdi ben gelmiyorum demek olmaz. Kahve, gazoz çeşitli şeyler içiyoruz yani başka masalarda olanlara bakmıyoruz.”

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere arkadaş ortamlarında görünür olmak ve dışlanmamak için grup içindeki dinamiklere uyum sağladıklarını dile getiren kadınların, dini yaşama biçimleri ve kent hayatı arasında çelişkileri aşacak, tutumlarını meşrulaştıracak bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. Çoğu zaman istemedikleri halde dini açıdan uygun olmayan yerlerde bulunan kadınlar bazen gruba uyum göstermek için daha fazla harcama da yapabildiğini ifade etmiştir. Örneğin bir katılımcı (Defne, 27, Bekâr) şu ifadeleri kullanmıştır:

“Alkollü mekânda otururum. İçki içen biri de değilim, sadece kız arkadaşlarla oturduğumuz zaman içimizde alkol kullanmak isteyen olabilir, büyük bi yer burası her tür insan var. Bazen lüks mekânlara gidecek oluruz, aslında tek başınayken gitmem yani ekonomik durumum müsaade etmez ama arkadaşlar ısrar ederse bütçemi zorlarım.”

Bu durum *“mekânların ortak algılar ve kimlik duygusu üretebilme güçlerinin olması, müdavimlerin mekân üzerinden aidiyet, sosyal çevre ve sembolik sermayeye sahip olmalarını sağlar”* (Aytaç, 2013: 158) görüşleriyle uyumluluk arz etmektedir.

Nasıl ki kentleşme toplumdaki topluma farklılık gösteriyorsa dindarlığın kentte yaşanması da her kente özgü nitelikler içermektedir. Nitekim bir kentin sanayisi, ekonomisi, sanata verdiği değeri vb. özellikleri o kentte yaşayanların algısını etkilemektedir. Görüşme yaptığımız Medine Hanım (55, Evli) da Bingöl’den İzmir’e gelin olarak geldiğini ve İzmir’deki insanların dini yaşarken bazı şeyleri göz ardı ettiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“...Burası güzel bir şehir fakat mesela ben içki içmek bilmem ama arkadaşlarla toplandığımızda bazı yerlere götürürler bizi. Bir değişiklik olsun diye evde değil dışarda toplanıyoruz. Gittiğimiz yerlerde bazı arkadaşlar alkol sipariş eder. Aslında kendilerini dindar olarak görürler ama bu durum bir acayip gelmişti en başta ama onlarla gezmek istiyorsam ya da arkadaşlığımın devam etmesini istiyorsam bunlara göz yummam gerekiyor; yani ben tek başına asla bu tarz yerlere oturmam zaten”.

Grupla birlikte yapılan etkinlikler kadınların inançlarını yaşamalarına kimi zaman engel oluşturmaktadır. Evde olduğu zamanlarda vakit namazlarını kaçırmadığını ifade eden bir katılımcı arkadaşları ile dışarı çıktığı zaman grup dinamiklerine uyum sağlamak için vakit namazlarını kazaya bıraktığını ifade etmiştir. Katılımcılardan biri (Meryem, 55, Evli) bahsi geçen konuya ilişkin şu ifadelere yer vermiştir, *“Her zaman namazımı vaktinde kılarım ama bi dışarı çıktık mı arkadaşlar bi yere oturuyor, herkes namaz kılmıyor, e ben de kalkıp gitsem olmuyor, işte yanlış oluyor tabi ama ne yapalım.”* Bir diğer katılımcı (Ayşe, 32, Evli) ise tutumunun esnek ve uyumlu oluşunu şöyle dile getirmiştir: *“Biz sinemaya gidiyoruz İzmir Park’a. Orada mescit var mı ki hiç görmedim. Yani bakmadım varsa bile zaten, yani açık olduğum için, yanımda başörtüsü falan olmuyor, mescitlerdeki kıyafetler de pis mi temiz mi bilmiyorum, o nedenle evde kılıyorum namazı sadece.”*

Elde edilen bulgular gösteriyor ki, dinselliği yalnızca evde yaşamaya odaklanmış olan kadınlar diğer katılımcıların aksine kentsel mekânlarda kentli kimliğini evlerinde ise dindar kimliklerini sunmaktadır.

SONUÇ

İzmir, tarihsel süreçte pek çok millete ev sahipliği yapmasının yanında farklı dinlere mensup bireyleri de bünyesinde barındırmıştır. Bu bağlamda İzmir'in kültürel çeşitliliğini ve yaşam biçimini oluşturan birçok etken bulunmaktadır. Günümüzde, geçmişteki kozmopolit yapısını taşımasa da İzmir kültürünün bir parçası haline gelen inanç çeşitliliği bugün hala kendini göstermektedir. Nitekim İzmirli bir başka inanca mensup bireyleri dışlamak ya da ötekileştirmek yerine bu durumu benimseyerek ve kültürel çeşitliliği artırarak yaşamaktadırlar. Kadınların etkin rol oynadığı toplumsal yaşamda kadın dindarlığı da İzmir için farklı bir perspektife işaret etmektedir. Hem dini pratiklerini hem de kent yaşamına katılan kadınlar, seküler karakterde inşa edilen mekânları kendi inanç ve yaşam biçimleri ile uyumlu halde kullanarak mekânlarda çeşitliliğin oluşmasını sağlamıştır. Bu çeşitliliği ve dinin etkileyen ve etkilenen boyutunu içeren çalışmamız tematik bir şekilde ilerlemiştir. Kentli dindar kadınların mekân tercihlerindeki ölçütleri, mekânda icra ettikleri faaliyetler, boş zaman etkinliklerine dair veriler ve bunların analizi çalışmamızın üç temel temasını oluşturmaktadır.

Kentli dindar kadınların kent pratiklerine katılımı bazı bakımlardan farklılık gösterir varsayımı ile yola çıkılarak oluşturulan çalışmamız, gözlem ve görüşmelerin ardından kentli kadın dindarların, mekân algısı ve kullanımına ilişkin aşağıda zikredilecek sonuçlara ulaşmıştır.

Tarihsel süreçte ve ataerkil düzende geri planda kalan kadınların, düşüncelerin daha özgür bir şekilde ifade edildiği ve davranışa dönüştürüldüğü günümüzde, daha görünür olduğu ve birçok kentli pratiğini de yerine getirdiği görülmektedir. Dindarlık bakımından da kadınların farklı olduğuna ilişkin varsayımımız literatür bilgisi ile uyumaktadır. Bu araştırma göstermektedir ki kadınların sosyalleşme süreçleri erkeklerden farklıdır. Bu nedenle çocukluktan itibaren farklı bir şekilde yetiştirilen kadınların dindar olanları yaşam biçimlerinde ve verecekleri kararlarda dini ön planda tutmaktadır. Alandan elde edilen bilgilerle de desteklenen bu ifadede

kadınların mekân tercihini etkileyen boyutu ile dinin emir ve yasaklarının sıklıkla dile getirildiği görülmektedir.

Kent dindarlığının bir boyutu olan kentli kadın dindarlığı, hem dinin kendilerine emrettiğini yaşama gayretini hem de kentli olma pratiklerini yerine getirme çabasını içermektedir. Günlük ibadetlerini aksatmadan kentsel mekânlarda vakit geçiren kadınlar çoğunlukla dini yaşamalarına müsait ortamları tercih ederek diğer kadınlardan farklı bir tutum sergilemektedirler. Bunun yanı sıra giyim hususunda da çeşitlilik gösteren kentli dindar kadınlar, ibadetlerini tesettüre uygun kıyafetlerle gerçekleştirirken, örneğin spor yaparken daha modern ve spora uygun kıyafetleri tercih etmektedir. Dindar kadınlar kentli kimliğini de kazanmak için buldukları ortamı kendi inanç ve tutumlarının gerektirdiği ölçüleri göz önünde bulundurarak kullanmaktadır. Nitekim kadınlara özel bir spor salonuna giden kadınlar modern spor kıyafetleri tercih ederken açık alanda spor yapan kadınların bol ve tesettüre uygun kıyafetler tercih etmektedir.

Kentli dindar kadınlar, diğer kadınlardan farklı olarak, bazı dini ibadet ve ritüelleri kentsel mekânlarda da icra etmektedirler. Geleneksel anlayışın yerini daha modern bir anlayışa bıraktığı görülmektedir. Geleneksel ibadet form ve mekânlarının kentsel yaşama uyarlanması çabası dikkat çekicidir. Kadınlar, neredeyse tamamı seküler amaçlarla inşa edilen mekânları kentsel dindarlık bağlamında ve bu amaç doğrultusunda işlevselleşmektedirler. Bazı kentsel mekânların da bu yönelime uygun çözümler üretme çabasında olduğu görülmüştür. Dindarların beklentilerini karşılayan bu mekânlar da dini pratiklerin yeni bir boyut kazanmasında etkili olmaktadır. Bu araştırma göstermektedir ki, mekânların seküler niteliği kentli dindar kadınların pratikleri önünde engel teşkil etmemektedir. Kadınların kentsel mekânlarda dini pratiklerini icra etmeleri, onların hem kentli hem de dindar kimliklerini yansıtmaktadır. Özellikle çalışan kadınların misafir ağırlamak veya iftar daveti yapmak üzere kentsel mekânları kullanmaları bu kimlik değişiminin göstergelerinden biri olarak yorumlanabilir. Sonuç olarak dindar kadınlar da tıpkı diğer kadınlar gibi kendilerine ait birçok etkinliği kentsel mekâna taşıyarak kendilerini görünür kılmaktadır. Bir kafede doğum günü ya da nişan etkinliği yapan herhangi bir kentli

gibi dindar kadınlar da mevlit ya da dini okumalar için benzer mekânları tercih ederek kentsel mekânlara yönelik değişen olguyu resmetmektedir.

Çalışmamız kentli dindar kadınların grup halindeki davranışlarına yönelik de bazı bulgular ortaya koymuştur. Öyle ki grup içinde tutum ve davranışları değişen kadınların grup dinamiği ile hareket ettiği görülmüştür. Grup görüşmeleri ile elde ettiğimiz veriler göstermektedir ki günlük ibadetlerini yerine getirmeyen dindar kadınlar ibadetlerini yerine getirecek arkadaşları için mekân tercihinin değiştiğini göstermektedir. Bireysel olarak tercih ettiği mekânların alkolsüz oluşuna dikkat eden kadınlar grubun mekân tercihinde bu durumu görmezden gelerek gruba uyum sağlamaktadır. Kentsel mekânların nitelikleri kadınların tercihlerini nasıl etkiliyorsa grubun dinamikleri de tercih ve tutumlarını etkilemektedir.

Din ve dolayısıyla dindarlık, modernleşme ile birlikte bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Daha görünür hale gelen dindarlığın çeşitli göstergeleri de kent içinde göze çarpmakta ve gittikçe normalleşmektedir. Kentin çoğu mekânı da dindarların pratikleri için uyumlu hale gelmektedir. Sosyolojik açıdan bu dönüşümün izleyeceği seyrin ve ortaya çıkaracağı alternatiflerin yeni araştırmalarla takip edilmesi son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akçaoğlu, A. (2018). *Zarif ve Dinen Makbul Muhafazakâr Üst- Orta Sınıf Habitusu*, İstanbul: İletişim.
- Akyüz, N. ve Çapçioğlu, İ. (2012). Sosyolojik Din Tanımları, (Ed. Akyüz, N. ve Çapçioğlu, İ.), *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Ankara: Grafiker, ss. 42-46.
- Altındış, S. Ve Ergin, A. (2018). Araştırma Evreni ve Örneklemi, (Ed. Ş. Aslan), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Nitel-Nicel ve Karma Tasarımlar İçin Bir Rehber*, Konya: Eğitim, ss. 81-102.
- Alver, K. (2013). *Steril Hayatlar*, (3. Baskı), Ankara: Hece.
- Arıcan, M. K. (2011). Dini Çoğulculuk Paradigması ve Eleştirisi (John Hick Eksenli Dini Çoğulculuğun Eleştirisi), *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (2), ss. 21-38.
- Aslanoğlu, R. A. (2000). *Kent, Kimlik, Küreselleşme*, (2. Baskı), Bursa: Ezgi.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, (Çev: A. Tekin), İstanbul: Ayrıntı.
- Aytaç, Ö. (2002). Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), ss. 231-260.
- Aytaç, Ö. (2013). Kent Mekânları ve Kimlik Farklılıkları Sorunları, *İdeal Kent Kent Araştırmaları Dergisi* (9), ss. 139-162.
- Bal, H. (2011). *Kent Sosyolojisi*, (5. Baskı), Isparta: Fakülte.
- Berger, P.T. (1995). Dini Kurumlar, (Çev: A. Çiftçi), *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (9), ss. 425-465.
- Berger, P. L. (2015). *Kutsal Şemsiye*, (Çev: A. Coşkun), (5. Baskı), İstanbul: Rağbet.

- Bilgin, V. (2003). Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (1), ss. 193-214.
- Bookchin, M. (2014). *Kentsiz Kentleşme Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*, (Çev: B. Özyalçın), İstanbul: Ayrıntı.
- Castells, M. (1977). Is There An Urban Sociology?, (Ed: C. Pickvance), *Urban Sociology / Critical Essays*, London: Tavistock Publications. pp. 33- 59.
- Cuff, E., Sharrock, W., & Francis, D. (2013). *Sosyolojide Perspektifler*. (Çev: Ü. Tatlıcan), İstanbul: Say.
- Çelik, C. (2001). Kentleşme Sürecinde Dini Hayat, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (11), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, ss. 131-150.
- Çelik, C. (2006). Kentsel Dindarlık, (Ed: Ü. Günay, ve C. Çelik), *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, Adana: Karahan. ss. 81-111.
- Çelik, C., ve Şahin, İ. (2009). Kadın Dindarlığı: Bir Paradoksun Söyledikleri, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 1 (3), ss. 141-166.
- Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, (Çev: F. Aydın), İstanbul: Ataç.
- Ertit, V. (2014). Evreselleştirilmiş Klasik Sekülerleşme Teorisi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (27), ss: 103-120.
- Ertürk, H. (1997). *Kent Ekonomisi*, (2. Baskı), Bursa: Ekin .
- Flanagan, W. (1990). *Urban Sociology Images and Structure*, USA : Allyn and Bacon.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*, (Çev: İ. Yılmaz.), İstanbul: Kırmızı.
- Glock, C. Y. (2017). Dindarlığın Boyutları Üzerine, (Der: Y. Aktay, & M. Köktaş) içinde, *Din Sosyolojisi*, İstanbul : Vadi. ss. 293-318
- Göle, N. (2000). *Melez Desenler*, İstanbul: Metis.

- Göle, N. (2012). *Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar*, İstanbul: Metis.
- Göle, N. (2016). *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*, (13. Baskı), İstanbul: Metis.
- Hamilton, M. (2012). Rasyonel Seçim Kuramı Bir Eleştiri, (Çev. M. A. Kirman), *Din Sosyolojisi Kuram ve Yöntem* (Der. P.B. Clarke). Ankara: İmge. ss.197-222.
- Heritage, J. (2000). Ethnomethodology. *The Encyclopedia of Sociology*, (2. Baskı), New York: Mcmillian, pp. 856-861.
- Hadjicostandi, J. (2009). Urbanism/ Urban Culture. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, (4. Baskı), Singapur: Blackwell Publishing. pp. 5154-5159.
- Keleş, R. (1993). *Kentleşme Politikası*, (2. Baskı), İstanbul: İmge.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: İmge.
- Kippnberg, H. G. (2012). Max Weber: Din ve Modernleşme, (Çev: N. Sofuoğlu Kılıç), *Din Sosyolojisi Kuram ve Yöntem* (Der. P.B. Clarke), Ankara: İmge. ss.121-142.
- Kirman, M. A. (2005). *Din ve Sekülerleşme: Üniversite Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Adana: Karahan.
- Kozak, M. (2014). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*, Ankara: Detay.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2), ss. 1-26.
- Lefebvre, H. (2007). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, (Çev: I. Ergüden), (2. Baskı), İstanbul: Metis.
- Lefebvre, H. (2012). *Gündelik Hayatın Eleştirisi - I*, (Çev: I. Ergüden), İstanbul: Sel.

Lefebvre, H. (2016). *Mekanın Üretimi*, (Çev: I. Ergüden), (4. Baskı), İstanbul: Sel .

Lefebvre, H. (2017). *Şehir Hakkı*, (Çev: I. Ergüden), (2. Baskı), İstanbul: Sel.

Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev: O. Akınhay ve D. Kömürcü), (2. Baskı), Ankara: Bilim ve Sanat.

Nazlı, A. vd. (2009). "İzmir'in Kızları: Bir Kent Kültürünün Yansıyan İmgesi", *İzmirli Olmak Sempozyumu*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, ss. 54-77.

Okçay, H. (2014). *Dinlerin Kavşağında İzmir Bir Sosyolojik Rehber*, İzmir: Duvar.

Okumuş, E. (2003). *Toplumsal Değişme ve Din*, İstanbul: İnsan.

Orleans, M. (2000). Phenomenology, *The Encyclopedia of Sociology*. (2. Baskı), New York: Mcmillian, pp. 2099- 2107.

Orum, A. M. (2009). Urbanization, *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, (4. Baskı), Singapur: Blackwell Publishing, pp. 1159- 1163.

Ökmen, M. & Görmez, K. (2010). İbn-i Haldun Düşüncesinde Kent, (Ed: B. Parlak), *Yerel Yönetimler, Yerel Siyasetler ve Kentsel Politikalar*, Bursa: Dora. ss. 481-506.

Özay, M. (2007). *Sekülerleşme ve Din*, İstanbul: İz.

Parillo, V. (2009). Urban. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, (4. Baskı), Singapur: Blackwell Publishing, pp. 5109- 5112.

Park, R., & Burgess, E. (1984). *The City: Suggestion for Investigation of Human Behaviour in the Urban Environment*, (Ed: M. Janowitz.), Chicago: The University of Chicago.

Pirrenne, H. (1990). *Ortaç Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, (Çev: Ş. Karadeniz), (2. Baskı), İstanbul: İletişim.

Ritzer, G. (2011). *Sociological Theory*, (8. Baskı), USA: McGraw- Hill.

- Sezal, İ. (1992). *Şehirleşme*, İstanbul: Ağaç.
- Simmel, G. (2005). Metropol ve Zihinsel Yaşam, (Çev: A. Aydoğan), *Şehir ve Cemiyet*, (2. Baskı), İstanbul: İz, ss. 167-184.
- Slattery, M. (2012). *Sosyolojide Temel Fikirler*, (Çev: Ü. Tatlıcan), (5. Baskı), Ankara: Sentez.
- Steger, M.B. (2013). *Küreselleşme*, (Çev: A. Ersoy), (2. Baskı), Ankara: Dost.
- Stevenson, D. (2003). *Cities and Urban Life*, Philadelphia : Open University Press.
- Subaşı, N. (2002). Türk(iye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler, *İslamiyat V.* (4), ss. 17-40.
- Subaşı, N. (2004). *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İz Yayıncılık: İstanbul.
- Talimciler A. (2012). Spor Kurumu, (Ed. S. Güçlü), *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, İstanbul: Kitabevi, ss. 373-432.
- Tekeli, İ. (2009). "İzmir'in Farklılığı Üzerinde Düşünmenin Değişik Yolları", *İzmirli Olmak Sempozyumu*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, ss. 29-36.
- Tittle, C. R. (2009). Urbanism, Subcultural Theory Of, *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, (4. Baskı), Singapur: Blackwell Publishing, pp. 5153- 5154.
- Tuner, B. S. (2012). Max Weber'e Göre İslam ve Konfüçyanizm: Kantçı Sekülerleşme Kuramı, *Din Sosyolojisi Kuram ve Yöntem*, (Çev: İ. Çapcıoğlu), Ankara: İmge, ss.143-171.
- Uzun, İ. (2009). "İzmirlinin İzmir'i : Kentsel Bellek Üzerine Mekansal Bir Çalışma", *İzmirli Olmak Sempozyumu*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, ss. 109-124.
- Wach, J. (1987). *Din Sosyolojisine Giriş*, (Çev: B. İnandı), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Wallace ve Wolf (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin Genişletilmesi*, (Çev: M. R. Ayas ve L. Elburuz), Ankara: Doğu Batı.

Warren, C. A. B. (2000). Ethnography, *The Encyclopedia of Sociology*, (2. Baskı), New York: Mcmillian, pp. 852-856.

Wasson, L. (2009). Space. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, (4. Baskı), Singapur: Blackwell Publishing, pp.4634-4637.

Weber, M. (2009). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, (Çev: G. Solmaz), Ankara: Alter.

Weber, M. (2010). *Şehir: Modern Kentin Oluşumu*, (Çev: M. Ceylan), (9. Baskı), İstanbul: Yarn.

Wirth, L. (1938). Urbanism As A Way Of Life, *The American Journal of Sociology*, 44 (1) USA: The University of Chicago Press, pp. 1- 24.

Wirth, L. (1984). A Bibliography of the Urban Community, *The City: Suggestion for Investigation of Human Behaviour in the Urban Environment*. (Ed: M. Janowitz.), Chicago: The University of Chicago Press. pp. 161- 228.

Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme, (Çev. ve Der: A. Alkan ve B. Duru), *20. Yüzyıl Kenti*, Ankara: İmge. ss. 77-106.

Yapıcı, A. (2016). Cinsiyete göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri, *Dini Araştırmalar, Kadın Özel Sayısı: (55)*, ss. 131-161.

EKLER

EK 1: Kentli Dindar Kadınların Mekân Algısına ve Kullanımına Yönelik Yarı- Yapılandırılmış Mülakat Soruları

Katılımcı Numarası:

Görüşme Yeri:

Görüşme Tarihi

...../...../.....

A) Ön Görüşme Soruları

- 1) Adınız ve soyadınız?
- 2) Yaşınız?
- 3) Memleketiniz neresidir?
- 4) İzmir’de nerede ikamet ediyorsunuz?
- 5) Medeni durumunuz nedir?
- 6) Çocuk sahibi misiniz? Evet, ise kaç tane?
- 7) Eğitim durumunuz nedir?
- 8) Mesleğiniz nedir?
- 9) Ortalama hane gelirin ne kadar?
- 10) Günlük, haftalık, aylık ibadetlerinizi gerçekleştiriyor musunuz?
- 11) Önemli dini zamanlarda (Ramazan ayı, kandilleri vs.) gerekli dini vecibeleri yerine getiriyor musunuz?

B) Kentli dindar Kadınların Mekân Tercihlerine Etki Eden Faktörlere İlişkin Sorular

- 12) Dini öncelikleriniz mekân tercihinizi etkiler mi?
- 13) Ekonomik durumunuz kentsel mekânları kullanmada olumlu ya da olumsuz hangi etkilere sahiptir?
- 14) Medeni durumunuz mekân tercihlerinizi etkiler mi?
- 15) İnançlarınıza uygun olmayan ortamları tercih eder misiniz?

- 16) Mekânda mescit bulunuşu o mekânı tercih etmenizde etkili midir?
- 17) Oyun alanları ve bebek bakım odaları mekân tercihinize etki eder mi?
- 18) Mekânların sunduğu hizmetler içinde size uygun olmayanlar özellikler var mı? (Örneğin helal olmayan yiyecek ve içecekler). Bu tarz mekânlara karşı tutumunuz nedir?
- 19) Kentsel mekânların mimari yapısı ve dekorasyonu o mekânı tercih etmenizi etkiler mi?
- 20) Ev dışı toplanma mekânlarınız nerelerdir?
- 21) Tercih edilen mekân kullanım amacınız nedir? (arkadaş toplantıları, dini sohbetler, sosyalleşme, alış-veriş vs.).

C) Kentli Dindar Kadınların Kentsel Mekânlardaki Dini Pratiklerine İlişkin Genel Sorular

- 22) Kentsel mekânlarda dini pratiklerinizi gerçekleştirir misiniz? (Örneğin, dini okumalar, mevlit ya da dini törenler yapmak).
- 23) Tercih ettiğiniz kentsel mekânlarda hangi dini pratikleri gerçekleştirirsiniz?
- 24) Kentsel mekânlarda dini vecibeleri yerine getirme olanağı bulunuyor mu?

Mescitte Görüşülen Katılımcılara Yönelik Sorular

- 25) Kentsel mekânlarda, namaz kılmaya müsait ortamların bulunmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 26) Burada kendinizi rahat hissediyor musunuz?
- 27) Kentsel mekânlarda mescit temizliğine özen gösteriliyor mu?

Mevlitte Görüşülen Katılımcılara Yönelik Sorular

- 28) Bir kafede mevlit yapmanızın özel bir sebebi var mı?
- 29) Geleneksel mevlitlerden farkı nedir?
- 30) Dinselliği yaşamak için kentsel mekânlar uygun mudur?
- 31) Çevrenizden nasıl tepkiler aldınız?

Yasin ve Tebareke Okumaları Yapan Katılımcılara Yönelik Sorular

- 32) Kentsel mekânlar dini okumalar yapmak (Yasin ve Tebareke) için uygun mudur?
- 33) Daha önce herhangi bir kentsel mekânda dini okuma yaptınız mı?
- 34) Dini okuma yaptığınız yerlerde çevreden tepki gördünüz mü?

D) Kentli Dindar Kadınların Boş Zaman Etkinliklerine Dair Genel Sorular

- 35) Düzenli spor yapar mısınız?
- 36) Spor için hangi mekânları tercih edersiniz?
- 37) Spor yaparken kıyafet tercihleriniz değişir mi? Evet ise nasıl bir değişimden söz edebilirsiniz?
- 38) Sinema, tiyatro, alış-veriş için tercih edersiniz?
- 39) Sağlıklı beslenmeye özen gösterir misiniz?
- 40) Kentsel patiklere ne kadar zaman ayırıyorsunuz?

Kapalı Spor Merkezlerinde Spor Yapan Katılımcılara Yönelik Sorular

- 41) Spor için kadınlara özgü bir mekânı tercih etme nedeniniz nedir?
- 42) Burada kendinizi rahat hissediyor musunuz?
- 43) Bu mekânı tercih etmenizle kıyafet seçimleriniz arasında ilişki var mıdır?

Açık Alanda Spor Yapan Katılımcılara Yönelik Sorular

- 44) Burayı tercih etmenizdeki esas sebep nedir? (Eve yakınlık mı ücretsiz oluşumu?).
- 45) Açık alanda spor yapmak hakkında neler düşünüyorsunuz?
- 46) Açık alanda spor yapmayı tercih etme nedenleriniz? (Açık havayı sevmek, ekonomik yetersizlik vs.).